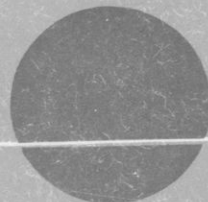

576

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμβαδίου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1975

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κασάω χρου Νείνα.

το χεῖμα σε είναι
αἱ εὐτυχία βλάει
μέρος σεῦ ἡν εὐτυχία

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

1975-76

Πάνι μέφω
σεῖς/ον.

Δροσίν
Λορέν
Παχάρα

ΔΩΡΕΑΝ
Δ Ω Ρ Ε Α Ν

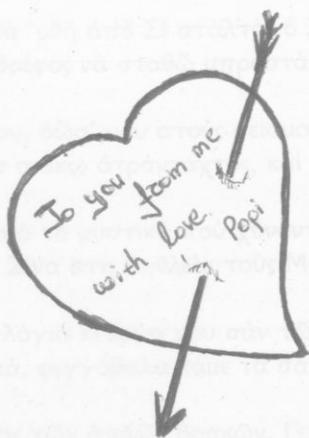
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑΝ
Δ. Ο. Ρ. Ε. Λ. Κ.

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Lesson: New Greeks
Hour: Third (3rd)
Date: 27-5-1976
Day: Thursday
Teacher: Mrs Pansourakou

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1975

Α. ΠΑΝΟΤΗΣ - Β. ΣΤΕΦΑΝΟΥ - Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΝΟΥ
Δ. ΡΩΜΑΝΟΥ - Ε. ΠΑΡΗΣ

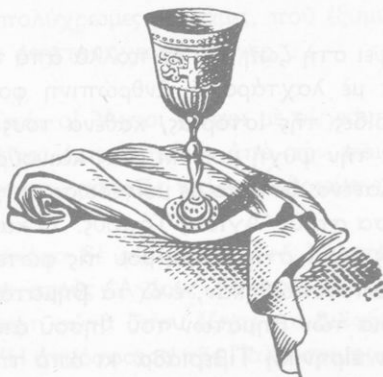
ΑΝΑΤΙΣΤΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΕΚΔΕΛΤΑ

Τομέας: Νέα Γραμμή
Ημερ.: Τρίτη (31)
Παράρτ.: 27-9-1976
Παράρτ.: 27-9-1976
Τομέας: Νέα Γραμμή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΕΚΔΕΛΤΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1976

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά ἀπ' τις κακίες τοῦ κόσμου,
στή φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ Σέ λατρεύω δῶς' μου!

Κι ὅταν θὰ ῥθῇ ἀπὸ Σέ σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρι.

Χριστέ μου, δῶς' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νά'ναι ὁ λογισμὸς μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σέ δοξολογοῦσαν.

« Περὰ σματα καὶ χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σε πολλά από τα μέρη εκείνα, όπου αποδημεί πάντα με λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες της όμορφιάς ή πατρίδες της ιστορίας, καθένα τους ήταν και μια καινούρια χαρά για την ψυχή μου κι ένας καινούριος πλουτισμός για το πνεῦμα μου. Κανένα ωστόσο δε μου έδωσε τη γοητεία και τη συγκίνηση που ένιωσα στους 'Αγίους Τόπους. Ο καιρός μπορεί να κάνει όλο και πιο άχνες μέσα στη μνήμη μου τις φωτεινές και γλυκύτατες εικόνες που της αποτυπώθηκαν, ενώ τα βήματά μου ακολουθοῦσαν τ' αρχαία ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλὴμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ ἔρημο που φέρνει στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη. Ἡ συγκίνηση καὶ ἡ γοητεία, που με εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δὲν εἶχα πάει στους 'Αγίους Τόπους με τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, που ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καὶ που ὄνειρεύονται τὸ ταξίδι στους 'Αγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικό καὶ τὸ μέγα, που ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιά νὰ ἐπιθυμῆση κανεὶς τίποτ' ἄλλο στὴ ζωὴ του.

Όταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἐνὸς λόφου που χρησιμεύει γιὰ βᾶθρο της, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάματα εὐτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεὶς, ἐξάλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράματα που δὲν τὰ περιμένει, που δὲ σκέφτηκε πὼς μπορούσε νὰ τὰ δῇ ἐκεῖ, καὶ που εἶναι σὰ μεγάλες λερωματιές στὴν εἰκόνα της, τὴν εἰκόνα που ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων. Στὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιατί οἱ Τούρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κήπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἐξαφανιστῇ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια — καὶ τερατώδη — ἐκκλησίᾳ που ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἓνας πλατὺς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαίνοῦνται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, ποὺ ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῇ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἐζησε καὶ δίδαξε, τὴν αὐτὴ παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἄργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὀρθία στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουίνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατάμαυρα γένια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερά σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατὰμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἁγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὥστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ· μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀρχαία τους οἴηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ· τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνέρεη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτὸν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς, ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκομένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουστῇ στὰ νερά του· ἂν τὰ στάχνα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμον, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χάιδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, ποῦ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στὴ μαγεῖα τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποῦ τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια — πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ γῆ. . .

Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραββὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, ποῦ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανά, μόνο σ' ἐμένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλαυκοὶ δρόμοι», 1947, σ. 203 - 208

Κώστας Ουράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΩΣΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήση αυτές τις μέρες τὸ τραγούδι τῶν ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως « ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία »! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερό κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως : τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα. . .

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες ποὺ ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγιοι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστὰ τους τὰ ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἄθῳα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἐννοία του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἴσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἄν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωὴ, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ νόμο τῆς ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἃς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριον τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἄθῳο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἐρχομὸ Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἓνας ποιμένας εἶναι — ποιμένας ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιον, γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ « ἀπολωλὸς πρόβατον ». Γιὰτὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτῃ ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριὰ μοῖρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος· νὰ ζήσῃ τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ — αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του ὁλότελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἄνθρωπος τὴν τραγική, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ "Ορους τῶν Ἑλαιῶν — « παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο! » — νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, κατὰ-πληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν: «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἃς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσοῦρα ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά. Ὁ "Αναρχος, ἀπὸ τὸν ὑψιστὸ θρόνον Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μετὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτὴ οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης — μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφoσύνης, νὰ ἐξισωθῇ μετὰ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπείαν τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέραν, ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφῶνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπέξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθήκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλὰ, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: ἀπὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτῇ, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: «Κοίταξε — λέει στὸν ἄνθρωπο — πῶς γιὰ τὴν ἀγάπην σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσάνά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμον σου, νὰ μοιραστῶ τὴ θλίψιν σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα ».

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος την ανθρώπινη σάρκα σ' όλη της την πραγματικότητα έρχεται να δώσει με τη γήινη ζωή Του το πρότυπο της ζωντανής αλήθειας, ότι μέσα στο φθαρτό κι εφήμερο σκήνωμα μπορεί να κατοικήση ή άπόλυτη αγάπη. Για να φτάση ο άνθρωπος τόν ύψηλό αυτό και σωτήριο τύπο ζωής, πού ο Θεός μάς έδωσε με την ενανθρώπησή του, πρέπει να νικήση μέσα του όλα τὰ κατώτερα ένστικτα, τὰ πάθη, τς ματαιότητες, τούς έγωισμούς, την τάση πρὸς τς εφήμερες απολαύσεις, τς μικρόχαρες επιδιώξεις, τς έγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τόν χωρίζει από τούς άλλους, από τόν πλησίον, ν' άπαρνηθῇ τόν έαυτό του, να τὰ χάση όλα, για να κερδίση τὸ ένα, τόν έξαγνισμό, την έσω-τερική του άνύψωση, τή χάρη τῆς αγάπης.

Ή θεία τούτη διδαχή, πού ποτέ δέν έπαψε να είναι επίκαιρη, σήμερα είναι περισσότερο από κάθε άλλη φορά σωτήρια. Ποῦ φέρουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, πού 'σπειραν στὸν κόσμο οί αντίχριστοι, πού ὀδηγοῦν ή άπιστία κι ή ύλοφροσύνη, τὰ πάθη και οί έγωισμοί, τῆς άπληστίας ὁ σάρακας, ή μέθη τῶν αϊμάτων και τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ή ανθρωπότητα σφαδάζει* με μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ άκονισμένο σίδερο. Κανένας δέν μπορεί να είναι βέβαιος για την αύριο. Κι αυτοί άκόμα οί δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ήφαιστείου πού οί ἴδιοι παραγέμισαν μ' έρηκτικές ὕλες. Μάταια ζητάνε με τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τή σιγουριά τῆς κυριαρχίας. "Αμα οί δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δέ θά μπορέση να τς διευθύνη κατὰ τούς δικούς του σκοπούς. Κανένας δέν κατέχει τς μαγικές λέξεις πού τς βάζουνε σέ πειθαρχία. Κανένας δέν μπορεί να ξέρη κατὰ πού θά στραφοῦν τελικά οί τόσο σοφά έτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου.

Ή από τή σπηλιά τῆς Βηθλεέμ, από την ταπεινή φάτνη πού διάλεξε για λίκνο του τὸ Θεῖο Βρέφος καλεῖ την ξεστρατισμένη ανθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, πού έχει πνίξει στὰ στήθια του κάθε ανθρώπινο αἶσθημα, να γυρίση στὸ δρόμο τῆς πραότητας και τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης και τῆς αγάπης. Αυτό τὸ κήρυγμα τοῦ ενανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει να γίνη τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ή άνάπλαση τῆς ανθρωπότητας είναι ζήτημα έσω-τερικῆς καθάρσεως. Ή άμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ήγεσίας έχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς* δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνή Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγιο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἄργα γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτήρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατὶ ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥίξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκείων, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

« Ἑλληνικὴ δημιουργία » τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ. Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

‘Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ’ ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
‘Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.

Καὶ τὸ ἄστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τὰ βάρη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ ἀστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.

Τὸ ἀστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ ἀστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὁδηγεῖ,
τὸ ἀστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε. . .

«Κασταλία κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκέλης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ ’ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιά-
της τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα,
15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καὶ κι-
τρινισμένο ἀπ’ τὸν καιρό.

—Πῶς τὸ ’χω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾷς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα
καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὁρκιζοῦμαστε στὴ μεγάλη του χάρη, ἐμεῖς διάκος Συμεών,
σκευοφύλακας τοῦ παναγίου ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέ-
ρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυχτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε
καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος
ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ δυὸ ὥρες κι ὕστερις βρέθηκε πάλι
μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύουνε ».

—Σοῦ 'ταξα πὼς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ ὁ γέρος· μὰ κι ἐσύ θὰ γράψῃς τὰ ὅσα σοῦ 'πα, ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τὸν πατέρα μου, κι ἐκειὸς ἀπ' τὸν ἐδικό τουνε, ὅπως τὰ 'μαθε ἀπ' τὴ μάνα του, κι ἐκείνη πρὶν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καὶ τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια ὁλόγυρα στὴν πόλῃ· ὁ Βενετὸς ναύαρχος εἶχε μαζευτῇ κάτω ἀπὸ τὰ τείχη κι ἄφησε τὸ στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξῃ στὸν ἥσυχο γιαλὸ τοῦ 'Ιψου καὶ τοὺς Γονιούς τὸν Αὔγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δευτέρα φορὰ πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στὴν πόλῃ φόβος καὶ τρόμος. Ἐτρεξαν στὸ Παλαιὸ Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τὴ λίγη φρουρὰ ἀπὸ Ἐνετούς, Σάξονες καὶ Ἑλλήνες, ἐπῆρε καὶ μερικὰ παλικάρια ἀπ' τὴν πόλῃ, ἐκλείσει τὴν πύλῃ τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καὶ ἀνάγκασε τὸν κόσμο, τοὺς νέους νὰ ὀπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγὰ σιγὰ συνήθισε· καὶ κάθε δειλινὸ μαζευτόταν μπροστὰ στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ Ἁγίου, καὶ ὅλοι, ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἔβγαιναν μὲ πιὸ θάρρος ἀπ' τὴν ἄλλῃ.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζί μὲ τὸ διάκο Συμεῶν, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στὸ ναό· ἔτοιμοι μὲ τὴν πρώτη προσταγὴ νὰ κατεβάσουν τὸν Ἅγιο μὲ τὴ λάρνακα μέσα στὴν καταπαχτὴ πού 'χαν ἀνοίξει μυστικὰ στὸ πλάι τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσουν ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτὸ ἦταν πού τὸν πείραζε περισσότερο τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀπλοϊκὸ χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πὼς θὰ τὸν ἐξευτέλιζαν ἔτσι τὸν Ἅγιο! Τὸν Ἅγιο, πού τὸν ἔβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνῃ χάρες, νὰ σώζῃ κόσμο, νὰ 'χῃ τόση δύναμη!

Καὶ κάθε βράδυ, σὰ γύριζε στὴν ἐκκλησίᾳ, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στὸ φοβισμένο Συμεῶν καὶ τοῦ 'λεγε:

—Θὰ τὸ δῆς πού δὲ θὰ γίνη αὐτό! Δὲ θενὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα! "Οχι! Θὰ τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θὰ τὰ διώξη, σοῦ λέω! ὅπως τοῖ ἄλλες ἔδιωξε καὶ τὴν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν "Αἰιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ σιγὰ.

Τί ἔλεγε ; 'Ο διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνη χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν "Αἰιο, σὰν νὰ τοῦ 'λεγε : «Σύμφωνοι εἶμαστε». "Επειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε, γιὰ νὰ 'ναι πάντα ἔτοιμος.

"Ηταν κοντὰ μεσάνυχτα : τῆς Παναγίας, Δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

"Ησυχὴ ἢ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινὴ μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού 'λαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχώνες, στὸν 'Αἰ -'Αντώνη, ἀπ' τὸν 'Αἰ - Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζὶ μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε. . .» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιὰ ἐκείνη τῇ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες πού γίνονται, πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλῃ τρικυμία. . .

Στὸν "Αἰιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρὶς. Δυὸ τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἢ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλῃ. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν "Αἰιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλη· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντῆλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πὼς ἐκεῖνο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε :

—Διῶξε τους, "Αγιε μου! Διῶξε τους!

"Εξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. 'Αμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων,

πού σέ μιὰ τελευταία ξαφνική ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὁρμούσαν, γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχώνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω μὲ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἀνοίγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες πού σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Ὅλα μαζί σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζῃ ἀπὸ βαριὰ σύννεφα πού μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, πού περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἀστραπὲς καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἑτοιμοὶ γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια:

—"Ὁρα εἶναι!

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἀνοιγμα καί, πρὶν ἀρχίσουν, ἔπεσαν καὶ οἱ δύο μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορὰ.

Πότε πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι καὶ τὰ χεῖλια τοὺς ψιθύριζαν σιγὰ σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμῃ. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τοὺς χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντῇ πού ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμοὺς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἑτοιμοὶ γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δύο τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειὰ τους καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τους. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνὲς σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, Ἄγιε μας!... Διῶξε τὸς ἄπιστους!... Μανούλα! ».

Οἱ καντήλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιά ἀστραπή γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικό κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ καντήλες. Καὶ ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης ποὺ κράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστὰ ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τὸ ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διάκου καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

“Ἐνα γεροντάκι μελαφό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγὰ σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχιζε τὴν ἐκκλησιά ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐνάεριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντήλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. “Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμπὸ θαμπὸ φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντήλες ἄρχισαν νὰ χλωμαίζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὀρθία στὴ δεξιά πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαφὸ προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πὼς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε:

— Εἶδες, Χαράλαμπε;

— Εἶδα, διάκο! Τό ’δες κι ἐσύ;

— Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;

— Τότες πῶς τό ’δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

— Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ’ ἄλλο. “Ακουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. “Υστερ’ ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

“Ανοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλῆθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. “Αλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οί δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη τὸ θαῦμα ποὺ ἔκανε φτερά καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρωὶ — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀστραπὲς καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῆ μεγάλης. Οἱ δικοὶ μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχῶνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλη. Ἔξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα ἀντίκρισαν ἕναν καλὸγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νὰ ὀρμήσῃ. Κι ἦτανε τόσο φοβερὸς κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἔπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθί ἐβγαζε ἀστραπές. . . Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε:

—Τὸ εἶπα, διάκο. Τὸ εἶπα πὼς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῇ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἔ το ποῦ πῆαινε ἐκεῖα τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερὸς λαμπερὸς καὶ καθάριος ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποὺ φευγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Και τ' απόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιά στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἀνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις ποὺ Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνά κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ αὐλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά. . . Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές ποὺ Τὸν προσμένουν
σιγά. . . πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ χ ι ἐ ς ».

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος χριστουγεννιάτικα καὶ πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάργυρί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκληθῇ ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωΐας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσι τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεϊα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νῆμα» ἢ ὁδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραιμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἁλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπτότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὕψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβήν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὅσῃν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέγews του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτήσῃ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε!».

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἤρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινόν βουνόν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξις τῶν ἄστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἀπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπά-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

—Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῇ.

—Ὁ ἀσυνείδητος! ὁ μωρός. . . Ἡμάρτον, Κύριε! «Ἀνθρώπους καὶ κτῆνη. . .».

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὕρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγχον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἀνοιξίς καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένα μετὰ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὅποια εἶχον φέρεי ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνυσύχει καὶ ἦτο ἀγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ' ὄξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θεὰ τὸ Μαθηνῶ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήη κειδὰ ὅπως ὅπως. . .

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνῶ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μᾶς θὰ ἴμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ. . . Ἡ ἁγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπά-Φιλιππῆ κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ἔξερᾶ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πῶς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσο ἐπλησίαζε μεσονύκτιον καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπά-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὥς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἔως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλῆσόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἔως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρη αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θά ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθὺς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριά Μαθηνῶ καὶ ἡ θειὰ τὸ Σεραϊνῶ, ἡ σημαιοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φιτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἦσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ Θεῖον Βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψανσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἤξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρει εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, "Υψιστε Θεέ!, εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παῦσαι ν' ἀσκῇται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθὸν καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντὸς καὶ ὦφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν καί, λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινῇ τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον) καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοὺς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα καί, βασταζὼν αὐτήν, ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρῆν τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργα τὸ κατὰ Μάρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα, θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρῶς τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος καὶ ἀνὰ ἅπας ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεία Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπας, ὁμοίως καὶ ἡ θεία τὸ Σεραϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὥδης, ἀκολουθῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν καί, ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῇ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεία τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππὴν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῇ, «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῇ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα της ἦτο: «Καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . .».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἀ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισε: «Δεῦτε πόμα πίνουμεν καινόν. . .».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσεν γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶταν πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῇς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα. . .».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . .».

Εἶτα, φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. . .».

Καί, διακόπτων τοῦτο, ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . .».

Ἀφοῦ ὅμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς « αἶνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « ἄσπασμόν », ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει, διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανήλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε· μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει ;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κατ' χουγιάζει. . . « ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε; ». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των καὶ ἔτρεξαν ἔξω. 14-4-16

περίφη

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδόν, καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὗρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔφαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν πασχαλινὴν τράπεζαν.

« Ἀ π α ν τ α », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἄστέρι,
σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἄργοφουσούσε
τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἄερί,
ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα :
Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστήτε·
μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτήτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
καὶ βρέφη ὥραϊα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
ὅπου κρατοῦνε οἱ χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν « Λ ἄ μ π ρ ο »

Διονύσιος Σολωμός

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΕΜΒΑΘΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὅμπρός! Μὲ ὀρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριάς τῇ δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, Ἑλλάδα,
στὸν Ἀνθρώπον. . . Ὅμπρός!

Ὅρμᾶνε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες·
κι ὅλοι οἱ λαοὶ σιμά Σου
—μεγάλο τ' ὄνομά Σου—
βροντοφωνᾶν: «Ὅμπρός;

10 »Ὅμπρός, νὰ γίνουμε ὁ τρανὸς
στρατὸς ποὺ θὰ νικήσῃ,
σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
τὸ μαῦρο φίδι· ὁμπρός,

»Ὅμπρός, κι ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε
καὶ διασκορπᾷ τὰ σκότῃ!
Ἀνάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλόυθα την. . . Ὅμπρός!».

«Ἀπαντα» τ. Ε'

Ἀγγελος Σικελιανὸς

2. [ΤΟ ΧΡΕΟΣ]

Τί εὐτυχία νὰμποροῦσε ὁ Ἕλληνας νὰ σεριανίξῃ στὴν Ἑλλάδα χωρὶς ν' ἀκούῃ φωνές, θυμωμένες, αὐστηρές, ἀπὸ τὰ χῶματα! Γιὰ ἓνα Ἕλληνα ὅμως τὸ ταξίδι στὴν Ἑλλάδα καταντάει γοητευτικὸ κι ἐξαντλητικὸ μαρτύριο· στέκεσαι σὲ μιὰν πατημασιά ἐλληνικῆς γῆς καὶ σὲ κυριεύει ἀγωνία: μνηῆμα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οἱ νεκροί, κι ἀνεβαίνουν παράταιρες φωνές καὶ σὲ κρᾶζουν· γιατί ὅ,τι μένει ἀπὸ τὸ νεκρὸ, ἀθάνατο, εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ. Ποιὰ ἀπ' ὅλες τὶς φωνές νὰ διαλέξῃς; Κάθε φωνὴ καὶ ψυχὴ, κάθε ψυχὴ λαχταρίζει ἓνα σῶμα δικό της κι ἡ καρδιά σου ἀκούει, ταραζεται καὶ διστάζει νὰ πάρῃ ἀπόφαση, γιατί συχνὰ οἱ πιὸ ἀγαπημένες ψυχές δὲν εἶναι πάντα κι οἱ πιὸ ἄξιες.

Θυμούμαι τὸ μεσημέρι ποὺ στάθηκα κάτω ἀπὸ μιὰν ἀνθισμένη ροδοδάφνη τοῦ Εὐρώτα, ἀνάμεσα Σπάρτη καὶ Μιστρά, ἔνωσα τὴ φοβερὴ προαιώνια πάλη καρδιάς καὶ νοῦ. Ἀκράτητη ἡ καρδιά χίμηξε ν' ἀναστήσει τὸ χλωμὸ θανατογραφημένο κορμὶ τοῦ βυζαντινοῦ μας αὐτοκράτορα, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· νὰ ξαναγυρίσει πίσω τὸν τροχὸ τοῦ καιροῦ, στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1449, ποὺ ἐδῶ ἀπάνω στὸ Μιστρά ὁ Κωνσταντῖνος δέχτηκε τὴν αἵματοβαμμένη λιγόζωη κορόνα τῆς Πόλης. Ἀρίφνητοι* προγονικοὶ στεναγμοί, ἀρίφνητες λαχτάρεις τοῦ Γένους σὲ σπρώχνουν νὰ κάμης χατίρι, μὰ ὁ νοῦς ἀνήλεος ἀντιστέκεται, γυρίζει τὸ πρόσωπό του κατὰ τὴ Σπάρτη, ἀγριεύει, θέλει νὰ ρίξει στὸν Καιάδα τοῦ καιροῦ τὸ χλωμὸ αὐτοκράτορα καὶ νὰ σμίξει μὲ τοὺς ἀνήλεους Σπαρτιάτες ἔφηβους. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ θέλει ὁ νοῦς εἶναι τὸ αἶτημα τῆς φοβερῆς στιγμῆς ὅπου ἔλαχε νὰ γεννηθῶμε, καὶ πρέπει, ἂν θές ἡ ζωὴ σου νὰ 'ναι γόνιμη, νὰ πάρης μιὰν ἀπόφαση ποὺ ν' ἀρμονίζεται μὲ τὸ φοβερὸ ρυθμὸ τοῦ καιροῦ σου.

Ὅταν ἓνας Ἕλληνας ταξιδεὺς στὴν Ἑλλάδα, τὸ ταξίδι του ἔτσι μοιραῖα μετατρέπεται σ' ἐπίπονη ἀναζήτησι τοῦ χρέους. Πῶς νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς ὅξιοι τῶν προγόνων, πῶς νὰ τὴ συνεχίσουμε, χωρὶς νὰ τὴν ντροπιάσουμε, τὴν παράδοση τῆς ράτσας μας ; Μιὰ αὐστηρὴ ἀσίγαστη εὐθύνη βαραίνει τοὺς ὧμους σου, βαραίνει τοὺς ὧμους ὅλων τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἀκαταμάχητη μαγικὴ δύναμις ἔχει τὸ ὄνομα· ὁποῖος γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα ἔχει τὸ χρέος νὰ συνεχίσει τὸν αἰώνιο ἑλληνικὸ θρύλο.

Ἐνα ἑλληνικὸ τοπίο δὲ δίνει σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες μιὰν ἀφιλόκερδη ἀνατριχίλα ὠραιότητας· ἔχει ἓνα ὄνομα τὸ τοπίο — τὸ λένε Μαραθῶνα, Σαλαμίνα, Ὀλυμπία, Θερμοπύλες, Μιστρά — συνδέεται μὲ μιὰν ἀνάμνηση, ἐδῶ ντροπιαστήκαμε, ἐκεῖ δοξαστήκαμε, καὶ μονομιᾶς τὸ τοπίο μετουσιώνεται σὲ πολυδάκρυτη, πολυπλόκητη ἱστορία. Κι ὅλη ἡ ψυχὴ τοῦ Ἕλληνα προσκυνετῇ ἀναστατώνεται. Τὸ κάθε ἑλληνικὸ τοπίο εἶναι τόσο ποτισμένο ἀπὸ εὐτυχίες καὶ δυστυχίες μὲ παγκόσμιον ἀντίχτυπο, τόσο γεμάτο ἀνθρώπινο ἀγῶνα, ποὺ ὑψώνεται σὲ μᾶθημα αὐστηρὸ καὶ δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ ξεφύγης· γίνεται κραυγὴ καὶ χρέος ἔχεις νὰ τὴν ἀκούσης.

« Ἀναφορὰ στὸν Γκρέκο »

Νίκος Καζαντζάκης

3. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ὁ Λεωνίδας.
Θεοὶ κυβερνήτες μὲς στήν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τῆς πατρίδας
καὶ καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιὰ κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

Μ' αὐτὸν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερὰ χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στὰ μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμπη κάνουν ἡ Ἀχερουσία,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καὶ ἱσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἄερα
βοῦισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφές γύρω καὶ πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καὶ τὸ χιλιάζουν :

#«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χρώματά της,
πὲς της πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καὶ πάντα στὸ πρόσταγμά της».#

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμῆς

4. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΛΟΥ

Οι Ἀθηναῖοι, ἀναμένοντες τὴν περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοῦς Ἑλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι, φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ὁμοσεθῶν τῶν. Μόνον εἰς εὐπατριδῆς νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὅποιαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστὴν του, ἀφοσιωθέντας ὁλοψύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατὴρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστὴ του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὅρους Λακινίου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν θεάν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων ;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἠθικὴ τις ὁδὺν κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κάνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἀφλαστον*, τὰ ἀσκήματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἰστία μάχης καὶ τὰ ἰστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγῳ τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἐνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἴπῃ καλύτερα. Ἰδοῦ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλοῦσιοι κρύπτουν βαθὶ τοὺς

θησαυρούς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμὸν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηγλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλήσωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσο ἀποτεταρρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν καὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους οἱ ὀπλίται, Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς, δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὠραῖον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται. Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἀφίτα*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελαθῇ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγὴν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλῆις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα ὀπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσῃ, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διῆλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ

Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον, Ἐδῶ
 ἐστάθη δισταζούσα ὑπὸ τὸ ὥχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμα-
 μένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον, πίπτων ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, ἀνε-
 δείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἔν νευρικὸν κίνημα
 ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων
 γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία, λυθεῖσα πρὸς
 στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους, σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρ-
 μαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν
 πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθο-
 δοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίση. Ρίψασα
 τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς
 τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει
 σιγὰ σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἐλαφρὰ καὶ θαρ-
 ραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λι-
 θοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν
 εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων
 τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον
 ἐκπλήξιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ
 Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται
 διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασὶς τὰς
 πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ
 μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν
 νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρό-
 μου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως.
 Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταν-
 τοῦν κάποτε ἀληθινὰί μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπόρος μας
 βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει
 ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν
 τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη
 ἀναπνέει τοῦλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς
 καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κἀθιδροί. Ρίγη
 διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδός τώρα εἶναι ἀνηφορικὴ,
 ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη.
 Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ
 πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἀλλ' ὁ Φάυλος

τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουιν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "Ω! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθετα ἡ μᾶλλον κατατίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατακόπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τῶρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἰτίνες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι· θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως δὴ ποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει· τὸ στῆθός της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἡ δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιποθύμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖα ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξῃ εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἡ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα

χείρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του, ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὕτῃ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἄβρᾴ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὖρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὖρῃ νεκράν εἰς τὸν βουνὸν αὐτό, τὸ ὁπρὶον γέμει σκορπίων καὶ ὄφρων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρῶγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηντῇτῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρμᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος, φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος

εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βασιτάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ ~~εὐλαβείας~~ τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατόν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερόν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινὰ χαράδραν ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑφώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑפוῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονή της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσει εὐλογοῦσα, ὥσει προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατὰχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας ~~«βοστρύχων»~~ ἑλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐτὸ τῆρον τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὀσφὺν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἀναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιώμενας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδρομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὅποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος, μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ... Αἱ ἱέρειαι, διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα, κυκλοῦσιν αὐτοὺς, ἐπιδαψιλεύουσι ἀπείρους περιποίησεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις ~~συνέρχεται~~ εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει

τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις-οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἔγγυς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχαὶ παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. "Ολοὶ οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

"Ολη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. "Οσοὶ δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. "Ω! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινὰ ἐκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἡρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἡ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλισθῇ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης «Ἀριστονίκη» ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. "Ολοὶ τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναῦς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. "Οταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίῳ μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ με τοὺς ἰδικοὺς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μετὰ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθεῶς τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἀλλ' ὁ

χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῇ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπό-
 πλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει.
 Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὴς ὄμιλος. Παιανίσαν-
 τες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῷ ἡ ναὺς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὁλονὲν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὁλονὲν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφω-
 μένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιάν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μι-
 κροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δό-
 ξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν, ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

ΝΑΥΣΙΚΑ

Ωραίες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὀμήρου ἡ λύρα,
ἡ Ναυσικὰ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεῖ,
γιατ' εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

μετριοφρο
σύνη.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοχέρα
μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

ἀλλοί,
δὲν
ἐπιδαννύ
ται.

Τὸ σπῖτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
τὴν καθρεφτίζει, κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της γνώμη
τὸ διαφεντεύει. "Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

ἐργασίῃ,
ὡς μὲν ἐπὶ τῇ.

ὁρεῖται ἀπὸ τὸν
ἀντιπαλόν.

μοσχοβολαεῖ ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
ἔξω ἀπ' τὸ σπῖτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά της.

τίμα
Περνᾷ ἀπὸ τοῦ
ἁμαρτωλότης,
λόγα μετρυμένα.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
καὶ τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
γυναῖκα — εὐτυχισμένος ποὺ τὴν πάρῃ·
μητέρα — τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

Μία γυναῖκα μετριοφροσύνη μπόρει νὰ
εἶναι κατὰ καὶ γιὰ τὸ εἰσιτικό
τῆ ἀλλοῦ καὶ τὴν καρδιά
χαρίζονται.

6. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν τοῦ βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἑσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνῃ τόσο ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλῆς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη με τὴν μητρικὴν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος με τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ με τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυνον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

« Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » Χρίστος Τσουντας

7. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἥγησους)

Α.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἱππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυνήσῃ με τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὥραιάς πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιάν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, με τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητῆς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὕστερότερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην, φέρουσιν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιλέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ωραίου ἐφήβου, ὃχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἄκμαίου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἐνδοξον τέλος του.

B.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἓν περιδέριον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὅμως δὲν

1. Τὸ περιδέριον τῆς Ἥγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμαροῦ, διότι, ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἥτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθώων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὕρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναισθημὰ της μὲ βιαίαις ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκρατέρης δ' αὐτὴ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιθυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἔὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ᾄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἔν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἡναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἄσπις καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιθυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάστησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοιττόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλεότερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφὴν.

«Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης» *Χρίστος Τσουντας*

8. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὁρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτῇ, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
᾽Ω χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

«Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου»

Κωστής Παλαμᾶς

9. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες,
ὅλοι τοὺς ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τοὺς οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τοὺς καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ ποὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, ποὺ κάτου σὲ μιὰ κόγχη,
στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφηνεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἀθῶο τὸ χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῇ λεύκα, ποὺ 'χει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάη στ' ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πᾶει κι ὅλο πᾶει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

« Σ κ ι ἐ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

10. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἡλλασσεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτερος ἑορτασμός
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

‘Η ελληνική Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιωματικὴν ἐορτήν. Τὸ μόνον ἰδιόζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρτίθεται εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρτίθεται καθ’ ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων.

Τοιοιουτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἐορτῇ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἐορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ’ ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἐορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ’ ἑκάστην καὶ συνεστίας τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ’ ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβῶδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἐορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλα διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλους διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἐορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺ περιέργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ιδεάν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοθτικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφιεσμένων εἰς πολεμιστὰς Γόθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρῶτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, ὅτε πλεῖστοι Γόθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν βασιλείου τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «γοθτικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὥρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξει τὸ γοθτικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γόθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γόθοι εἶναι μετημφιεσμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βασιάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γόθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἑξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « γοτθικά » καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ύ λ, τ ο ύ λ, τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «γοτθικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους, εἶναι ἀκατάληπτα: «γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «γοθτικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαρὰν. Ὁ «περιούσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαράδοτων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἢ ἐπίσημος βυζαντινὴ Πολιτεία.

Χ^ο Όπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἰδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρυόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τούτων συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαράσχωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ε^κ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυἀριθμὸς ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμεζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ἠϋζανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμόν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγίνετο εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἀπειροὶ σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς : πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλῆθος ἀπειρὸν ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγοράς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἀλλοῦ τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθοῦζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν, διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν : εἰς τὰς ἀγοράς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκεδάζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης. + e

☞ Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστιὰς εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαρίθμους ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρίσκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μετὰ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυφώνων ψαλτῶν, μετὰ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μετὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρου ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων. Χ

ΧΥπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαρὰ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μετὰ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθῆναι τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἐξηγυγισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μετὰ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὅποια εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μετὰ μοναστήρια πολυάριθμα, μετὰ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνόνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρή-

σκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανυκτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπσεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουν οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν». Ἡ πόλις εἴλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπας», ἦτο «κοινὴ παρηγορία», ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς «παράδεισος εὐδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ δύοντος μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἄειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γέννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

«Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη»

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

Κυρίαρχο νόημα: τὸ ἀειδαγρό πνεῦμα τὸ δροσερόν
ἐν τῇ Βυζ. Θεσσαλ.

12. Η ΚΥΡΑ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Κυρά τῆς Ὑδρας εἶπαν, ἓνα φεγγάρι, τὴν «κυρούλα» μας, τὴν γιαιὰ τῆς γιαιᾶς μου. Ὑδραῖσα γέννημα καὶ θρέμμα, κόρη τοῦ Λάζαρου τοῦ Κοκκίνη, ποὺ ἀρμάτωσε τὸ πρῶτο μεγάλο ὑδραῖκο καράβι, ἑκατὸν δεκάξι τόνους, εἶχε στεφανωθῇ τὸ γιό ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πρῶτους καπεταναίους τοῦ νησιοῦ, ποὺ πρόκοψε κι αὐτὸς καὶ γίνηκε νοικοκύρης. Ἔτσι τοὺς λέγανε στὴν Ὑδρα σ' ἐκεῖνα τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Νοικοκυραῖοι, δηλαδή τ' ἀρχοντολόι, ἦταν ὅσοι δὲν εἶχαν πιὰ τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδέψουνε, μόνο στέλνανε τὰ καράβια τους μ' ἄλλους καπεταναίους νὰ θαλασσοδαρθοῦν ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Μαυροθάλασσας ὡς τὰ πόρτα τῆς Μαρσίλιας καὶ τῆς Μπαρτσελόνας. Τὸ κάθε καράβι εἶχε στ' ἀμπάρι του κι ἓνα σιδερένιο σεντούκι, ποὺ στὸ κάθε ταξίδι ἐρχόταν πίσω γιομάτο κολονάτα ἢ τάλιρα. Τ' ἀδειάζανε στὸ γυρισμὸ τὰ σεντούκια μέσα στὶς κρυφὲς τὶς στέρνες τῶν ὑδραϊκῶν σπιτιῶν. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ χρήματα πρωτοκινήθηκε ἀργότερα ὁ Ἀγώνας.

Τὴν κυρούλα μας τὴ λέγανε Χρυσούλα. Ἄντρας τῆς ἦτανε ὁ καπταν-Γκίκας, Γκίκας Ἀναγνώστου. Μάλιστα σὲ κάποιον ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη πῆγε καὶ βαφτίστηκε στὸν Ἰορδάνη καὶ γύρισε χατζῆς. Χατζη - Γκίκας Ἀναγνώστου τὸ λοιπόν.

Μερικὰ χρόνια, ἀφοῦ παντρευτήκανε, ὁ καπταν - Γκίκας κι ἡ Χρυσούλα χτίσανε καὶ τὸ δικό τους τὸ σπίτι. Ὡς τὰ τότε ἡ νύφη ἔμενε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ πεθεροῦ τῆς τοῦ Ἀναγνώστη Ἀναγνώστου. Τώρα, μὲ τὰ καινούρια τὰ λεφτὰ ποὺ μαζεύονταν φοῦχτες κάτω στὸ Μισίρι — ἀφορμὴ ὁ πόλεμος τοῦ Ναπολέοντα μὲ τοὺς Ἑγγλέζους — εἶπανε: «καιρὸς νὰ χτίσουμε καταδικὸ μας στέκι». Καὶ καθὼς τὸ συνηθίζανε οἱ ἀρχόντοι τῶν νησιῶν, μελετήσανε πέντ' ἕξι μῆνες τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ θέση, ὅπου θὰ τὸ χτίζαν.

Πρέπει νὰ πῶ, πὼς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ νησιῶτες κι οἱ παραθαλασσίτες δὲν ἀποτολμοῦσανε ἀκόμα νὰ χτίζουνε χαμηλὰ κάτω στὶς ἀκρογιαλιές. Ἡ χώρα ἦτανε πάντοτε ψηλὰ κρεμασμένη στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Ἔτσι καὶ στὴν Ὑδρα. Σκαρφαλωμένα, γαντζωμένα στὴν ξερὴ τὴ ράχη τὰ λευκὰ σπιτάκια καὶ τ' ἀρχοντικά. Οἱ Γκικαῖοι διαλέξανε, ὕστερα ἀπὸ συζήτηση πολλή, ἓνα ψήλωμα ποὺ ἔφτανε σὲ μιὰ δευτέρη μικρότερη κορφή, στ' ἀριστερὰ τῆς χώρας.

Δὲν εἶχανε ξεχυθῇ ἀκόμα ἴσαμε κεῖ τὰ πολλὰ τὰ σπίτια, κι ἦτανε, πές, ὡσάν μιὰ βίγλα πάνω ἀπὸ τὸ πόρτο.

Ἦτανε καλὰ χρόνια ἐκεῖνα. Πλούταινε ὁ τόπος. Μὲ τὸ τσουβάλι τὰ λεφτά. Δουλεύανε τὰ καράβια σ' οὔλες τὶς θάλασσες, ἀπ' τὴν Ὀντέσσά στοὺ Τούνεζι κι ἀπ' τὸ Λιβόρνο στὴ Σκεντερία. Εἶχε προνόμιο, βλέπεις, τὸ νησί, νὰ ξαρτιέται κατευθεῖαν ἀπὸ τὸν Καπουδὰν πασά. Δίχως ἄλλη ὑποχρέωση, παρὰ νὰ στέλνῃ κάθε χρόνο πενήντα παλικάρια γεμιτζήδες στὴν τούρκικη ἀρμάδα. Κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού οἱ Ὑδραῖοι δὲ θελήσανε νὰ συντρέξουνε τὸν Κατσώνη στὸν πόλεμό του μὲ τὸν Τούρκο, ὁ σουλτάνος τοὺς ἔδωσε κι ἄλλο προνόμιο, νὰ ταξιδεύουνε τὰ καράβια τοὺς λεύτερα στὶς θάλασσες τοῦ Λεβάντα. Στάρια ἀπὸ τὴ Ρουσία, λάδια ἀπὸ τὴν Κρήτη, μπαμπάκια ἀπ' τὸ Μισίρι, κρασιά ἀπὸ τὴν Κύπρο, σιδερικά ἀπὸ τὸ Τριέστι, μαστίχη ἀπὸ τὴ Χιό, καπνὸς ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ὅ,τι ἄλλο θὲς νὰ φανταστῇς ἀπὸ τὴν πέτρα ὡς τὸ μετάξι. Μάλιστα, γιὰ νὰ ἔχουνε ἀσφάλεια ἀπ' τοὺς κουρσάρους, τοὺς ἄφησε ὁ σουλτάνος νὰ τ' ἀρματώσουνε τὰ καράβια τοὺς μὲ κανόνια τῶν εἰκοσιπέντε καὶ τῶν πενήντα λιβρῶν.

Ἦταν εὐτυχισμένους κι ἡσυχος ὁ τόπος. Κι ἄξαφνα — τί τὸν ἐπίασε τὸν καπταν - Γκίκα — ἄξαφνα ἀποφασίζει ὁ βλογημένος νὰ μπαρκάρῃ, αὐτὸς πού ἔχει δεκαπέντε χρόνους νὰ καπτανέψῃ, ἀποφασίζει νὰ μπαρκάρῃ στὸν «Ἀδάμαστο», σ' ἓνα ἀπὸ τὰ σαχτούρια* του, γιὰ νὰ πάῃ νὰ σμίξῃ, λέει, μὲ τὸν Κατσώνη.

—Μωρέ, μύγα σὲ τσίμπησε; τοῦ λένε οἱ ἄλλοι οἱ νοικοκυραῖοι.

—Ντίπ λωλὸς εἶσαι; τοῦ κάνουνε. Μπρέ, κάτσε στ' αὐγά σου! (...).

Μόνο ἡ γυναῖκα του δὲν τοῦ ἔπε τίποτα, οὔτε ὄχι, οὔτε ναί. Ἦθελε νὰ ὑποτάζεται στὸν ἄντρα της, γιατί ἔτσι εἶναι τὸ σωστό. Τὸ δέχτηκε καὶ τὸν ἐτοίμασε νὰ φύγῃ. Τὴ θαλασσιὰ τὴ βράκα του, τὸ πλατὺ κόκκινο ζουνάρι, τὸ ἄσπρο μεταξωτὸ πουκάμισο, τὰ μαῦρα γεμενιά (γόβες).

—Σὰν παλικάρι νιὸς μοῦ ἔσαι, καπταν - Γκίκα, τοῦ εἶπε.

Στεκόταν καὶ τὸν θωροῦσε καὶ τὸν καμάρωνε. Ἐκεῖνος, στ' ἀλήθεια, λησμονοῦσε πὼς τὰ ἔχει πατημένα τὰ πενήντα καὶ βιαζότανε νὰ φύγῃ.

—Μοῦ μυρίζει θάλασσα, γυναῖκα!

—Στὸ καλὸ, καλὲ μου. Ἔχε γειά!

Μήτε πού τότε ρώτησε πióτερο γιά τήν áπόφασή του.

—Γιά νά πααίνη ó καπταν - Γκίκας, θά 'χη τó λόγo του, áπαντοῦσε σ' ὅσους ἦρθαν νά τήν δοῦνε. Ξέρει αὐτός τί κάνει, καλύτερα áπ' ὅλους μας ἐδῶ μέσα.

Τέτοιο σεβασμó τοῦ εἶχε. (. . .).

Ἦτανε σαρανταδυό χρονῶ σάν ἔφυγε ó áντρας της, νά πάη νά βρῇ τὸν Κατσώνη. Τί τὸν ἔπιασε μονομιᾶς τὸν καπταν - Γκίκα ν' ἀφήσῃ τ' ἀγαθὰ του, τήν ἡσυχία του, νά πάη νά θαλασσοδαρθῇ μέ τοὺς θαλασσομάχους τοὺς τουρκομάχους, νά βάλῃ κάτω τὸ κεφάλι του, σηκώνοντας μπαϊράκι στὸ σουλτάνο;

Ἄφοῦ ἔφυγε, κάμποσον καιρὸ ὕστερα, ἡ κυρα - Χρυσούλα, σκαλίζοντας τὰ χαρτιά του, βρῆκε ἓνα γράμμα ποῦ τῆς ἔδωσε τήν ἐξήγηση στὸν ξαφνικὸ τὸ μισेमὸ τοῦ áντρός της. Ἔλεγε τὸ λοιπὸν ἡ γραφή:

« Νά περάσῃς πέρα στή Ρούμελη. Κι áπο κεῖ τραβᾶς γιά τὸ Θιάκι, » καὶ νά μοῦ γράφῃς πάντα, καὶ νά βαστᾶς τὰ δικά μου σχέδια. » Ν' ἀκουστῆς (νά συνεννοηθῆς) μέ τὸ Λάμπρο (τὸν Κατσώνη) καὶ » νά τοῦ δώσῃς λεφτά, νά τὰ μοιράσῃ χάρτζια (μισθοὺς). Νά εἶστε » ἀγαπημένοι. Νά μὴν κυνηγᾷ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Καὶ πάντα νά 'χετε » τὸ νοῦ σας. Βλέπετε; Μὲ πλερώνουν νά βαρέσω τοὺς ἄλλους καπε- » ταναίους. Ἐγὼ τοὺς ἔχω συντρόφους. Θέλω συντρόφους γιά τήν » Πατρίδα ».

Ἄπο κάτω ἡ ὑπογραφή: « Ζαχαριᾶς ».

Ἄνοιξανε τὰ μάτια τῆς κυρα - Χρυσούλας. Μὰ κοπήκανε τὰ ποδάρια της. Κάθισε καὶ κοίταζε τῇ θάλασσα καὶ μαγνητιζότανε áπο τὸ ἀκούραστο σάλεμά της, τόσο πού κάτι τήν τράβηξε ἀβάσταγα μιὰ μέρα κι ἀναγκάστηκε νά κατεβῇ στήν ἀκροθαλασσιά. Πῆγε καὶ προχώρησε áπάνω στὰ βράχια, στὰ βράχια ποῦ χώνονταν βαθιά μέσα στὸ πέλαγο, κι ἐκεῖ στάθηκε πολλή ὥρα, ἀνεμοδαρμένη κι ἐκείνη καὶ θαλασσοδαρμένη. (. . .).

Ἄπο κείνη τῇ μέρα συχνοκατεβαίνει ἡ κυρα - Ἄναγνώσταινα ἡ Χρυσούλα στὸ περιγιάλι καὶ κάθεται στὰ βράχια. Ὅχι, δὲν κάθεται, στέκει. Πῶς νά καθίσῃς μέσα στὰ νερά; Γυρίζει μουσκεμένη στίτι, κι ἡ ἀδερφή της βάζει τίς φωνές:

—Θά πουντιάσῃς, καλὲ σύ! Τὸ νοῦ σου ἔχασες; Κάνε ὑπομονή καὶ σὲ λίγo θά νά 'ρθῇ πίσω ὁ καπτάνιος.

Μὰ τὴ Χρυσούλα τὴν τρώει ὁ σάρακας καὶ βλέπει στὸν ὕπνο της ὄνειρα κακά, τάχα πὼς ἓνα κοράκι κάθισε στὸν παπαφίγκο τοῦ καραβιοῦ, τάχα πὼς ἡ γοργόνα ξεκόλλησε ἀπ' τὴν πλώρη, τάχα πὼς ὁ καπταν - Γκίκας κάθεται μὲ τὸν Καπουδὰν - πασὰ συντροφιά στὴν κουβέρτα τοῦ σαχτουριοῦ, κι ἐκεῖ ποὺ πάει νὰ πάρῃ τὸ τσιμπούκι του, τοῦ μένει στὰ χέρια τὸ μαρκούτσι δυὸ κομμάτια. Ὅνειρα κακά, μελετήματα τῆς μοίρας, ποὺ τὴ φοβίζουνε τὴ Χρυσούλα. Κι ἀκόμα παραπάνω, ὕστερα ἀπὸ κείνη τὴ βλογημένη τὴν αὐγή, ποὺ ἓνα κοκόρι ἀνέβηκε ἀνεπάντεχα στὸ χαγιάτι ἀπὸ τὴ σκάλα καὶ μπῆκε στὴν κάμαρα τοῦ καπταν - Γκίκα κι ἀρχίνησε νὰ λαλῇ σὰν τὸ ξορκισμένο.

Καμιὰ φορὰ ἦρθε γράμμα ἀπὸ τὴν Καλαμάτα καὶ σὲ λίγο ἄλλο ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Χαρούμενος ποὺ καθαλαίει τὸ κύμα σὰν τὸ δελφίνι, ὁ καπταν - Γκίκας στέλνει χαιρετίσματα. Κι ἡ κυρα - Χρυσούλα γαλήνεψε λιγάκι, κι εἶπε ν' ἀνεβῇ στὸν Προφήτη - Λιά, στὸ ξωκλήσι, ν' ἀνάψῃ μιὰ λαμπάδα.

Τὸ γαῖδουράκι σκαρφάλωσε τὴ βουνοπλαγιά, κι ἦταν καταμεσήμερο σὰ φτάσανε στὴν κορφοῦλα. Εἶχε μνηύσει τοῦ παπα - Βαγγέλη κι εἶχε ἀνεβῇ κι αὐτὸς ἀπὸ τὰ χτές, κι ἔτσι λειτουργήθηκε πάλι ὁ Προφήτη - Λιάς ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. Μὰ ὡς τέλειωσε ἡ λειτουργία κι ἔκαναν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ ξωκλήσι, ἡ κυρα - Χρυσούλα ξάνοιξε ἀπ' τὴ διαπλατωμένη θύρα, πέρα στ' ἀλαργινά, στ' ἀπόμακρα, ἓνα πανὶ ποὺ ξάσπριζε μὲς στὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καὶ τοῦ πόντου.

Τῆς μπῆκε καλὰ καὶ σώνει ἡ ἰδέα πὼς εἶναι ὁ καπταν - Γκίκας ποὺ γυρνάει, καὶ στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὴν μεταπίσει. Γοργὰ γοργὰ πῆρε τὸν κατήφορο, νὰ πάῃ νὰ καρτερέσῃ κάτω στὴ σκάλα τὸν καπτάνιο, σὰ θ' ἀράξῃ. Μεσοδρομὶς, καθὼς καθαλοῦσε τὸ γαῖδουρι, ἔβραζε τὸ χέρι ἀντήλιο καὶ κοίταζε τὸ πέλαγο. Νά, τὸ καράβι! Νάτο! Ζυγώνει!

Κοντὰ νὰ φτάσουνε στὰ πρῶτα σπίτια, ξαναρίχνει μιὰ ματιά. Τί; Πῶς; Ποῦ πάει τὸ καράβι; . . . Τὸ ποθητὸ πλεούμενο εἶχε ἀλλάξει δρόμο, καὶ τώρα μάκραινε καὶ μίκραινε, μίκραινε. . .

Γελάστηκε, κυρα - Χρυσούλα! Δάγκασε τὰ χεῖλια σου πικραμένη, καὶ γύρνα νὰ κλειστῇ στὸ σπίτι. Αὔριο θὰ 'ναι σωστὰ τρεῖς μῆνες ποὺ 'φυγε ὁ «Ἀδάμαστος» μὲ τὸν καπταν - Γκίκα.

Ὡστόσο περάσαν ἄλλοι τρεῖς μῆνες, ὅσο ποὺ νὰ 'ρθῃ πίσω. Τοῦ Σταυροῦ παραμονὲς ἀκούστηκε ἀπὸ τ' ἀνοιχτὰ ἓνα κανόνι.

—Βάρεσε κανονιά, κυρά, λέει μιὰ παραδουλεύτρα ψυχοκόρη τῆς κυρα - Χρυσούλας.

—Κι ἀπέ ;

Σώπασε ἡ κοπελιά. Μὰ ἡ κυρα - Χρυσούλα βγῆκε στοὶ παράθυρο νὰ δῇ. Τότες ἔμπηξε τὶς φωνές :

—Ὁ καπταν - Γκίκας!... Ὁ καπτα - Γκίκας!... Ἦρθενε!... Ἔρχεται!... Ἐλᾶτε!...

Πρόβαλαν ὅλοι στοὶ παράθυρο νὰ δοῦν, ὅμως κανέννας δὲν πολυπιστεύει. Δυὸ φορές κιόλας γελάστηκε ἡ κυρα - Χρυσούλα, λέγοντας πὼς ξεχωρίζει τὸ σαχτούρι τοῦ καπταν - Γκίκα. Δὲν πάει μήνας ποῦ ξανάβαλε τὶς φωνές καὶ τρέξαν ὅλοι χαρούμενοι.

—Μὲ τὸ καλό! Μὲ τὸ καλό! Δόξα νὰ ᾗχῃ ὁ Κύριος! Δόξα σοι!

Μὰ ὅταν ἦρθε πιὸ σιμὰ τὸ καράβι, ὅλοι καταλάβανε πὼς δὲν ἦταν τοῦ καπταν - Γκίκα τὸ σαχτούρι, μόνο τρεχαντηράκι τοῦ καπταν - Ἀντρέα τοῦ Βώκου (τοῦ Μιαούλη), ποῦ γύριζε ἀπ' τὴν Κάρυστο.

Δὲν τὴν πολυπιστέψανε, λοιπόν, ἐτούτῃ τῇ φορὰ καὶ ξαναμπῆκαν μέσα, λέγοντας :

—Ἀμποτε, κυρα - Χρυσούλα, καλῶς νὰ τότε δεχτῆς! Νὰ διοῦμε ὅμως! Νὰ διοῦμε!

Μόνο ἡ γριὰ ἡ Μάρω ἔμεινε δίπλα τῆς, κρεμασμένη στοὶ παράθυρο, καὶ τῆς λέει :

—Μὰ εἶσαι σίγουρη, κυρά μου, πὼς εἶναι ἀτός ; Δὲ γελιέσαι ; Τόνη βλέπεις καλὰ ;

—Ναῖσκε, μπαμ' Μάρω, ναῖσκε, αὐτὸς εἶναι! Δὲ γελιέμαι τούτῃ τῇ βολά. Ἀτός εἶναι. . . ὁ «Ἀδάμαστος».

Ἡ γριὰ κοίταξε προσεχτικὰ κατὰ τὴ θάλασσα πέρα.

—Μὰ κόρη μου, εἶναι δυό. . . δυὸ τὰ καράβια !

—Δυὸ εἶναι, ναῖσκε, τὸ ξέρω, Μάρω. . .

—Καὶ ποιὸ εἶν' ἀπ' τὰ δυό ;

—Τὸ πρῶτο, μπαμ' Μάρω, τὸ πρῶτο, δὲ βλέπεις. . . καλέ, τ' ἄλλο δὲν εἶναι σαχτούρι. . . δὲν εἶναι. . .

Δὲν ἀπόσωσε, μόν' ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό. Τὰ ρουθούνια τῆς παίξανε. Ἀρπάει τὸ χέρι τῆς γριᾶς καὶ τὴν τραβάει νὰ σκύψῃ κι ἄλλο.

—Γιὰ ἰδές! . . Δές, ντέ. . . Θωρεῖς ; . . . Θωρεῖς ; . . . Τούρκικο τρεχαντήρι, τούρκικο εἶναι καὶ τότε. . .

Μιά λάμψη, ένας άσπρος καπνός που φούσκωσε σάν πανί.
 —Το σκύλο! φωνάζει απ' τὸ παράθυρο ἡ Χρυσούλα. Βαράει μὲ τὸ κανόνι!... Στὸ κυνηγητὸ τὸν ἔχει!... Γυρεύει νὰ τόνε φουντάρη!... Καπταν — Γκίκα! ! !...

Σκύβει σάν τρελὴ νὰ δῇ, τρελὴ ἀπὸ φόβο, τρελὴ κι ἀπὸ χαρὰ — γυρίζει ὁ καπταν — Γκίκας, γυρίζει περήφανα, πολεμώντας τὸν ἄπιστο — μὰ κείνη τῇ στιγμῇ τὰ δυὸ καράβια κρύφτηκαν πίσω ἀπὸ τὸν κάβο.

—Π' ἀνάθεμα! κράζει ἡ κυρά.

Μεμιᾶς, τρέχοντας, σκαρφαλώνει τὶς σκάλες καὶ βγαίνει ἀπάνω ἀπάνω στὸ δῶμα. Κρεμιέται απ' τὸ πεζούλι. Μπάμ! Μιά κανονιά ὁ «'Αδάμαστος», μιὰ κανονιά ὁ Τοῦρκος. Τυλίχτηκαν τὰ δυὸ καράβια μέσα στοὺς ἄσπρους καπνοὺς σὰ σὲ πέπλα, καὶ μόνο τὰ πανιά τους μείνανε ἀπόξω, ἀποπάνω. Ὡστόσο κέρδισε δρόμο ὁ Τοῦρκος. Τώρα εἶναι πολὺ πιὸ σιμὰ στὸ σαχτούρι, τὸ προφαίνει, πάει νὰ τὸ πάρη ἀπὸ δίπλα, νὰ μπορέσῃ νὰ τὸ χτυπήσῃ μ' ὅλα του τὰ κανόνια ἀπὸ τῇ μιᾷ τῇ μπάντα.

Ἰσα ἴσα πάλι κρυφτήκανε τὰ δυὸ πλεούμενα πίσω απ' τὸν κάβο.

—Καταραμένε! φωνάζει ἡ Χρυσούλα. Ποῦ πᾶτε;

Ἄθελα κοιτάει κάτω, στὸ λιμάνι. Δὲν τὸ 'χε σκεφτῇ αὐτό. Τί κάνουνε, μωρέ, τί κάνουνε κάτω στὸ πόρτο;

Τρέχοντας κατακυλάει τὶς σκάλες καὶ βγαίνει στὸ κάτω παράθυρο, σέρνοντας πίσω της τὶς ἄλλες γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Κανένas ἄντρας δὲ βρέθηκε σπίτι ἐκείνη τὴν ὥρα.

—Μωρέ, φωνάζει, μωρὲ σεῖς! Τί κάθεστε;... Τρεχᾶτε!

Κάτω στὸ λιμάνι τῆς Ὑδρας δὲν εἶναι οὔτε ἓνα καράβι. Ὅλα λείπουνε. Ὅλα δουλεύουνε ἀπὸ τῇ Μαυροθάλασσα ὡς τὸ Μισίρι κι ὡς τὸ Τριέστι. Ὅλα θαλασσοδέρνονται. Καὶ ἐδῶ στὴν Ὑδρα δὲν ἔμειναν παρὰ μερικὲς φελούκες γιὰ καλαφάτισμα, δυὸ τρία ψαροκάικα στὸν ταρσανά, πέντ' ἔξι σκαμπαβίες, τίποτ' ἄλλο.

Τὰ δυὸ πλεούμενα προσπέρασαν τὸν κάβο κι ἔφτασαν τώρα μπροστὰ στὰ βράχια, στὰ βράχια ὅπου τὸ 'χε συνήθειο ἡ Χρυσούλα νὰ πηγαίνει νὰ κάθεται, σάν πρωτόφυγε ὁ καπετάνιος.

—Ἀχου! λέει καὶ χτυπιέται, καὶ νὰ μὴν εἶμαι τούτῃ τὴν ὥρα κάτω στὰ βράχια μου, νὰ ριχτῶ στὴ θάλασσα, νὰ πάω νὰ τόνε σμίξω!

Κι ἄξαφνα τῆς ἔρχεται μιὰ τρέλα, καὶ δίχως νὰ ξηγηθῇ, δίχως νὰ

πῇ λόγο παστρικό, μόνο μουρμουρίζοντας κάτι παράξενα λόγια, ροβόλησε τὰ σκαλιά ἀπὸ τὸ χαγιάτι, πέρασε τρέχοντας τὴν αὐλὴ καὶ τρέχοντας βγῆκε ἔξω. Πῆρε τὸν κατήφορο.

—Ποῦ πάει, καλέ! Τρεχᾶτε ὀγλήγορα πίσω της! Τρεχᾶτε!

Τὴν πῆραν καταπόδι οἱ γυναῖκες καὶ τὰ τρία ἀπ' τὰ πέντε της παιδιὰ. Αὐτὴ τρέχει μπροστά, σηκώνοντας τὴ φούστα της ὡς τὸ γόνα, γιὰ νὰ μὴν πέση. Ροβολάει τὸν κατήφορο τῆς χώρας μὲ τὰ πλατιά χαμηλὰ σκαλοπάτια. Στὸ δρόμο, καμιά φορά, ἀνάμεσα σὲ δυὸ σπίτια, βλέπει τὸ γιαλὸ κάτω καὶ κοιτάει τρέχοντας, λαχανιασμένη, καὶ ψάχνει νὰ δῇ. Ποῦ εἶναι τὰ καράβια ; Μπάμ! . . . Μπάμ! . . . Τί κανονίδι, Θεέ μου!

Στὸ δρόμο τὴ βλέπει ὁ κόσμος καὶ σασιρίζει, ὅσοι δὲν ἔχουνε καταλάβει ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἀκούσανε τὶς κανονιὲς καὶ βγήκανε στὰ δώματα νὰ δοῦνε, ὅσοι στέκουνε στὰ στενὰ καὶ χάσκουνε, τὴν παίρνουν τὸ κατόπι. Λίγοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοντοστέκουν φοβισμένοι. « Οἱ Τοῦρκοι! Οἱ Τοῦρκοι εἶναι! Ποῦ πᾶτε ; ».

“Οχι. Ἡ Ὑδρα συνάχτηκε, συνάζεται ὅλη κάτω στὴν ντάπια, στὴ σκάλα. Γυναῖκες, ἄντρες — γέροι ὅλοι τους — καὶ τὰ παιδιὰ. Κι ἐπειδὴ ἐδῶ στὴ σκάλα δὲ βλέπεις πιὰ τὰ δυὸ καράβια ποὺ χτυπιόνται, ὅλοι τρέχουνε πέρα στὴν ἄκρη τῆς ντάπιας, ἄκρη ἄκρη, πρώτη ἢ Χρυσούλα.

Μὰ νὰ, ὅσο νὰ ρθοῦν, πάει, γίνηκε τὸ κακό. Τὸν πῆρε ἀπὸ δίπλα τὸν « Ἀδάμαστο » ὁ Τοῦρκος. Τέσσερα κανόνια ξερνᾶνε φωτιά καὶ σίδερο ἀπ' τὴ ζερβὴ του τὴ μπάντα. Κάπου ἐξήντα ἐβδομήντα ὀργιὲς στ' ἀνοιχτὰ στέκουνε τώρα τὰ καράβια καὶ πολεμιούνται. Σταθήκανε, γιατί ὁ « Ἀδάμαστος » ἔφαγε μιὰ στοὶ σκαρὶ χαμηλὰ καὶ κάνει νερά, βουλάει! Στάθηκε ὁ Τοῦρκος δίπλα του καὶ τοῦ ξερνάει ἄλλο ἓνα σμπάρο. Πάει ὁ « Ἀδάμαστος », κατάρτια, ξάρτια, πανιὰ καὶ κουπαστὴ μὲς τὴ θάλασσα, κι οἱ ἄνθρωποι ἓνα γύρω. . .

—“Αχου, τὰ παλικάρια!

Τρεῖς σκαμπαβίες βγήκαν ἀπ' τὸ λιμάνι τῆς Ὑδρας. Πολεμᾶνε μὲ τὸ κύμα, θὰ πασκίσουν νὰ σώσουν τὰ παιδιὰ, πολεμᾶνε μὲ τὰ κουπιά, θὰ πολεμήσουν μὲ τὰ τρομπόνια. Ὁ Τοῦρκος θὰ τοὺς φάη κι αὐτούς, ὁ Τοῦρκος!

Τότες, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἔχανε ὅλοι τους χαμένα, ἄντρες καὶ γυναῖκες, γέροι οἱ πιὸ πολλοί, ἡ Χρυσούλα σπρώχνει τοὺς διπλανούς της δυ-

νατά, ανοίγει δρόμο και τρέχει στο κανόνι. Δυο κανόνια είναι έδω στην ντάπια, μπρούντζινα κανόνια στα κρεβάτια τους.

—Βάλτε τους φωτιά! προστάζει η Χρυσούλα.

Οί μπάλες κείτονται δίπλα, μὰ τὸ μπαρούτι, δὲν εἶναι ἐδῶ, μηδὲ φυτίλι ἔχει, μηδὲ στουπί, μηδὲ τίποτα.

—Μάνι μάνι, προστάζει ἡ Χρυσούλα, τρεχάτε. . . μάνι. . . μάνι. . . φέрте. . . βάλτε τους φωτιά!

Σὲ δέκα λεπτὰ μέσα τὸ 'να κανόνι εἶναι ἑτοιμο. Ἡ κυρὰ - Χρυσούλα βάζει μονάχη τῆς φωτιά στὸ φυτίλι. Μπάμ!

Ἡ βαριὰ μπάλα βρόντηξε ἀπάνω στὸ σκαρὶ τοῦ τούρκικου τοῦ καραβιοῦ καὶ βούλιαξε μέσα του σὰ σὲ σάρκα. Μπάμ! Τὸ δεύτερο τὸ κανόνι βάρεσε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά. Μὰ τοῦτο δὲν ξαστόχησε οὔτε στάλα. Τοῦ πῆρε τὸ τιμόνι, θρύψαλα, τοῦ παλιομεχμέτη! Μπάμ! Ξανατραβάει τὸ κανόνι τῆς κυρὰ - Χρυσούλας. Ἐτούτη τῇ φορὰ ἡ μπάλα χτύπησε στὰ χαμηλά, μπούκωσαν τὰ νερὰ μέσα στ' ἀμπάρι! Ὁ Τοῦρκος ἔγειρε, βουλάει! Παιδιά! Παιδιά! Βουλάει! . . .

. . . Τόνη φέρανε πίσω, μὲς στὴ σκαμπαβία, τὸν καπτὰν - Γκίκα, λαβωμένο βαριά. Τὸ 'να τὸ μάτι, τὸ ζερβί, ἦτανε βγαλμένο. Τὸ 'να του τὸ χέρι, τὸ ζερβί, ξεριζωμένο ἀπ' τὸν ὦμο.

Δὲν τυραγνίστηκε πολὺ. Δυὸ τρία μερονύχτια χαροπάλεψε. Ὑστερα τὸν πῆρε ὁ Κύριος, νὰ τὸν ἀναπάψη. Κι ὁ λόγος λέει, πῶς ἀπὸ τότε τὴν εἶπανε τῇ Χρυσούλα, τῇ χήρα του, τὴν κυρούλα μας, «κυρὰ τῆς Ὑδρας», γιὰ τὴν ἀξιοσύνη της καὶ γιὰ τὴν παλικάριά της. (. . .).

«Ἡ κυρὰ τῆς Ὑδρας»

Θ. Πετσάλης - Διομήδης

13. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλὰκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγήν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἔκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἔκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἥτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἥτοι καπνιάς, ἡ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολώμενος, αἵτινες σημαίνουν: ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ί ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ὕ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχήν των τότε σημερινῶν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὡ ν ω ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὡ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ο υ τ ζ ὡ μ έ ν ο ς, ἥτοι κατησχυμμένος, κ ο ί τ α ξ ε ν ἂ μ ἢ μ έ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ὡ σ η ς, ἥτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἔννοια σου κι ἐγὼ σέ β ἄ φ ω, θὰ σέ τιμωρήσω δηλαδὴ. Ἐπεὶ δὲ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο

τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ὕ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὡ ν ω.

‘Ο ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζεται το εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι’ αὐτὸ λέγομεν σήμερον : β γ ῆ κ ε ἄ σ π ρ ο π ρ ὁ σ ω π ο ς.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπῆγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν’ ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδους φράσις : τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ῆ ν π ί σ τ η σ τ ὀ ξ ὕ λ ο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἶ κ ο υ ς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκαλεῖτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ’ εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὅσakis τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὕρισκόμενος εἰς τὸ κρῦον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομὴν ἐ-
χθρῶν, δυσάρεστον εἶδισιν, δὲν προὔχωρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα,
ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις τοῦ διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπός, δι' ὃν
μετέβη εἰς τὸ λουτρόν, δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον δι' ἓνα, τοῦ ὁποῖου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλή-
ρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

Κ.786α.Θ. Δικέφαλος ἀετός σύμβολο τῆς ἐνείκτα-
6ης τοῦ γένους.

14. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

✱ Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφίᾳς, ποὺ σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

1:00 Εξήκοντα
μαίνεται πάντα
στηριγμένοι 6ος
γενεὲς τῶν
ἐνείκτων.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφίᾳς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἀἰτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
ὅπου σκεπῇ τὸν κρύβει:
σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

2) *ὁ γενεὸν ἀφαιρέται συνέσκημα* 65.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομένα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της·

στὸν ἀργαλειό της καθιστῇ μερόνυχτα
τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στοῦ δαχτυλίδι βούλα·

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
κι ἅγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι. *†*

† Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στοῦ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος·

«Ὡς πότε, παλικάρια!».

Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια. *II*

« Πύρινη ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

15. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενῆς

(Μεσσαρὰ τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενῆς, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια* καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντά στις Καμάρες είναι ή σέλα του Διγενή· και αυτή είναι ένα αὐλάκι στην κορφή του βουνού, που ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, που καβαλίκευε τὸ βουνὸ καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἕνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατὶ ὄντας ἐδιψοῦσε, ἔπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἕνα του πόδι καὶ τ' ἄλλο στ' ἀντικρινὸ βουνὸ κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι, ὁπότερχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχειλίζει καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμπο τῆς Μεσσαράς.

Ὅντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ' ἕνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἄπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι' αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐφτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τὸ ἔχωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. Ὁ Διγενὴς αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἴπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενή. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λὲν πῶς ὁ Διγενὴς τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάχτυλο ἀπὸ ἕνα μέρος εἰς ἕνα ἄλλο, που ἦτον ὥρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὁποῦ λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρῳ τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

Ν. Γ. Πολίτου, «Παραδόσεις»

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἀδην,
κι ἄλλους μαζί. . . Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

νεκρὸ
νόημα,
δωρεῶς.
νοήματα

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδᾶρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καρβαλάρη.

— Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνιωσες
στὰ μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἴμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι»

Κωστής Παλαμῆς

17. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φοβεύουν τοὺς ἀδελφοὺς των. . .

Ἡ ἄρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε

μέρους και από ένα παιδί εκάστης οικογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὁμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τάνάπαλιν. Ὑἱας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά »· δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ τOURNATZIMPASHS ἐγκαθίστατο εἰς ἕνα σπῖτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἀλίμονον εἰς ἐκείνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ζξά', Ἰουλίου πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ζξε', Ἰουνίου ιη' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπῖτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ τOURNATZIMPASHS.

Ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθοῦντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰῶνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηναὶς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ὑπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυρόφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιά των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ πατρίς τὰ ἔχασαν. Ὑἱσαν ἀληθῶς νεκρά. . .

«Ὁ ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

Νεῖνα
Κασιόχογλου
Τοῦ 1951 Δ.
22. ἔτος
1976

69

18. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
μὲ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
κλαίγω κι ἐγὼ καὶ αἰγόμαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου. . .

ΠΛ Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων τῆς Ἡπείρου», 1880

- Ἀσπρε σταυραῖτέ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
- Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφοῦλια ἀντάμα,
μ' ἓναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
«Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
δῶς' μου ἓνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις! . .

Ἀ. Ταρσούλη: «Μοραῖτικα τραγούδια», 1944

19. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

15-3-76.

Ἦταν ἐρημιὰ κείνη τῇ νύχτα στὴν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνει ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῇ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ 'τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῇ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῇ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγουδία.

1. περιγύμνησ' ἓνα φευρό
χευρό.

Καθισμένοι στην ταράτσα του μικρού ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένοι στο πεζούλι της ταράτσας, δέν άκουα τί λέγανε. Κοίταζα την έρημη πλατεία και άκουα, έτσι χωρίς να θέλω, τον κρότο του όργάνου που έπαιζε στο μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικά άκουσα τη φωνή του γερο-Φουλαρά να λήη κάτι, που μου κίνησε την περιέργεια και μ' έκανε να προσέξω.

—Αυτή την ιστορία που θα σάς πώ, όλοι τη γνωρίζουνε στον τόπο μας, αλλά πολλοί φοβούνται να την πούνε, γιατί λένε πως ή γριά, ή μάνα του Γρίζα, βγαίνει και φωνάζει τη νύχτα μεταμορφωμένη σε νυχτοπούλι, πάνω άπ' τα σπítια εκείνων που τα διηγούνται.

Ήτανε παλιά και δυνατή ή οίκογένεια του Γρίζα μέσα στην έπαρχία μας. Είχε, λένε, ίσαμε όγδόντα τουφέκια συγγενικά, άδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Άλλά τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Και ούτε ένας πιά δέ φέρνει αυτό το έπώνυμο. Σά να είχε πέσει κατάρρα. Άπ' την ήμέρα που έφυγε και χάθηκε ένα παιδί του, ίσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονών, άπ' την ήμέρα εκείνη πιά καλά δέν έπñγε κείνο το σπítι!... Το πιστεύετε;... Πώς; Έδω είναι μυστήριο! Λοιπόν... Ό καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετά το χαμό του γιού του, κατá λάθος, λένε, σ' ένα πανηγύρι. Οί δύο του άλλοι γιοί σκοτώθηκαν άπ' τους Τούρκους λίγες μέρες πριν άρχίση το τουφέκι.

Μετά το φόνο τών παιδιών — και αυτό ήτανε μιá αίτία που ξέσπασε στην έπαρχία μας πριν της ώρας της ή επανάσταση — τα βουνά γεμίσανε άπο πολεμιστές και κάθε τόσο άκουόταν ό κρότος του τουφεκιού. Και άρχισανε πάλι οί νύχτες να φωτίζονται συχνά άπο πυρκαϊές χωριών, έλαιώνων!... Ά! ό πόλεμος είναι κακός, κακός! Άλλά, όταν πρόκειται για έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη να γίνωνται, στάχτη!... Και δέν υπήρχε έλεος σε κανέναν αίχμαλωτο!

Ένα πρωί ό καπετάν Άντώνακας, συγγενής του Γρίζα και ξακουστός πολέμαρχος, άνέβηκε πάνω στο σπítι του καπετάν Γρίζα. Τα ξημερώματα είχε έρθει στο χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

Ή γριά του Γρίζα καθότανε με τρεις άλλες γυναίκες σκοτωμένων στον πόλεμο κοντά στο παράθυρο που έβλεπε πέρα την άγριεμένη

θάλασσα. Μένανε σιωπηλὲς σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χεῖλη των κλεινόντανε πάλι καὶ ὁ νοὺς των βυθιζότανε στὴ λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας μὲ βγαλμένο τὸ σκουφο του, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι, χωρὶς λέξη νὰ ποῦνε. Ὁ καπετὰν Ἀντώννακας στεκότανε ὀρθίος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολὺ. Ἐβηξε, ξανάβηξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχθηκε ἀπὸ ἰδρώτα. Ἐπιτέλους ὀρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριά πὼς κάτι θέλει νὰ τῆς πῇ. **Ε**

Ε Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε, σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λέῃ γιὰ τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρεי ἦτανε κάποιοι ποὺ ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πολὺ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώννακας, νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. Ἐκανε πὼς δὲν ἤξερε τάχα ἄλλη γλῶσσα.

Ἡ γριά εἶχε γίνεи κίτρινη κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε :

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λές ; Μουρλάθηκες, καπετὰν Ἀντώννακα ;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώννακας νὰ τῆς πῇ τί ἄλλο ἠθελε, μὰ ποὺ ν' ἀκούσῃ αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακας ὁμως, ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἄγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνεи ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἄγια γυναῖκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότητα ποὺ εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρῃ στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ τὸν δῇ.

—Γιὰ κοίτα κι ἐσύ. Μάνα εἶσαι!... Κι ἂν εἶναι, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγῃ. Ξέρω γὼ πὼς... Κι ἂς πάῃ ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!... Θέλει Τοῦρκος νὰ μένῃ, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῇ!...

Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στὸ σπίτι

της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Καί από μιά πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τὸ σπίτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ 'Αντώνακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲ θέλησε νὰ μπῇ μέσα.

—Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

—Ὅπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ 'Αντώνακας.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καὶ κοίταξε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στυλωθῆκανε σ' ἓναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, πού τῆς θύμιζε τὴ μορφή τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ξαφνικά ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ τὰ μάτια του πέρασε στὸ παράθυρο πού στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῇ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ φύγει, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριάς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφή της.

—Ἔ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν 'Αντώνακας.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὴ θέση της, τοῦ λέει:

—Τί λές, καπετὰν 'Αντώνακα; . . . Παιδὶ δικό μου, στὸ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται! . . . Παιδὶ τοῦ Γρίζα! . . . Ἐκεῖνο πάει, χάθηκε! . . .

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετὰν 'Αντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

—Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἔμένα; . . . Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκατὸ φορές, χίλιες ἔχω γὰρ! ~~XX~~

Ε ~~XX~~ Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στὸ δῶμα. Τὰ ἀστρα εἶχανε χαθῇ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἀκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλὰς στὸ δρόμο.

Εργασία:)) ΠΟΙΝΗ ΠΑΡΟΡΘΥΜΟΙ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ. 2) Πως κρινόμενοι τονίζουν
(τ' εδξμε ναι ζωτικη, ποιος ο ευωος και αν 73) ωεωτε)
το θηβερό εέζος.

Μιά ψυχρή πνοή τής έφερε σύγκρυστο στο κορμί της, έπειτα άκουσε τον πετεινό του σπιτιού να λαλή, όπως λαλούσε μια φορά κι έναν καιρό, στις ευτυχισμένες ήμέρες.

"Ενα μοιρολόι θλιβερό θλιβερό ανέβηκε στα χείλια της, κι άρχισε σιγά σιγά να τó τραγουδή. . .

Δέν έκλαιε τον άντρα της μ' αυτό, ούτε τά δυό της παιδιά που μαζί είχανε βρεί τó θάνατο. "Έκλαιε για μιάν άλλη μεγάλη συμφορά και μοιρολογούσε για κάποιον δικό της, που δέν ήτανε δικός της. . .

Τόν έβλεπε μικρό μικρό, έπειτα παιδί χαριτωμένο, και ύστερα λεβέντη να στολίζει τó σπίτι και πολλά του λόγια, που θυμότανε, περνούσαν άπ' τó μοιρολόι, για να νιώση τή φωτιά του πόνου πιο βαθιά! . . .

"Ενας κρότος πυροβολισμού άκούστηκε πέρα, μακριά λίγο. Και τά βράχια τόν ξαναείπαν. "Άλλος έπειτα, άλλος! . . .

"Όλος ó τόπος γύρω γύρω αντίλαλησε τήν έκδίκηση που γινότανε!

"Όταν όμως ζητήσανε τή γριά του Γρίζα, τή βρήκανε ακίνητη, νεκρή πάνω στο χώμα.

Και τήν ιστορία αυτή όλοι τήν ξέρουνε στον τόπο, όλοι, αλλά φοβούνται να τήν πούνε, γιατί ή γριά του Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι και φωνάζει τή νύχτα πάνω στα κεραμίδια τών σπιτιών εκείνων που τή διηγούνται! . . .

Δημοσθένης Βουτυράς

Εργασία: Δεωτ. νοήματα.
20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στό βιβλίό του με τόν τίτλο "Ηρώων και μαρτύρων αίμα" ó "Ιων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά που σχετίζονται με τή Μακεδονία τών έτών 1902 - 1904. 'Από τó 1902 ó Δραγούμης είχε διοριστῆ στο 'Ελληνικό Προξενείο Μοναστηριού και τó 1904 σκοτώθηκε ó Παύλος Μελάς. Στό πιο κάτω απόσπασμα περιγράφεται πώς ó Παύλος Μελάς επί κεφαλῆς έθελοντών πέρασε τά σύνορα, μπῆκε στη Μακεδονία και άρχισε τήν εθνική του δράση.

✓ Η άσχημη ενός ανθρώπου άκρυγος
 Φεύγοντας από τα σύνορα έγγραφε στη γυναίκα του:

«Αναλαμβάνω αυτόν τον άγώνα με όλην μου την ψυχήν και με την ιδέαν ότι είμαι υποχρεωμένος να τον αναλάβω».

Άλλοτε όμως τον συνέπαιρνε ή ιδιαίτερη τρυφερότητα της αγάπης του για τη γυναίκα και τα παιδιά του. «Κλαίω άκόμη καμιά φορά, αλλά μην άνησυχής, θα περάση γρήγορα και αυτό. . . Όλους τους πόνους θα τους συνηθίσω, πριν φθάσω εκεί. . . Διά σέ και τα παιδιά μου αίσθάνομαι τρυφερότητα, την όποίαν δέν μπορώ να περιγράψω». Και πάλι έγγραφε: «Ποῦ και ποῦ κανένα δάκρυ, και άμέσως μία Μεγάλη Ίδέα και έτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στα σύνορα φόρεσε και τα ρούχα και τα όπλα του πολέμου και πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στα παλικάρια του, ό Μίκης Ζέζας¹. Τους κάλεσε και τους είπε λόγια ζεστά και φωτεινά για τους Μακεδόνες που υποφέρουν τόσο από τους Βουλγάρους και για τό τί πρέπει να κάμουν να τους σώσουν από τα βάσανα: τους εξήγησε και πώς θέλει να φέρωνται μαζί του και άναμεταξύ τους. Ένθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν και όλοι φώναξαν «ζήτω!». Άμέσως πρόσταξε τον οδηγό² να πάη μπροστά: αυτός τον άκολούθησε και οι άντρες έρχονταν από κοντά.

Πήγαν έτσι ως τη γραμμή κι εκεί περίμεναν την νύχτα: άμα ήρθε, έκαμαν τό σταυρό τους και πέρασαν τα σύνορα. Σκοτάδι φοβερό και άνήφορος, δάση και λαγκάδια και ρεματιές θεοσκοτεινά, και έπειτα κατήφορος φοβερός: τρεις ώρες πήγαιναν έτσι και ύστερα από άλλες τόσες δρόμο, κατά τό πρωί, βρέθηκαν άντίκρυ σ' έναν τούρκικο σταθμό πάλι στα σύνορα. Κρύβονται την ήμέρα και τη νύχτα ξεκινούν πάλι. Τα μέρη είναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά και πέτρες που κατακόβουν τα πόδια. Ό ένας οδηγός μια μέρα φεύγει κρυφά: ό άλλος δέν ξέρει τό δρόμο: και ό τρίτος είχε άρρωστήσει πριν ξεκινήσουν. Άπαντούν Βλάχους, κι άλλους με τό καλό, άλλους με τό κακό, τους βάζει ό άρχηγός και οδηγούν τό σώμα. Βλέπει πώς οι άντρες του άρχίζουν να κουράζονται: ούτε μιαν ώρα δέν περπάτησαν σε δρόμο πατημένο και όλο περνούσαν άπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια

1. Με αυτό τό ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στη Μακεδονία ό Παῦλος Μελάς.

2. Οι μακεδονομάχοι έπαίρναν ντόπιους, για να τους οδηγούν μέσα στους άγνωστους τόπους.

ἀγνόητοι πατριῶνες
Cf. ἡθυσία ἐνὸς ἀγνώστου πατριῶντος μας καὶ οὐκ
ἐξουδ. ἐπὶ τοῦ Μανεδ.
καὶ δάση στὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπία, καὶ τὰ
γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τὴ
δημοσιὰ πού πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μπο-
ροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς Βλάχου στάνη
νὰ γιατρευτῇ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν
ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολ-
λὲς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδιῶναν
πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πὼς τὰ βάσανά τους δὲν
τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἀντρου-
λῆς γυρίζει καὶ λέει: «Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιὰ, μπορεῖ νὰ μὴν
ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν
βαστᾷ»· **Ε**

ΕΟ, τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ του. Ἕνας
βοσκὸς πού· πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα
πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἕνα καὶ τοῦ ἦρθε
μονομιᾶς στὸ νοῦ ἕνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιὰ του μιὰ
μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονε-
μένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὁλη τὴ νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔ-
φτασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν,
μ' ἕνα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πὼς ἕνα ἀπὸ
τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν
τὸ ἦβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ πού
βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ
βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν
περισσότερο. Ἐλεψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πεινὰ δουλεύει, χωρὶς νὰ
λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἕνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου,
τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ
μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς
κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορὲς ἀκοῦν
σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ
κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλά-
κωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαὸς τοὺς

πρόσμενε με λαχτάρα. "Υστερα από την αγκριάδα των Βουλγάρων φάνηκε τών 'Ελλήνων ή γλύκα, εκείνη που δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει ούδὲ φαρμακώνει, εκείνη που και τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίζη, εκείνη που μ' ἕναν καλὸ λόγο μαγεύει και φωτίζει και τή φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν και σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

"Ερχονται ἀπὸ τὰ χωριὰ ἄντρες που θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ "Ελληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη και ἀγάπη και ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, και σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρώμαζε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς που πονοῦσε κι ἕνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκοτώνων, κι ἕνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας και συλλογίζεται τὰ παιδιά ἐκείνων που πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ και σωστή νὰ ἦταν ἡ τιμωρία και δίκια, τοῦ φαινόταν ἀσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν Πατρίδα μου και αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, που ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἕνα δάσος ἀπὸ ὀξιές κοντὰ στὸ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, που εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, και πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι και μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ που ἦταν στὰ τσαρούχια τους

1. Δημουλίδης Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριᾶς, ἀσπνὸς ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος και σῶφρων.

μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ κατὰ-
χινὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφό-
του ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χω-
ριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ
βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπᾶ· καὶ πάλι γρά-
φει στὴ γυναῖκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέ-
φερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν
εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κα-
κούργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ
νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆνταν: ὄχι, ὄχι!... Μά τὴν ἀλή-
θειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ
ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀπεφα-
σίσθη ». Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος
ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχε-
δὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους
σ' ἓνα σπίτι μαζί μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-
στιανὸς στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει
γιά τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιά τὴν Πατρίδα καὶ γιά τοὺς
Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα
ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ
δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ
καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία, γιά
νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλλι ἀγάλλι ἔπειτα ἐλατ-
τώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς
καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ'
ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν
στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα.
Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ
διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ
σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ
μοιραστοῦν στὴ φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιά μερικοὺς
ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ

φοβέριζε άλλους, κι έδινε όπλα σ' εκείνους που μπορούσαν να τα βα-
σταξουν και να τα φυλάξουν, και ξεδιάλεγε ανθρώπους χωριστά
για κάθε δουλειά, και διάταζε να ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους.
'Ο ίδιος ποτέ δεν έβαλε χέρι σε κανένα φόνο.

"Εναν καπετάνιο του, τον Εύθύμη¹, με είκοσι παιδιά τον έστειλε
από την άλλη μεριά του βουνού, για να κάμη τα 'δια' και πιάστηκε
ο Εύθυμης μιά μέρα με ογδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε και πλή-
γωσε δεκαπέντε, χωρίς να πάθη κανείς τίποτε από τους είκοσι δι-
κούς του. "Εφευγαν κρυφά, για να γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλ-
γαροι που άκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. "Όμως ακόμα φοβούνται
τους Βουλγάρους τα κακότυχα τα χωριά.

« 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα »

Ιων Δραγούμης

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

γεννιέται κρίσεις
και ενεργήσιν.

Χσέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό να σείεται το χορτάρι
στον τόπο που σε πλάγιασε το βόλι, ω παλικάρι.
Πανάλαφρος ο ύπνος σου· του 'Απρίλη τα πουλιά
σάν του σπιτιού σου να τ' άκοϋς λογάκια και φιλιά,
και να σου φτάνουν του σκληρού χειμώνα οι καταρράχτες
σάν τουφεκιού άστραπόβροντα και σάν πολέμου κράχτες.
x Πλατιά του όνειρου μας ή γή και άπόμακρη. Και γέρνει
έκεί και σβείς γοργά.
'Ιερή στιγμή. Σάν πιο πλατιά τη δείχνεις, και τη φέρνει
σάν πιο κοντά! *

« Πολιτεία και μοναξιά »

Κωστής Παλαμάς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στ'ής μάχης τον καπνό, που πνίγει το λαγκάδι, ο Σουλιώτης
όλα τ'άχει λησμονήσει, πείνα και δίψα. Και το Σούλι πέφτει ξέμα-
κρα, και σ'ά λησμονημένο είναι κι εκείνο, τ' άχαρο.

1. Εύθύμιος Κασούδης, από την Κρήτη.

‘Ολημερίς αγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ’ ἀντικρινά. Κι όλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἀγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῖτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

—‘Ο ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ’ ἦβρε! ‘Ο Θεὸς μ’ ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπησε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, πάει πιά!

Ἔκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ’ τὰ περασμένα. ‘Ο γέρος ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἔφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ’ ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ’ ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἀδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετᾷ τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπῖτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ’ τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ’ ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιο γείτονά του.

—Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σὰς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἀπόκριση καμιά! . . . Νὰ καὶ τὸ σπῖτι τὸ δικό του. . . Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπηγάδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη. . . Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ’ ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπῖτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ’ ἄρματα.

—Τ' εἶσατε σεις ; ρωτάει ὁ γέρος ἡσυχά.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες :

—Ὅρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πῶς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῇ!

Κι ὥς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσούλι,
ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
σκληρώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκληρώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.

Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ στὴ μεσούλα' της σπαθὶ μαλαματένιο.

Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.

—Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμὰ μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.

—Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.

—Τί λέτε, μῶρ' παλιότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια;

Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνομαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου. « Ἐκλογὴν »

Λημοτικό

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἡμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ πῆς εἴμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑποναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας! σοῦ λέει ὁ ἄλλος· δὲν εἶναι παίξε γέλασε. Ἔχουμε τὰ κακά μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέταμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέ-

λουμε δὲ θέλουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε, ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσης τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαίτη, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά του νὰ σὲ πάῃ ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ' ἡ τύχη μας νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριὲς καὶ θάλασσες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ' ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς καὶ ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἐθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὢλων, ὄχι κουραφέζαλα.

Κοίταξε γύρω μας : Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριὲς σκουντουφλισμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θερίᾳ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετοσκοβεῖ ἄπωνα, ὅσο νὰ κάμῃ τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῇ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμο.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἑρακλειά*. Καὶρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἐχεις ἀρρώστια ; πῆγαινε νὰ γιатреуτῇς. Ἐχεις πονόματο ; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός ; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι ; Διγενὴς ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἐθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας-Σοφίας, τὸ προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε — ποδάρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλείας, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βε-

νετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλάρι, ποὺ τσαλαπα-
τεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρα λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρ-
ταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία
τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιές, ποδοπατοῦν
καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ
ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα,
ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἐνδοξους,
ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρο-
λογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν
τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα
στολίδια νὰ στολίσι τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλῆρες φεύγουν καὶ γαλῆρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας
τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμπη, τὴ σοφία,
τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιά τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμα-
ρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ
Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρα-
νὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της
— ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου κράτους μας. Παίρνει τὴν
κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτί-
ζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας
στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο της· στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρολόγι,
θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν τάπεινοί τοῦ Χρι-
στοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμο-
πόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλῆρες φεύγουν καὶ γαλῆρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας,
τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλου τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ
ἡμερέσουν κι ἐκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χρώματα.
Ἡ Ἁγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολύτιμη, ποὺ
τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ ναοῦ, λαμπρὸ ζαφείρι στὴ
χρυσή σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυ-
σίασε ἐπάνω της ὁ Φῶτιος, δὲν πάει νὰ κλειστή σκλάβα στὰ δολερὰ
τείχη, στ' ἀρπαχτικά χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πάει. Ἄνοιξε
ἡ καρὶνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἁγιατράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρ-
μαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἁμαρτία τὸ
σταυρὸ, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω
της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου,

στάθηκε επάνω της άγρυπνο, όπως μάνας μάτι στην κούνια του μονάκριβου παιδιού της.

Και από τότε είναι εκεί καιρός διαμάντι, ήλιος κατάργυρος, νερό τρισάγιο. Μύρο άνεβαίνει από το βυθό και άπλώνεται στο πρόσωπο της θάλασσας και κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, έθνικό πρώτ' άπ' όλα! Όπως από το δυσκοπότηρο βγαίνει ή σωτηρία του χριστιανού, θά έβγη από κεί και ή δική μας άπολύτρωση. 'Η χαραυγή του Γένους μας έκει θ' άνατείλη· ναι, έκει θ' άνατείλη. Προβαίνει όλοένα ή 'Αγιατράπεζα και βούλεται νά πιάση τη στεριά. 'Αργά ή γρήγορα θά την πιάση τη στεριά. Και τότε σ' όλη την έλληνική γή από άκρη σ' άκρη, από νότο και βοριά, χαρούμενος ό ήλιος θά πυρώση τους δούλους, καμπάνα θά σημάνη σέ κάθε μινάρé και τά τζαμιά θά ήχολογήσουν τη χριστιανική, την έθνική μας λειτουργία. Και τότε πάλε ή Χρυσόπορτα θά στολίση 'Ελλήνων βασιλιάδων τά τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε και τά κουρσεμένα πίσω: τά πλούτη μας, τίς δόξες, τά ιερά μας. Θά πάρουμε τó σπαθί του Κωνσταντίνου και την κολυμπήθρα του Πορφυρογέννητου· τίς πόρτες του ναού μας, τó Ρολόγι των Μάγων, τ' άλογα τ' άράθυμα. Και θά μείνη πάλι φτωχή και ταπεινή ψαρούδισσα ή Βενετιά, και ή Πόλη μας θά γίνη καύχημα και στολίδι της Οίκουμένης, όπως ήταν πριν τη μαράνη του Βενετσάνου τó άγκάλιασμα και τó βάρβαρο ποδάρι του Τούρκου.

Ναί· θά ζήσουμε και θά θεριέψουμε και θά δοξαστούμε πάλι. Είμαστε άντρες έμεις· μωρ' είμαστε "Ελληνες!...

Και όρθος τώρα έριξε τά μάτια φλογερά στις σκοτεινές στεριές, σάν προφήτης του 'Ισραήλ, ύμνώντας τη Γή της 'Επαγγελίας, ό ύποναύκληρος. Και δέν ήταν, όχι, ό ναύτης ό ταπεινός. 'Ηταν ό έλληνισμός όλόκληρος, με την άκλόνητη πίστη στις παραδόσεις και τους θρύλους του.

« Λόγια της πλώρης »

'Ανδρέας Καρζαβίτσας

Ο θείος έχει ευερίκο μοίρα
 κεντρικά ιδέα
 Δευτερο νοήματα

26. ΠΑΝΩ Σ' ΕΝΑΝ ΞΕΝΟ ΣΤΙΧΟ

Εὐτυχισμένος πού ἔκανε τὸ ταξίδι τοῦ Ὀδυσσεά.
 Εὐτυχισμένος ἂν στὸ ξεκίνημα, ἔνωθε γερή τὴν ἀρ-
 ματωσιά μιᾶς ἀγάπης, ἀπλωμένη μέσα στὸ κορμί
 του, σὰν τὶς φλέβες ὅπου βουίζει τὸ αἷμα.

Μιᾶς ἀγάπης μὲ ἀκατέλυτο ρυθμό, ἀκατανίκητης σὰν
 τὴ μουσικὴ καὶ παντοτινῆς
 γιατί γεννήθηκε ὅταν γεννηθήκαμε καὶ σὰν πεθαί-
 νουμε, ἂν πεθαίνει, δὲν τὸ ξέρουμε οὔτε ἔμεις
 οὔτε ἄλλος κανεῖς.

Παρακαλῶ τὸ θεὸ νὰ μὲ συντρέξῃ νὰ πῶ, σὲ μιὰ
 στιγμή μεγάλης εὐδαιμονίας, ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ
 ἀγάπη·
 κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος ἀπὸ τὴν ξενιτιά, κι
 ἀκούω τὸ μακρινὸ βούισμά της, σὰν τὸν ἀχὸ τῆς
 θάλασσας πού ἔσμιξε μὲ τὸ ἀνεξήγητο δρολάπι.

Καὶ παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι καὶ πάλι, τὸ
 φάντασμα τοῦ Ὀδυσσεά, μὲ μάτια κοκκινισμένα
 ἀπὸ τοῦ κυμάτου τὴν ἀρμύρα
 κι ἀπὸ τὸ μεστωμένο πόθο νὰ ξαναδῇ τὸν καπνὸ πού
 βγαίνει ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὸ
 σκυλί του πού γέρασε προσμένοντας στὴ θύρα.

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ἀνάμεσα στ' ἀσπι-
 σμένα του γένια, λόγια τῆς γλώσσας μας, ὅπως
 τὴ μιλοῦσαν πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ἀπλώνει μιὰ παλάμη ροζιασμένη ἀπὸ τὰ σκοινιά καὶ
 τὸ δοiάκι, μὲ δέρμα δουλεμένο ἀπὸ τὸ ξεροβόρι
 ἀπὸ τὴν κάψα κι ἀπὸ τὰ χιόνια.

Θά 'λεγες πῶς θέλει νὰ διώξῃ τὸν ὑπεράνθρωπο Κύ-
 κλωπα πού βλέπει μ' ἓνα μάτι, τὶς Σειρῆνες πού
 σὰν τὶς ἀκούσης ξεχνᾷς, τὴ Σκύλλα καὶ τὴ Χά-
 ρυβδη ἀπ' ἀνάμεσό μας·
 τόσα περίπλοκα τέρατα, πού δὲ μᾶς ἀφήνουν νὰ στο-
 χαστοῦμε, πῶς ἦταν κι αὐτὸς ἓνας ἄνθρωπος πού

πάλεψε μέσα στὸν κόσμο, μὲ τὴν ψυχὴ καὶ μὲ
τὸ σῶμα.

Εἶναι ὁ μεγάλος Ὀδυσσεύς· ἐκεῖνος ποὺ εἶπε νὰ γί-
νη τὸ ξύλινο ἄλογο καὶ οἱ Ἀχαιοὶ κερδίσανε τὴν
Τροία.

Φαντάζομαι πῶς ἔρχεται νὰ μ' ἀρμηνέψῃ πῶς νὰ
φτιάξω κι ἐγὼ ἓνα ξύλινο ἄλογο γιὰ νὰ κερδίσω
τὴ δική μου Τροία.

Γιατὶ μιᾶ ταπεινὰ καὶ μὲ γαλήνη, χωρὶς προσπά-
θεια, λὲς μὲ γνωρίζει σὰν πατέρας
εἶτε σὰν κάτι γέρους θαλασσινοῦς, ποὺ ἀκουμπισμέ-
νοι στὰ δίχτυα τους, τὴν ὥρα ποὺ χειμῶνιαζε καὶ
θύμωνε ὁ ἀγέρας,

μοῦ λέγανε, στὰ παιδικὰ μου χρόνια, τὸ τραγούδι τοῦ
Ἑρωτόκριτου μὲ τὰ δάκρυα στὰ μάτια·
τότε ποὺ τρώμαζα μέσα στὸν ὕπνο μου ἀκούγοντας
τὴν ἀντίδικη μοῖρα τῆς Ἀρετῆς νὰ κατεβαίνει τὰ
μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μοῦ λείει τὸ δύσκολο πόνος νὰ νιώθῃς τὰ πανιὰ τοῦ
καρβιοῦ σου φουσκωμένα ἀπὸ τὴ θύμηση καὶ
τὴν ψυχὴ σου νὰ γίνεται τιμόνι.
Καὶ νὰ 'σαι μόνος, σκοτεινὸς μέσα στὴ νύχτα καὶ ἀκυ-
βέρνητος σὰν τ' ἄχερο στ' ἁλῶνι.

Τὴν πίκρα νὰ βλέπῃς τοὺς συντρόφους σου καταπον-
τισμένους μέσα στὰ στοιχεῖα, σκορπισμένους: ἕναν-
ἕναν.

Καὶ πόσο παράξενα ἀντρειεύσαι μιλώντας μὲ τοὺς
πεθαμένους, ὅταν δὲ φτάνουν πιά οἱ ζωντανοὶ
ποὺ σοῦ ἀπομένουν.

Μιᾶ... βλέπω ἀκόμη τὰ χέρια του ποὺ ξέραν νὰ
δοκιμάσουν ἂν ἦταν καλὰ σκαλισμένη στὴν πλώρη
ἡ γοργόνα
νὰ μοῦ χαρίζουν τὴν ἀκύμαντη γαλάζια θάλασσα
μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνα.

11-3-76.

επιστολή
 Δαυμασμός

A.

« Είδον τὸν ἅγιον ναόν »! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλὸς, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν, ἐκμεταλλεομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχύςκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμῇ τὴν περίξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραιαν αὐλήν.

‘Η Ἀγία Σοφία! Γλυκύτικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐπικαθημένη. ‘Η Ἀγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνημα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

B.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μακροί, μὲ τοίχους διαχρύζους ἐκ τῆς ὥραιας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἑννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετὰλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων. . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

‘Ὅποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! ‘Ενώπιόν σου ἔχεις πάραιτα ὁλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκῶδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ’ ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι’ ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραιοι κίονες, μὲ κορ-

μίθος, ^{καὶ} μύρια, ἀγαθὰ καὶ, {ἀρεὶς} ^{καὶ} ὅτι, πατρ?

μοὺς ὅλους μονολίθους, μέ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελόπλεκτα κιονό-
κρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικά κοσμήματα τῶν ἀπεράντων
στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ
χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπῆς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυ-
τοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾷ, ἡ
καρδία πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατὰ-
πληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολυχρῶμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλ-
μῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιὰς μυριάδας μυριά-
δων. Αὐτοκράτορες καὶ πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς
βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται
ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσι-
κῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων
λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλη-
σίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις
τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιᾶ. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυ-
ελαίων, τοῦ τεμπέλου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβω-
νος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὁμως, ἄνευ στολισμῶν
καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ ποὺ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ
ναῷ χρυσεῖν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνει
τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ
κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμ-
μεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι
κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους
πίνακας μέ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-
χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρ-
μάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς
εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμῶν κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς
χρυσᾶς τῶν χερουβείμ καὶ τῶν σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας
τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μέ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα.
Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ σουλτάνου
τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας
μέ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατούμενας ὑπὸ τῆς
πολυκαιρίας.

‘Η καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ. . . Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ.

000 1. 2. νοφ.
ζωογόνο.

Μ’ ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθηναι ὑπὸ τὰς δροσεράς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μετὰ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ’ ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατεῖᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλὲς μου κτίριον, μετὰ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μετὰ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μετὰ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ’ ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν’ ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν. . .

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

24/11/75.

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

ὀφθαλμὸς ἀντιλαμβάνεται
τοὺς τοίχους καὶ τὰς στοάς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χώριό καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπιτία των. Οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μετὰ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα:

—Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ’ ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τούρκος τὸν ἠτένισε μετὰ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῇ μετὰ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

Εργασία: Πῶς μετὰ δίνει ἰσὺν μενεχταὶ τοῦ ἰδία

8/Κοντ.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μετὰ

—Ἡρθε, πρέπει, κι ἔσ᾽ς ὁ καιρὸς σας. "Ο,τι σᾶς περάση κάμετέ το.

—Μὰ τό 'λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἄρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; 'Εγὼ νὰ σοῦ πῶ τό 'λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. 'Αλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

—Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

"Επειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὅποιον ἐκτιρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως:

—Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκολα! Τ' ἀκούς;

—Τώρα π' ἄρχιξε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα 'ν' εὐκολα. 'Επέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

—Τώρα δὲ τὸ μεδίαιμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῇ, τὸ πρόσ-
ωπόν του εἶχε συννεφωθῇ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν
στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

—Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκο-
τωθῇτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκᾶση σας.

—Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῇ· ὀλίγοι
μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρῶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον.
Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαρίθμων χριστιανῶν, οἵτινες
εὐρίσκοντο ἀπέξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπα-
δογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας
καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ
ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.†

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ 'Ελλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον
καὶ τὸ προκλητικόν του μεδίαιμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀν-
θρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—'Αλλάχ! 'Αλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὥρ-
μησεν ἔξω.

Πρόσκληση ➔

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καί, ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε :

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ἴπα· στὰ 77, ὄντ' ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο ; . . . Σοῦ ἴπα πῶς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπᾶς, ὁ δὲ « μπαπᾶς » τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῇ, ἅμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην, καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. Ἄλλ' ἓνα δειλινόν, ἐνῶ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἐσπερινόν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώνασεν :

—Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό ;

—Ἐχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπᾶς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπᾶς ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιὸς του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἐπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των χριστιανῶν, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτό-

νευαν καί, ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἀδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῴρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κεῖνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' αὐτὶ σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ χριστιανοὺς :

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπῖτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιά ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιαντισαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων ποὺ ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

—Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

—Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπῖτι τοῦ ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιαντίσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανοῦμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε

τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὁμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

—“Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὁμως κατὰ συμβουλὴν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἑνοπλοὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβον τὰς διόδους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι, ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ’ ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ’ ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησίᾳ εἶχεν ὑψωθῇ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν τοῦ εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δέ, καθ’ ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια, ἔφθασε καὶ ἡ δι’ ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγεληθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῇ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ’ ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἀπ’ τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη !

Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτων)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καίρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καίρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καίρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὀρεξιν καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν » μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὀφάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἀπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν « θέσιν » μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραιας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταὶ μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετεινετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφῆνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσά τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ Γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους

ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν με ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιεστέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτά, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω ; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ με λούσῃ, νὰ με ποτίσῃ, νὰ με χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὁνός καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, με ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῇς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν με ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἅφ' ὅ,τι με νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τοιουτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἓνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα, διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου, γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς, ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, με μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὕρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμούς εἰς τὸ νὰ με βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργε-

σία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἡξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἔκτη εὐεργεσία. . . Ἀλλὰ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμήσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὡραία Πύλη κι ἀντὶ « Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν. . . » ἔλεγε « Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτω. . . ».

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν στὸ πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη λαμπρὴ δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχῃ δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του « Χριστὸς ἀνέστη » εἶπε :

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλὰ. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρῃ καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια. . .

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπῆκε στὸ Ἱερό, γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ φαμίλιες φαμίλιες. Πρῶτα ἐβγαίνουν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἐβγαίνουν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος,

γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιὰ του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιὰ τοῦ γερο - προεστοῦ πού δὲν ἦτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελοντὴς στὸν ἐλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο - προεστός, σὰ σερτάρι* κοπαδιοῦ, κι ἐρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κεριά στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, πού τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι « λαμπρό », δὲ θ' ἄργουσε νὰ βγῇ.

Ἀνάμεσα-ἀπ' τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα φιλὸ ἀεράκι πού τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριὸ ἔφερνε τὴ μοσχομυρουδιά τῶν ἀρνιῶν πού ψήνονταν στὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν.

—Τὰ μάθατε ;

—Τί καινούρια ;

—Ἀληθινὰ πὼς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους ;

—Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο. . .

—Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια πού βγάζεις! . . . Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα!

—Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα ;

—Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ

Τούρκικο, αλλά τούς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια.

—Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι ;

—Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας ;

—Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

—Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ ᾿ναι ὁ Κίτσος ὁ Μποτσαρῆς κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

—Ὁ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἄνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

—Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἔκαμαν!

Ὁ γερο - προεστὸς, ποὺ εἶχε σταθῇ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

—Ὅρὲ παιδιά! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτὲς τίς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός! . .

—Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ ποὺ λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους.

—Τοὺς εἶδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο - προεστὸς μὲ δυσπιστία.

—Τοὺς εἶδα καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

—Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες ;

—Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ ψὲς τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους. . .

—Ὅρὲ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο - προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιά θέλει ἀρνιά, ὁ Ἄι - Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετίσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρὲ παιδιά, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας ;

—'Αμ' τί ρωτᾷς ; τοῦ ἀπολογήθηκε ἕνας. Δὲ μᾶς τὰ ἴμασσαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι ; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα ;

—'Ορέ, δὲν ἔχει κανέννας ἕνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα ; ξαναρώτησε.

—'Αμ' τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἕνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις ! *Ορεξη νὰ ἔχης νὰ τουφεκᾷς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

—Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τῇ στιγμῇ, δὲν τὸ θέλω ὕστερα ! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα ; *Ἐχει, ὀρέ, κανέννας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορά, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω ! *Ἐνα ἄρνι διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἕνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καὶ τοῦ λέει :

—Δίν'ς τ' ἄρνι ;

—Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια - Τόλαινα ;

—Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους, γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω !

—Τουφέκι εἶναι ;

—Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη !..

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

—*Ἀφῆσε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ' ἄρνι..

"Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελὸ ἀπ' τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαῖδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ καλὰ τί θὰ πῇ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—*Ἐγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας ! *Ἐγινε ρωμαίικο ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ῥθῇ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

—Δοξασμένους νὰ ῥναι ὁ Κύριος !

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πῆγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριὲς τῶν ἄρνιων, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

“Όταν ο γερο-προεστός έφτασε στο σπίτι του, βρήκε στην αulόθυρα τη γριά με τo τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένη. Μόλις τήν είδε, ρίχτηκε έπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρη.

—Τ’ άρνι πρώτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

—Μωρὲ ἓνα άρνι μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστός. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου άκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντηση τῆς γριάς, ἔκραξε ἓνα ἑγγόνι του, ποῦ εἶχε άνεβῆ στο σπίτι :

—Ὁρέ Κίτσο! Κίτσο ὀρέ!

—“Ορίσε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονῶν.

—Νὰ πεταχτῆς, ὀρέ, στὴ σtάνη καὶ νὰ ξεκόψης δεκαπέντε ὡς εἴκοσι άρνιά καλά. Γρήγορα! Ἄκόμα ἐδῶ εἶσαι! . .

Τὸ παιδί λάκισε* σάν ἐλάφι στὴ σtάνη, ἀλλὰ ὁ γερο - προεστός, θέλοντας νὰ δείξη ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώνησε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ:

—Ὅσοορὲ Νάσο! Νάσο ὀρεέε!

—Ἐφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, ὀρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στο χωριὸ πῶς ὅποιος δὲν ἔχει άρνί, νὰ ῥθῆ στο σπίτι μου νὰ πάρη! . .

Ἡ γριά ὅμως, μ’ ὅλα αὐτὰ ποῦ γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι με τὰ δύο της χέρια καὶ δὲν τό ῥδινε, πρὶν τῆς φέρουν πρώτα τ’ άρνί.

—Δὲν τὸ δίνω άκόμα, ἔλεγε· θέλω τ’ άρνι πρώτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ’ ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν άρνι ἔτρεξαν στο σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν άκόμα κι ἐκεῖνοι ποῦ εἶχαν, ὅχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν με τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσος μ’ ἓνα κοπάδι άρνιά.

—Τὸ καλύτερο τῆς γριάς!, φώνησε ὁ προεστός, καὶ στὴ στιγμή ὁ πιστικός, ποῦ ἐρχόταν μαζί με τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ’ τὸ λαιμὸ ἓνα λάγιο* άρνί, με μιὰ βούλα ἄσπρη στο μέτωπο σάν τὸν αὐγερινό, ποῦ ἦταν μιὰ ὀργιὰ βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά με τὸ ἅνα χέρι ἄρπαξε τ’ άρνι καὶ με τ’ ἄλλο τρεμάμενο

ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. "Ὑστερ' ἀπὸ τῇ γριά πῆραν ἀπὸ ἓνα ἄρνι ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά :

—Γεμάτο εἶναι, ἀρή ;

—Γεμάτο ! ὅπως τὸ 'χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἴν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρη φωτιά καὶ ντροπιαστῶ !

Σηκώνει τὸ λῦκο καὶ λέει :

—Χριστὸς ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστὸς ἀνέστη ! Καλῶς μᾶς ἦρθ' ἡ λευτεριά !

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

« Π α σ χ α λ ι ν ἄ δ ι η γ ῆ μ α τ α »

Χρῖστος Χρῖστοβασίλης

32. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

'Απέξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
πουλὶ πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ :

—'Ανοίχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
καὶ τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμοὺς κρατοῦνε,
καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνά του φύλλα.

« Ἡ μερολόγιον Σκόκου, 1915

Στέφανος Λάφνης

33. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιὲς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τῇ θαυματουργῇ

εικόνα, πού μέσα από τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχές πού ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγει στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν στὴ χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ διῇ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιὰτὶ σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό'χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη διαθήκη. Ἐνα πρωὶ — καθὼς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἐκπληξή τους ἓνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνῃ τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἥσυχά νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἶδους θαλασσινὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο πού λέν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ σημαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περηφάναν στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἓνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθὲ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρτα βυζαντινὰ καράβια, πού τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ πού ἐκτελοῦσαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τους καὶ στὰ μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον

τί πρόκειται νά συμβῇ. Κανείς τους δέν ἐγνώριζε τὸ μυστικό. Μόνο ἓνας γέρος παπὰς πού ἔμενε σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή... Σ' αὐτὸν ἡ Ἀγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῇ τὸ τάμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νά χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νά συνεχιστῇ καὶ νά τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἓνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχὴ, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμός του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιατί οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νά συνδεθῇ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαράχθηκαν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς πού ἔχτισαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰώνων, τὴν Ἀγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους τῆς Πόλης, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανή ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νά ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι μὲ πίστη, μὲ γνώση ἀνώτερη, μὲ ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπῆδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, πού τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μὲ λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἑτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ παίρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, πού ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ

μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλιν. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μὲ σκαλιστὲς φλέβες καὶ μὲ παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικόν, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος μὲ ροῦχα βυσσινιά καὶ μὲ πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃ ἐπιτηδεότητα καὶ σπουδῇ ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόννευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πὼς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολόναϊς θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιάς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀσπρα νησιά »

Ἐθνητᾶ Ταρσοῦλη

34. [Η Α Ν Α Κ Ω Χ Η]

Ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ πρωινὰ, συνεφιασμένο καὶ ὑγρό. Ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, στενόχωρος, σὰν τὴ νύχτα ποὺ εἶχε περάσει ὁ Λεωνῆς. Ἐνιωθεὶς ἡλεκτρισμὸς μὲς στὸν ἀέρα, προμηνύνατα καταιγίδων. Πλησίαζε χειμῶνας, αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, κακὸς χειμῶνας, ποὺ θὰ τὸν ἔτρεφαν οἱ παγωνιὲς τῆς Ρωσίας κι οἱ φουρτοῦνες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ δρόμοι τοῦ Πέρα ἦταν ἔρημοι, ἡ μεγάλη πολιτεία κοιμότανε ἀκόμα. Κοιμότανε, θαρρεῖς, βαριανασαίνοντας, τὸν ἀνήσυχον ὕπνον τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖ ποὺ πῆγαινε, ὥστόσο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰσίου Δρόμου, κοντὰ στὴν πλατεία τοῦ Ταξιμιοῦ, ὁ Λεωνῆς εἶδε μιὰ συνάθροιση. Μερικοὶ διαβάτες εἶχανε μαζευτῇ ἐμπρὸς σ' ἓνα ψηλὸ σπίτι καὶ κοίταζαν ἀπάνω, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Λεωνῆς πλησίασε καὶ κοίταξε κι αὐτός. Σ' ἓνα μπαλκόνι τοῦ τελευταίου πατώματος αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ

είχανε βγῆ δυὸ ἄνθρωποι, πού προσπαθοῦσαν νὰ στηρίξουν τὸ κοντάρι μιᾶς σημαίας. Ἡ σημαία ἦτανε μισοδιπλωμένη, ὁ Λεωνὴς δὲν τὴν ἀναγνώρισε ἀμέσως, παρατήρησε ὅμως, ἀπ' ὅ,τι μπορούσε νὰ δῇ, πὼς δὲν ἦταν ἡ σημαία τῆς Γερμανίας, οὔτε κανενὸς συμμάχου τῆς. Λίγο μακρύτερα ἀπὸ τὸν ὄμιλο τῶν διαβατῶν εἶχε σταματήσει μιὰ γερμανικὴ περιπολία, πού τὴν ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπ' αὐτοὺς πού ἔμοιαζαν σὰν γυμνασιόπαιδες, μ' ἓνα λοχία τῆς ἴδιας ἡλικίας ἐπικεφαλῆς. Ἦτανε κάτι παιδάκια κακοντυμένα, κακοθρεμμένα, ξαγρυπνισμένα, μὲ πολὺ κουρασμένο καὶ βαριεστισμένο ὕφος. Κοίταζαν κι αὐτὰ σὰν τὸν ἄλλο κόσμον καὶ περίμεναν. Τέλος τὸ κοντάρι στυλώθηκε, ἡ σημαία κυμάτισε στὸ φύσημα τοῦ πρωينوῦ ἀνέμου κι ὁ Λεωνὴς ἀναγνώρισε τὰ χρώματα τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ διαβάτες στεκότανε καὶ κοίταζαν μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες, μὲ τὸ τσιγάρο στὸ στόμα, σχεδὸν ἀδιάφορα, σὰν νὰ μὴ συνέβαινε τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ ἢ (ποιοὺς ξέρει;) σὰν νὰ συνέβαινε κάτι τόσο πολὺ βαρυσήμαντο πού δὲν ἦτανε μπορετὸ νὰ τὸ χωνέψῃ κανεὶς μονομιᾶς. Κανεὶς τοὺς ὅμως δὲν ἔφευγε, κάτι τοὺς κρατοῦσε καρφωμένους ἐκεῖ. Ὁ Λεωνὴς στράφηκε ξανὰ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς. Τεντωμένοι στὸ λιθόστρωτο, σὰν ξυλιασμένοι, κοίταζαν τὴ σημαία τοῦ ἐχθροῦ μὲ βλέμματα ἀπλανῆ. Μονάχα ὁ λοχίας ἔσφιγγε τὰ χεῖλια μ' ἐκεῖνον τὸν τόσο γνώριμον μορφασμὸ τῶν παιδιῶν πού θέλουν νὰ κλάψουν καὶ ντρέπονται γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνίζονται μὴν προδοθοῦν.

Ὁ Λεωνὴς ρώτησε ἓναν κύριο τί συνέβαινε.

—Δὲν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Κανεὶς δὲν ἤξερε τίποτα.

Ὁ Λεωνὴς προχώρησε πρὸς τὴ διεύθυνση τοῦ Γαλατᾶ Σεράι, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ τίποτα, πού νὰ φανερῶνῃ μιὰ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ἡ Πόλη ἐξακολουθοῦσε νὰ κοιμᾶται. Οἱ ἀστυφύλακες ἦταν στὶς θέσεις τους. Μερικοὶ ἄραιοι διαβάτες κυκλοφοροῦσαν βιαστικοὶ καὶ ἀδιάφοροι. Τὰ τράμ περνοῦσαν ἄδεια. Καμιὰ ἄλλη σημαία δὲν ὑπῆρχε πουθενά. Ὁ Λεωνὴς ξεχάστηκε ἓνα διάστημα περιδιαβάζοντας στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. (...).

Κοίταξε τὸ ρολόι του, ἦταν ἐφτάμισι περασμένες. Τράβηξε γοργὰ πρὸς τὸ σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

Ἄνοιξε μηχανικὰ τὴν πόρτα τοῦ ἐργαστηρίου, στάθηκε μιὰ στιγμή στὸ κατώφλι νὰ πάρῃ τὴν ἀναπνοή του, γιατί εἶχε τρέξει. Ὁ ζεστός

μουχλιασμένος άέρας τόν χτύπησε καταπρόσωπο. Είχε κιόλας ξεχάσει ό,τι συνέβαινε στο δρόμο. Άνάσανε βαθιά τήν τσαγκή μυρωδιά, που άγγιζε τώρα τόσο παράξενα τις πιο μυστικές χορδές τής εύαισθησίας του. Αισθάνθηκε σαν τό ψάρι στο νερό. Ήτανε χαρωπός, έλαφρός μέσα σ' όλη εκείνη τή σκόνη και τή μουντζούρα, είχε όρεξη νά χορέψη.

Ή πόρτα του έργαστηρίου άνοιξε μέ δύναμη και πρόβαλε ή ύπηρέτρια του κ. Μοντεφρεντίνι έξαλλη.

—Καλέ, έδω κάθесαι, παιδί μου ; φώναξε. Δέν πήρες είδηση που χαλνά ό κόσμος ;

Ή Λεωνής άνατινάχτηκε, σαν νά τόν ξυπνούσαν μέσα από όνειρο.

—Γιατί χαλνά ό κόσμος ; ρώτησε σαστισμένος.

—Καλέ, Παναγιά μου, τελείωσε ό πόλεμος! φώναξε ή ύπηρέτρια σαν παλαβή. Τελείωσε ό πόλεμος.

Έφυγε αφήνοντας τήν πόρτα άνοιχτή. Τήν άκουσε που φώναζε άκόμα, καθώς άνέβαινε τή σκάλα τρέχοντας :

—Τελείωσε ό πόλεμος!

Ή Λεωνής σηκώθηκε, σφούγγισε τό μέτωπό του, κοίταξε τήν ωρα. Κόντευε έντεκα. Χωρίς νά σκεφτή άλλο τίποτα, πετάχτηκε στο δρόμο τρέχοντας κι αυτός.

Ή πάροδος του κ. Μοντεφρεντίνι ήταν έρημη όπως πάντα, αλλά στο δρόμο του Τηλεγράφου ό Λεωνής αντίκρισε ανθρώπους που μιλούσαν δυνατά και γελοΰσαν κι έτρεχαν νευρικά από τή μιá πόρτα στην άλλη. Στα παράθυρα κυμάτιζαν τρεις τέσσερεις έλληνικές σημαίες. Τό αυτί του άρπαξε μερικές πληροφορίες για τά γεγονότα :

—Χτές ύπογράφηκε ή άνακωχή. Οί στόλοι πέρασαν τά Δαρδανέλια σήμερα τό πρωί. Έρχονται! Κι ό έλληνικός στόλος μαζί!

Γινότανε λόγος και για έμπορικά πλοία που άκολουθούσαν τους στόλους φορτωμένα άλεύρια, ζάχαρες, καφέδες, όλα τά άγαθά του Θεού. Μαζί μέ τόν πόλεμο τελείωνε κι ό άποκλεισμός, τελείωναν κι οί έπιδημίες κι οί διωγμοί και όλα.

Ή Λεωνής βγήκε στον Ίσιο Δρόμο. Ήτανε φορτωμένος σημαίες από τή μιá άκρη στην άλλη, άγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, αλλά κυρίως έλληνικές. Τά παράθυρα και τά μπαλκόνια ήτανε γεμάτα κόσμο. Στο δρόμο ήτανε σαν διαδήλωση, ή συγκοινωνία είχε διακοπή. Ή

Ένας έσερνε τόν άλλον κι όλοι πήγαιναν στήν τύχη, δέν ήξεραν τί ήθελαν καί τί έκαναν, μιλούσαν καί γελοούσαν όλοι μαζί. Είχαν γίνει όλοι άδέλφια κι όλοι έμοιαζαν λιγάκι τρελοί. "Ένας άνεμος τρέλας είχε φυσήξει άπάνω στήν Πόλη καί τούς είχε ένώσει μέσ στή χαρά αύτής τής μεγάλης έορτής. 'Ο ούρανός είχε καθάρισει κάπως, ή καταιγίδα είχε άπομακρυνθή, χωρίς νά ξεσπάση. 'Ο ήλιος είχε προβάλει άνάμεσα στα σύννεφα κι έπαιζε μέ τά χρώματα τών σημαιών. Ήταν ένα άπέραντο πανηγύρι άπό χτυπητά χρώματα.

Δέν έβλεπε πιά κανείς στρατιωτικές στολές πουθενά. "Όλα έκεινα τά στρατεύματα πού, ως τά χτές, άνεβοκατέβαιναν τούς χτισμένους λόφους τής Πόλης, οί άξιωματικοί πού βροντούσαν τίς μπότες τους στα πεζοδρόμια, οί αναρίθμητες στρατιωτικές περιπολίες, οί καβαλάρηδες, οί πεζοναύτες είχανε χαθή μονομιᾶς. "Εφευγαν, παρατούσαν τόν άγώνα, έδιναν τή θέση τους. Τώρα άλλα στρατεύματα θά γέμιζαν τή μεγάλη πολιτεία, θά έκαναν παρελάσεις μέ μουσικές καί σημαίες επικεφαλῆς, άλλοι στρατηγοί θά ίππευαν καί θά φώναζαν διαταγές, άλλες στολές θά κυκλοφορούσαν στους δρόμους, στα κέντρα, στις έξοχές. (. . .).

"Όλα τά πράματα γινόντανε αλλιώτικα, μιᾶ νέα ζωή θά χυνότανε όρμητικά παντού, θά έδινε έναν άλλο άέρα, μιᾶν άλλη όψη στήν πανάρχαια αύτοκρατορική πολιτεία. 'Αλήθεια, ό κόσμος ήτανε κάτι συναρπαστικό, κάτι πού συνεχῶς ξαναγεννιότανε καί πού δέν ήτανε δυνατό νά τό χορτάση κανείς ποτέ. 'Ο κόσμος ήταν ώραῖος!

—"Ερχονται οί στόλοι!

Κάποιος άρπαξε τό Λεωνή καί τόν φίλησε. Ήταν ό Μένος, τó παχύ παιδί μέ τίς πολιτικές ιδέες. "Υστερα εξηγήθηκε :

—"Όλοι φιλιούνται σήμερα. Χριστός άνέστη!

Τόν πήρε μπράτσο καί τόν έσυρε.

—Νά άνέβουμε σέ μιᾶ ταρατσα, φώναξε. 'Ο κόσμος άνεβαίνει στίς ταρατσες. Νά άνέβουμε νά δοῦμε τούς στόλους πού έρχονται νά πάρουν τήν Πόλη!

Ό ούρανός καθάριζε όλοένα, ό ήλιος γινότανε πιό λαμπρός, τά χρώματα τών σημαιών ζωήρευαν άκόμα πιό πολύ. 'Ο άέρας ήταν έλαφρός, δροσερός καί ζωογόνος. Ήτανε τώρα σάν άνοιξιάντικη καλοκαιρία ύστερα άπό βροχή, σάν Πάσχα μέσ στίς παπαρούνες καί τίς μαργαρίτες. Δέν ήταν άνάρμοστο νά λένε : Χριστός άνέστη. "Η-

τανε κάτι που πήγαινε με τὸ καθετί. Εἶχες ὄρεξη νὰ τρέξης, νὰ παίξεις, νὰ κυλιστῇς στὰ χορτάρια, νὰ φιλᾷς ὅποιον ἔβρισκες μπροστά σου κι' ὕστερα νὰ μαζεύης λουλούδια καὶ νὰ τραγουδᾷς. "Ολοὶ γελοῦσαν, κανεὶς δὲν ἤξερε γιατί, γελοῦσες κι ἐσύ μαζί, δὲν μπορούσες νὰ κάμης ἄλλο τίποτα παρὰ νὰ ἀφήσης τὸν ἑαυτό σου στὸ μεγάλο κύμα τοῦ γέλιου.

—"Ὡστε αὐτὸ εἶναι ἡ εἰρήνη! μουρμούρισε ὁ Λεωνῆς.

Τόσο παράξενο, τόσο ἀπίθανο πράμα: ἡ εἰρήνη! Μιά ζωὴ χωρὶς ἐπιστράτευση, χωρὶς στρατιωτικὸ νόμο, χωρὶς καθημερινὸ ἀνακoinωθέν, χωρὶς ἀεροπορικοὺς βομβαρδισμούς, χωρὶς ἔλλειψη τροφίμων, χωρὶς τίς σκοτεινὲς ἐκεῖνες ταινίες που ἔδειχναν χαρακώματα, ἀνθρώπους μὲ κράνη βουτηγμένους στὴ λάσπη καὶ κανόνια που τραβοῦσαν μὲς στὴ βροχή. Ἀφύσικη ζωὴ, ὁ Λεωνῆς δὲν καταλάβαινε καλά. Δὲν τὸ ἔβαζε ὁ νοῦς του πῶς περνοῦσε ὁ κόσμος, ὅταν δὲν ἦταν πόλεμος, ποιοὺς μπορούσε νὰ ἦταν ὁ ἀριθμὸς τῶν πραγμάτων. Κάτι καλὸ ἐρχότανε, ὁ Λεωνῆς γελοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του, μὰ δὲν καταλάβαινε.

—Λοιπὸν ἡ εἰρήνη!

—"Ὁχι, φώναξε ὁ Μένος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ νίκη!

Ξεφώνισε τὴν τελευταία λέξη, μ' ὅλη τὴ δύναμη τῶν πνευμόνων του, μὲς στὴ βοή τοῦ λαοῦ που πήγαινε αὐξάνοντας.

« Λ ε ω ν ῆ ς »

Γιώργος Θεοτοκάς

35. ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

(Δεκέμβριος 1940)

Μέτωπο Ἑπείρου. Σκοτεινὴ εἶναι ἀπόψε ἡ νύχτα. Οὐτ' ἓνα ἀστράκι, γιὰ νὰ θυμίζῃ τὴν ἡμερότητα τῆς πλάσεως. Χιονισμένα τὰ βουνὰ που περιζώνουν τὸ μικρὸ καὶ ἄχαρο χωριό. Ἀχαρο καὶ καταθλιπτικὸ. Πέτρινα μονώροφα σπιτία. Πέτρα παντοῦ. Πέτρα που κάθεται πάνω στὴν ψυχὴ σας. Καμιὰ ὑπόνοια πράσινου: ἓνα δέντρο, λίγο χορταράκι, μιὰ γλάστρα μὲ τὸ κόκκινο ἀνθάκι της. Πέτρα. Καί, ὅπου λείπει ἡ πέτρα, ὁ πολτὸς τῆς λάσπης, στὴν ὁποία βυθίζεσθε ὡς τὰ γόνατα. Ἀλβανικὸ εἶναι τὸ χωριουδάκι. Χτὲς τὸ εἶχε ὁ

ἐχθρός. Σήμερα τὸ κατέχουν οἱ ἐμπροσθοφυλακές μας. Αὐριο θ' ἀνήκη κι αὐτὸ στὰ μετόπισθεν. Νωρὶς ἀποσύρθηκαν οἱ λίγοι κάτοικοί του ν' ἀναπαυθοῦν. Πέρασαν εἰκοσιτετράωρα κολάσεως. Μέρους ὁλόκληρες οἱ κανονιές τοὺς εἶχαν ζαλίσει. Πολεμίστρες ἔγιναν τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ ἐχθρὸς προσπάθησε, ἀμυνόμενος, ν' ἀποκρούση τὴν εἰσβολὴ τῶν δυνάμεών μας. Δὲν τὴν ἀπόκρουσε. Τὸν ἐξετόπισε ἡ ξιφολόγη. Τὰ σπασμένα τζάμια, τὰ μισογκρεμισμένα πορτάκια, τὰ λάφυρα ποὺ ἐγκατέλειψε φεύγοντας, καὶ ποὺ μένουν ἀκόμα σκορπισμένα στοὺς δρόμους, δὲν εἶναι τὰ μόνα δείγματα τῆς θύελλας ποὺ πέρασε πάνω ἀπὸ τὸ χωριό. Εἶναι καὶ οἱ νεκροὶ ποὺ συναντᾷ κανεὶς ἐδῶ κι ἐκεῖ ριγμένους στὶς λάσπες, στὶς πόρτες, στὰ καλντιρίμια, στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ χωριοῦ. Δὲν ἐπρόλαβαν ἀκόμα οἱ ἄντρες μας νὰ περισυλλέξουν τοὺς Ἱταλοὺς νεκροὺς. Προτίμησαν νὰ ἐνδιαφεροῦν περισσότερο γιὰ τὴν περισυλλογὴ τῶν τραυματιῶν. Ὅταν ξημερώσῃ, θὰ περισυλλεγοῦν καὶ οἱ νεκροὶ καὶ θὰ ταφοῦν μὲ τὶς εὐχὲς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στὸ ξένο ἔδαφος, ὅπου τοὺς ἔφερε καὶ τοὺς ἐσκώτωσε ἡ μεγαλομανία τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Γαλλὴν νεκρουπόλεως βασιλεύει τώρα στὸ χωριό. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ φαντασθῇ ὅτι ἐδῶ καὶ λίγες ὥρες μαίνονταν οἱ δαίμονες τοῦ "Ἀδῃ. Βαριές ἀκούονται οἱ ἀρβύλες τῶν φαντάρων ποὺ περνοῦν πάνω ἀπὸ τὸ λιθόστρωτο.

• Τὴ στιγμὴ αὐτὴ μιὰ σκηνὴ ἥρωισμοῦ διαδραματίζεται μέσα στὸ δωμάτιο ἐνὸς σπιτιοῦ. Εἶναι τὸ δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ ποὺ μπῆκε πρῶτος στὸ χωριό. Χῶμα κάτω. Ἐνα κρεβάτι ἐκστρατείας σὲ μιὰ γωνιά. Οἱ φλόγες τοῦ τζακιοῦ εἶναι ὁ μόνος φωτισμός. Πέντε ἄντρες εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ νωρὶς ὁ λοχαγὸς γιὰ μιὰ ἐπικίνδυνη ἐπιχείρηση. Παρουσιάστηκαν ὅλοι. Διάλεξε ἀπ' αὐτοὺς ὅσους ὁ ἴδιος νόμισε πιὸ ἐπιτήδειους, καὶ αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις στοὺς ἄλλους, ποὺ θὰμποροῦσαν νὰ θεωρήσουν μειωμένο τὸν ἑαυτὸ τους γιὰ τὴν προτίμηση πρὸς τοὺς συναδέλφους των.

—Ὅλοι εἴστε γενναῖοι, παιδιὰ. Ἀλλὰ γιὰ τὴ δουλειὰ αὐτὴ πιὸ κατάλληλοι εἶναι οἱ πέντε ποὺ διάλεξα. Διαλυθῆτε τώρα.

Διαλύθηκαν. Ὅταν νύχτωσε, βρέθηκαν οἱ πέντε φαντάροι στὸ δωμάτιο τοῦ λοχαγοῦ. Νέα παιδιὰ, ἀξύριστα, ἄπλυτα, μὲ τὰ μάτια κόκκινα ἀπὸ τὴν ἀυπνία, βουτηγμένοι ὡς τὸ λαιμὸ στὴ λάσπη, ἀλλὰ μὲ πόση ζωντάνια, πόση ἀποφασιστικότητα, πόση λάμψη

στά μάτια! Στάθηκαν σὲ προσοχή, γιὰ νὰ πάρουν τὶς ὁδηγίες. Κάποια ἀναγνώριση ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσουν. Τραχιά ἦταν ἡ φωνή τοῦ λοχαγοῦ. Ἦξερε ὅτι δὲ θὰ τοὺς ξανάβλεπε ὅλους. Τὸ ἤξεραν κι οἱ ἴδιοι. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶπε τίποτα. Ἀδείασαν τὶς τσέπες τοὺς ἀπὸ ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ δώση στοιχεῖα στὸν ἐχθρό, ἂν τυχὸν ἔπεφταν στὰ χέρια του. Τὶς ἀδείασαν καὶ ἀπὸ τὶς μικρὲς ἀναμνήσεις ποὺ κρατοῦσαν μαζί τους. Μιά φωτογραφία, ἓνα γραμματάκι, ἓνα δαχτυλίδι, ἓνα ρολόι. Πάλι δὲν εἶπαν τίποτα. Ὅμως τῇ φορὰ αὐτῇ μιλοῦσε τὸ βλέμμα τους, ποὺ ἔλεγε στὸν ἀξιωματικό: «Ἄν τύχη τίποτα, νὰ πᾶνε στὰ χέρια τῶν δικῶν μας».

—Ἐννοια σας, ὑποσχέθηκε ἐκεῖνος.

Χτύπησε τὸν καθένα στὸν ὦμο. Χαιρέτισαν. Στὴ γαλήνη τῆς παγερῆς νύχτας ἀντήχησαν τὰ βήματά τους. Καὶ σὲ λίγο πάλι σιγή. Δὲν ἀκούονταν παρὰ τὰ ξύλα ποὺ καίονταν στὸ τζάκι. Μακρὲς ἦταν οἱ ὥρες ποὺ περνοῦσαν. Τὰ ξημερώματα ἄνοιξε πάλι ἡ πόρτα τοῦ λοχαγοῦ κι ἓνας ἓνας ἔμπαιναν οἱ φαντάροι. Ἐνας, δύο, τρεῖς, τέσσερις. . .

—Ποῦ εἶναι ὁ ἄλλος; ρώτησε ὁ λοχαγός.

Σιωπὴ ἐκάλυψε τὴν ἐρώτησή του.

—Αἰχμάλωτος; ξαναρώτησε.

Τέσσερα κεφάλια ρίχτηκαν πρὸς τὰ πίσω. Ὁχι.

—Ἦταν γενναῖο παλικάρι, ψιθύρισε, σὰ νὰ μονολογοῦσε ὁ ἀξιωματικός.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς λέξεις ἀποτέλεσαν τὸν ἐπικήδειο. Καὶ ὕστερα τὸ μικρὸ ἀπόσπασμα ἐξέθεσε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του.

«Ἄ π τ ε ρ η Ν ί κ η»

Παῦλος Παλασιολόγος

36. [Η ΠΗΓΗ]

Ἡ βροχὴ εἶχε πάψει πιά, ὁ οὐρανὸς εἶχε μισοκαθαρίσει καὶ πότε πότε φαίνονταν ὁ ἥλιος. Ὁ μουσάτος ὑπολοχαγὸς μοῦ πρότεινε ν' ἀνεβούμε στὸ βουνό, ὡς τὴν πηγὴ. Τὸ μονοπάτι κι ἐδῶ ἦταν πολὺ ἀπότομο, καὶ σὲ λίγο βρεθήκαμε πολὺ ψηλά, βλέποντας ἀπὸ κεῖ ποὺ φτάσαμε ἀκόμα καλύτερα ὅλο τὸ κάτω μας τοπίο — καὶ πέρα ἀπ' τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ ποὺ ὡς πρὶν μᾶς ἐμπόδιζε τὴ θέα πρὸς τὸ

Βορρά. Ἡ ἴδια κοιλάδα ἀπλωνότανε, κι ὁ Ἀῶς, ἀσημόσταχτος, φιδογύριζε κι ἐκεῖ, ὥσπου χανόταν ἀνάμεσα στὰ ἀπότομα βουνά που ὑψώνονταν σὰ φραγμός καὶ κλείνανε πάλι σχεδὸν ἐρημητικά τὸ τοπίο. Στὸ δρόμο, ἀνάμεσα σὲ κάτι πλατύφυλλα πράσινα χόρτα, στὶς ρίζες τῶν βράχων, εἶδα ποῦ καὶ ποῦ μερικοὺς ὑγροὺς ἀκόμη μενεξέδες καὶ στάθηκα νὰ τοὺς κοιτάζω. Ἦταν περίεργη αὐτὴ ἡ εἰδυλλιακὴ, ἡ σχεδὸν ρομαντικὴ τούτῃ νότα μέσα σ' ὅλο τὸ περιβάλλον τοῦ πολέμου, τόσο ποὺ δὲν τὴν περίμενες καὶ σὲ ξάφνιαζε. Κι ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός, ποὺ δὲν τοὺς εἶχε συναντήσει ὡς τώρα, εὐχαριστήθηκε πολὺ, ὅταν τοῦ τοὺς ἐδειξα, κι ἄρχισε νὰ τοὺς μαζεύη μὲ μιὰ παιδικὴ χαρὰ κι ἓνα παιδιάστικο γέλιο, γιὰ νὰ κάνη ἓνα μικρὸ μπουκετάκι. Τὸν βοηθοῦσα κι ἐγώ, καθὼς ἄργα ἄργα ἀνηφορίζαμε.

Συναντούσαμε πολλὰ κυκλικά σκαψίματα κάθε τόσο στὶς ἄκρες ἄκρες τῶν γκρεμνῶν. Αὐτὰ ἦταν «φωλεές ἰταλικῶν πολυβόλων», ἔλεγε ὁ ὑπολοχαγός. Τώρα δὲ μένουν παρὰ τὰ συντρίμια τους. Τὸ περίεργο εἶναι πὼς τὸ Μπαντλόνι κι ὅλο τοῦτο τὸ φοβερὸ βουνὸ τὸ πῆρε μονάχα μιὰ ἴλη ἱππικοῦ — ἐδῶ ποὺ οὔτε κἀν μπορεῖ ν' ἀνεβῇ ἄλλογο. Μὰ εἶχανε ξεπεζέψει καὶ πολεμοῦσαν πεζοί. Τοῦ διοικητοῦ τους, τοῦ ἱλαρχοῦ Τζαβέλα, θὰ δῶ τὸν τάφο, ὅταν καμιά μέρα κατεβῶ ὡς τὴν ἐκκλησίτσα, στὸ νεκροταφεῖο, στὸ ἔμπα τοῦ χωριοῦ. Ὁ ἓνα σωστὸ παλικάρι! Σκοτώθηκε τὴν τελευταία στιγμή, ἀπὸ κάποια ἀδέσποτη σφαῖρα. Τὸν βρῆκε ἀκριβῶς ἀνάμεσα στὰ δυὸ του φρύδια.

Φτάσαμε σὲ κάτι μεγάλες σπηλιές, ποὺ βαθαίνανε πολὺ μὲς στὸ μονοκόμματο βράχο, καὶ βρήκαμε ἐκεῖ ἀρκετοὺς στρατιῶτες καθισμένους γύρω ἀπὸ μιὰ φωτιά. Περίφημα καταφύγια αὐτά, ἔλεγε πάλι ὁ ὑπολοχαγός. (. . .). Ὅσον μὴν κοιτάω πὼς αὐτὲς τὶς μέρες δὲν εἶχαμε συναγεμνοὺς. Αὐτὲς τὶς μέρες εἶχαμε βροχές. Μὰ τώρα ποὺ πάει νὰ καλοσυνέψη, θ' ἀρχίσῃ πάλι τὸ πανηγύρι. Κι εἶχανε πιὰ ἀντιστραφῇ οἱ ὅροι. Ὅταν ἔχουμε βροχές καὶ βαριά συννεφιά, λέμε καλὸς καιρὸς, δηλαδὴ πὼς ἀποκλείεται ἐχθρικὴ ἐπίσκεψη. Κι ὁ καιρὸς εἶναι κακός, ὅταν λάμψη ὁ ἥλιος κι ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλάζιος.

Εἶχαμε φτάσει πιά στὴν πηγὴ, σχεδὸν στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ. Πιὸ πέρα μας ὑψωνόταν ἓνα ἄλλο τεράστιο βουνό, μὲ κατάλευκη τὴ ράχη του ἀπ' τὰ χιόνια. Πίσω ἀπὸ κεῖ εἶναι ὁ παραθαλάσσιος τομεύς, τὸ Α' Σῶμα, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τὸ Ἀργυρόκαστρο. Ὅταν

γίνονται μάχες, ἀκοῦς κι ἀπὸ κεῖ τὴ βοή τοῦ κανονιοῦ καὶ τὴ νύχτα βλέπεις τὶς λάμπεις ποὺ ξεπερνοῦν τὶς κορφές.

Τὸ νερὸ ἔπεφτε κρυστάλλινο κι ὀρμητικὸ μέσα σὲ μιὰ μακρόστενη στερνοῦλα, γιομάτη στὰ πλάγια τῆς μὲ φτέρες καὶ πολυτρίχια κι ἀπὸ κεῖ ξεχειλοῦσε, γιὰ νὰ πάη νὰ συναντήσῃ τὸν ἄλλο καταρράχτη. Ὁ ὑπολοχαγός, μόλις φτάσαμε, ἔσκυψε καὶ ἤπιε νερὸ μὲς στὶς φοῦχτες του, βουτώντας τὶς ἀρβύλες του καὶ τὶς γκέτες του μὲς στὰ νερά, μὰ ἐγὼ δὲν τ' ἀποφάσιζα ἀκόμα ὕστερ' ἀπὸ τόσο δρόμο ποὺ μᾶς εἶχε κάνει πάλι μουςκίδι στὸν ἰδρώτα, παρ' ὅλη τὴν παγωμένη ὑγρασία ποὺ μᾶς τύλιγε.

—Μπᾶ! πιές, δὲν παθαίνεις τίποτα, ἔλεγε ὁ μουσάτος, ἐνῶ ἀκριβῶς ἀπ' τὸ μαῦρο μούσι του στάζανε, γυαλιστερές σὰ μικρὰ διαμάντια, οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ.

« Τὸ π λ α τ ὺ π ο τ ᾶ μ ι »

Γιάννης Μπεράτης

37. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὁλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωση σκορπίζουν;
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφές ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριάς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες!

« Κ α σ τ α λ ί α κ ρ ή ν η »

Σωτήρης Σκίπης

38. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομὸ μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτισε μὲ συμπάρα ἑνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἑπειρώτικου,
μπάρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τὸ ᾠχα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῇ
ποιά χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γειά σας, προγόνου μου ἱεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἑπείρου,
καὶ σὲ φωλιές αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' αὐλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθεη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Κασταλία κρήνη »

Σωτήρης Σκίπης

39. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει. . .
Πλὴν τί βλέπω; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπῃ
τρὲς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

προσπαύσιν με
τὴν διαίτην

«Παλικάρια μου! οἱ πολέμοι
γὰρ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

ὡς ὁ ἄνθρωπος
ἐπιδρόν.

Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιά μένει
πού τες δάφνες σᾶς μαδεῖ·

μία, πού ὅταν ὥσαν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπὸ τὴ νίκη,
ἄχ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ:

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰς δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὁποῦ φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν ᾤωθῃ,
πὼς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλὴ.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:

Ἐὰν μισοῦνται ἀνάμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθερίά!.

Διονύσιος Σολωμός

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

Εἰς τὸν Θεόκριτο παραπονιοῦνταν
μὴ μέρα ὁ νέος ποιητὴς Εὐμένης·
«Τώρα δυὸ χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἓνα εἰδύλλιο ἔκαμα μονάχα.
Τὸ μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.
Ἄλιμονον, εἶν' ὑψηλὴ τὸ βλέπω,
πολὺ ὑψηλὴ τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
κι ἅπ' τὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο ἐδῶ πού εἰμαι
ποτὲ δὲν θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος».
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτὰ τὰ λόγια
ἀνάρμοστα καὶ βλασφημίαι εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο, πρέπει
νὰ ᾽σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
Ἐδῶ πού ἐφθασες, λίγο δὲν εἶναι·
τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο
πολὺ ἀπὸ τὸν κοινὸ τὸν κόσμον ἀπέχει.
Εἰς τὸ σκαλὶ γιὰ νὰ πατήσης τοῦτο
πρέπει μὲ τὸ δικαίωμά σου νὰ ᾽σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τὴν πόλιν.
Καὶ δύσκολο στὴν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καὶ σπάνιο νὰ σὲ πολιτογραφήσουν.
Στὴν ἀγορὰ τῆς βρίσκεις νομοθέτας
πού δὲν γεῶ κανένας τυχοδιώκτης.
Ἐδῶ πού ἐφθασες, λίγο δὲν εἶναι·
τόσο πού ἔκαμες, μεγάλη δόξα».

« Ποιήματα » τ. Α'

Κ. Π. Καβάφης

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

21-1-76

[Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ
παραδαρμένη, карабоτσακισμένη ζωή. Ὅχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε

λε.

τὴν ψυχὴ τοῦ ἡ φτώχειας, πού μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε. Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ τοῦ δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὁμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἔνιωθε στὰ γέρικα στήθια τοῦ τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια τοῦ.

Ἀλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγάλα ἐν δὲν τὸν πολυέμελε κιόλας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθ'αὐτὸ οἱ δικοὶ τοῦ συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ τρεῖς ἐξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό τοῦ ἦτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα τοῦ, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια τοῦ! Ἐλα ὁμως πού δὲν τὸ ἔλεγε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα! Νὰ ζῇ σὴ σὴ στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τοὺς χῶμα - αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο τοῦ, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι τοῦ. Νὰ πάῃ ὁμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῇ πὼς ἐγὼ εἰμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

—Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα! ἔλεγε μονάχος τοῦ, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι πού γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί τοῦ.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζί μὲ τὸ ἔχει τοῦ.

—Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζόμενα. Ὁ πρῶτος πού ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὁλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ τοῦ. Ἐκεῖ πού ἡ

2. Νόστιμον ἔμαρ (ἐλευθερία πνεύμα Ἰησοῦ Χριστοῦ)
 πλάση λῆς καὶ λούζεται κάθε ταχινή* καὶ λαμπροφορεῖται θεοφώτειν,
 ὁλοκάθαρη καὶ παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολι-
 τισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώ-
 νονται στὴν ἀκρογιαλιά· ἐκεῖ πού στὰ πρῶτα του χρόνια ὁ γέρος
 μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καὶ μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέ-
 θηκε τώρα, καταδασιασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι,
 σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια
 τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμοῦν-
 ται οἱ χωριανοὶ καὶ τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἀνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὁλο-
 μόναχος στὴ λησμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξε-
 φωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ πού ἀγνάντευε βράχο
 ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω καὶ τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρό-
 νια. Μιά πάνω στὴν ἄλλη μαζευτότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ
 οἱ παλιές οἱ ἱστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρό-
 σωπα καὶ τὰ πράματα, πού κάθε κύμα ἔλεγε καὶ τὰ τραγούδαγε
 μὲ τὸ γλυκό του μουρμουρητό, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στὸν
 ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τίς δῇ ἄλλη
 μιὰ καὶ νὰ τίς χύση μὲς στὴν ψυχὴ του τίς ἀνάλλαγες, τίς ἀγέραστες
 ὁμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά ἔλεγε πὼς ἀναστήθηκε μαζί μὲ τὸ νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο
 κορμί του. Κι ὥστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους ἀπὸ τὴ βαριά
 τὴν ξενιτιά καὶ τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συντα-
 ραγμένο χειροτέρευε ἀντὶ νὰ καλυτερέψη ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμού-
 λιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι καὶ πλάκωνε,
 κι αὐτὸς ἀκόμα λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὀνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ
 βουνὰ ἐνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασι-
 λεμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πὼς, ὅταν ξεπήδησε
 ἀπὸ τὸ καίκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἐξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ἐνὸς μερό-
 νυχτου ψωμί νὰ πάρη μαζί του.

—Κι ἂν μείνω καὶ νηστικός μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ
 μὲ θρέψη τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ὡς τὸ ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ
 νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνι-
 στοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τίς ὥρες.

ο ξενιτεμένος ιαίνεσε εωθουσε ἐν
 ἐπανοδῷ
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Δὲν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνω-
στικό κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἐπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν
καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τὴνε νανούρισε μὲ τὸ
μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νησιώτικες ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἑφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Δευτέρη

Μουσική

Μισεύεις γιὰ τὴν ξενιτιά καὶ μένω μοναχὴ μου.
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχὴ μου!
Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρinoσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσις
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσις.
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ 'ναι αὐτὸ γεμάτο
σὰ νὰ 'ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸ νὰ 'ναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, πού θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα
ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζί μ' αὐτὰ κι ἐμένα.
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει.
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι.
κι ἡ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μ' ἓνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ 'σαι.
κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνῃ ὡστόσο,
καὶ πάλι θὰ 'μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω.
μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῇς, πού τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νὰ 'ναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα μάρμαρα», ἔκδ. Ε'

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλῶρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κύμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικόν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνος, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κύμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὅποιον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεὶς δὲν ἤξευρε. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικὰ», ἢ καὶ δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπειδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μετὰ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὅποιον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμοὺς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομήν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἐξεπλάτισθησαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἐγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυροὺς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

—Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

—Καὶ τί εἶναι ;

—Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομήν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφάς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλοι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκούφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύτε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὀνειρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμα του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἀμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλὴς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πῶς βλέπεις;

Ὁ Γιαλὴς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανου* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαιὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἑμορφίαν της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θερία — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανώθῃ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἦμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχή στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανώθῃ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνον, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνῶτα τους στὸ παχνί καὶ φυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ Θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελοῦδια ποὺ ἔψαλλαν: Δ ὁ ξ α ἔ ν ὑ ψ ῖ σ τ ο ῖ ς Θ ε ῶ ! Ἦμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, καὶ λάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, καὶ φοροῦσαν μακριές γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπτὴ τῆς σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ σπήλαιο κι ἔπεσαν καὶ προσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἀνοιξαν τὰ πλοῦσια τὰ δισάκια τους, καὶ πρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσάτο* του εἶχε νικήσῃ στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἀλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆσει μὲ ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκρναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιδυλῆς στὸν ἄέρα κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπρεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Ενα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ σπῖθα, φωτιά τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πὼς τὸ "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ σπῖθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιδᾶς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« " Α π α ν τ α » Τόμ. Α'

'Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτῆτος πλοίου τοῦ ἡρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) κατῳρῶσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπουθεν πεζὸς διήνυσε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρουπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλυσίας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐνοπιῶν Ρώσων, ιδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὦν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαιῶν ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταίγανιου "Ελληνες ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεῖς ὅτι ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὕτη ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἐκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπας δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μῇ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκάιον ἔθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἄλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἂνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτήθεις παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἰσχυρότερου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποιήσιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγκοὺς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου,

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἑναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν; Πλὴν ἄλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσε εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσε ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὢν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτιρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἤτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοίδιμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλεμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον,

ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἑκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Χ» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλιρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκέρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισεν διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλὰ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλτε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπθάνησε τὸ ὄνομα του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧ κοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωσις. Ἡ Πατρις ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστέα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν.

Ἡ Βαρβάκειος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι παράλληλοι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΙΤΙΚΟ

Ἡ κόρη ἐνὸς θαλασσινοῦ κι ἐνὸς λιμνιώτη ἡ ἀδερφή,
 κι ἡ μοσκοθυγάτρα,
 τραγουδισμένη μὲ καημούς μάνας, ποὺ στάθηκε κορφή
 στὴ νύχτα καὶ στὴ μέρα,
 τί μὲ τ' ἀστρί παράβγαινε καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο —
 τῆς κυρ' - Ἀννιῶς ἡ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, αὐγερινός, μοῦ μῆνυσ' ὡς ξανάρθα ἐδῶ,
 πρὶ φύγω πάλε πίσω,
 γιὰ τὴν ἐρμιά τὴν ξενιτιά, νὰ πάω μιὰ μέρα νὰ τὴ δῶ,
 νὰ δῇ ἃ θὰ τὴ γνωρίσω.

Χρόνια καὶ δὲν ξανάσανε στὸ κύκλο κόσμου τὸν ἐπά,
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα,
 ποὺ μήτε καὶ τὸ σπίτι της πῆρε χαρᾶς ποτὲ παπά,
 κι ἴδια της ἄλλη στράτα,
 παρὰ τὸ δρόμο τὸ στρωτὸ ποὺ πάει στὸ κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη,
 τὸν ἄστρωτον ἀνήφορο τῆς ἔγνοιας καὶ τῆς συλλογῆς,

τῆς θύμησης ποῦ τρώει
πιότερο κι ἀπ' τὰ σερπετὰ σκουλήκια τῆς χλιμμένης γῆς
κι ἀπὸ τὸ μοιρολόϊ.

Χηράμενη τῆς ἐρωτιᾶς κι ἀπ' τὴν παλιά καταλαλιά,
στὸ πατρικὸ ρημάδι,
στὰ μαῦρα καὶ στὰ σκότεινα, σὰν τὴν κεραυνωμένη ἐλιά,
τὴν ἥβρα τὸ ἄλλο βράδυ,
ποῦ καὶ στ' ἄχνυ τῆς πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
θαμπὰ καὶ νυχτομάχα,
σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τὰ μυγδαλάτα τῆς τὰ δυό,
— ποῦ νὰ μποροῦσα νὰ 'σκυβα δροσιὰ τὴν πίκρα τους νὰ πιῶ! —
στὰ δάκρυα βουτηγμένα,
γιὰ κείνη καὶ γιὰ μένα. . .

« Ἀπαντα »

M. Μαλακῆς

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ω τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου!
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεταί ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾷς ἐσὺ συχώρεση
γιὰ τὸ κακὸ ποῦ σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
δροσιὰ τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
τὸ φῶς θὰ διώξῃ τὸ σκοτάδι·
τὰ χέρια σου μ' ὀργὴ ἂν ἀπλώθηκαν,
θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρά τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 — ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

«Κλειστὰ βλέφαρα»

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Χ Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἀλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἐνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχή, ποὺ κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἢ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερό λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριά τὴν ^{ΜΕΙ ΚΕ} ψυχή, ποῦ, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξη στὸ νερό, «ὄχι!» δὲ θὰ ἔλεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια ποὺ συντρώφευαν τὸ βασίλειμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμπε κρυσταλλόχιοιο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἕνας ἕνας. Τὰ νερά κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρώμα, τὸ κρύο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης, ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: —"Αφσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου!

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἐκλείσα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πῶς ζῶ. Καὶ λίγο λίγο σχεδὸν τὸ κα-

τόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπό καντηλάκι, ἔνωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγῃ καὶ νὰ χωνεύῃ μέσα στ' ἀναισθητα σανίδια τῆς κουβέρτας. ✕

✕ Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στοῦ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιὰ στοῦ φλυαρίσματος. Κι εὐθύς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στοῦ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἢ τὰ 'κλείσα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέψη ἦταν πὼς ξύπνησα στοῦ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἄβρὸ φεγγαρόβλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμούς πέρα δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάρη τοῦ βοριᾶ κάποιον μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάρῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τίς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲ ἄφρους καὶ γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὀλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανakλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγὼ. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογιστῶ. Ἐφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μπορούσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα! ✕

✕ Ἐξαφνα ἀνατράμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χοντρή κορμοστασιά,

τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυό του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοστήσουν στὴν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεόσταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρυο στὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νὰ πέση τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ἡ γῆ μὲ τοὺς καρπούς, πάει κι ἡ θάλασσα μὲ τὰ ξύλα της ! Οὔτε τραγούδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ χτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ μὲ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρου μου. Διαμαντοστολίστη κορόνα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἄπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατὺ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χεῖλη της τὰ κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καὶ κάποια περηφάνια βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἐσφιγγε τὸ κορμὶ ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξιὸ τὴ μακεδονικὴ σάρισα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκιά, ἡρεμὴ καὶ μαλακὴ ἄκουσα νὰ μοῦ λήη :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

Ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! ψιθύρισα μὲ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ; Δὲν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα, χωρὶς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

Οἰμέ ! κακὸ ποὺ τὸ ᾤπαθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τὸ μισὸ κορμὶ. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα δῶθε, ἔβγαλαν γλωσσες καὶ κεντριά φαρμακερά κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στήθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, ποὺ ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ

καί γύριζε ζωντανή καί παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σέ στεριά καί θάλασσα. Καί μόνο γιά Κείνης τόν ἐρχομό ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιά τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιά τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καί τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καί βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε Ὁκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—Ὅχι, Κυρά, φέματα!... τρανοφώνασα μὲ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καί μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Ζῇ καί βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζῇ καί βασιλεύει καί τὸν κόσμο κυριεύει.

Ἄκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἢ φωνὴ νηεβ. μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καί ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγουδιὶ πολεμικὸ, λὲς καί γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τίς χώρες τοῦ Γάγγη καί τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καί εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καί τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καί τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καί νὰ κάνουν στέμμα γιγάντιο. Ἦταν κάωυμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγὰ σιγὰ οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καί νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε στέμμα οὔτε τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιά καί κάτωχρα· καί μέσα στὴν ψυχὴ μου θαμπή καί ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα. X X

« Λόγια τῆς πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναῖκα πού ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καί

προσπαθώντας να σώσει όλα μαζί τὰ ζῶα της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στὸ δεξιὸ φτερό καὶ χτύπησε γερά τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στὸ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πού ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ πρότερημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῇ σπίτι του σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάη ἓνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολῶχ*. Ὅταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης πού τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη συνήθεια. Τέλος τὸν «χρυσοῦν αἰῶνα» ἱδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ὅσο νὰ φοφήσει.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τους, ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού ἔχε σκοτώσει ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν

δέχονται σπίτι τους και «ὥσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκεينوῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μiasμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τῇ ζωῇ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νὰ πλυθῇ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξάμενῃ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους, μετὰ τὸ ἑλληνικὸ, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλεὺς ὁμως τῆς Σπάρτης Πausanίας, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῇ νὰ γιορτάσουν τὴ σκηνοπηγία*, ὅχι μόνον δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε μόνος του ὡς τὶς πύλες τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἱσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηναίων.

Ἀμα γινόταν σεισμός σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τῇ βοηθοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος, ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου, ὧσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμό πού τὴν κατὰστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιοὺς χρήματα, ποιοὺς τροφές, ποιοὺς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὥραιο ἔθιμο τῆς «ἰκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφταινε νὰ πέσῃ στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχω-

ρέση τὸν ἰκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιlanθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια, γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἄθῳα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελὶ τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατί ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στὸ αἷμα τοῦ Ἕλληνοῦ ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμός προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, πού νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλλην δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς. . .

«Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν», 1944, σ. 176-181

Χρίστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικά μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὁρμή.

Τί ὠραίος! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλα
καὶ τὸ χαρμπι* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
νὰ ἔχα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
στὸ τουνεζί* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἕνα
γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σὰν τὸν 'Αἰ-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

ὦ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
 τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς!
 Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς. . .

« Συντρίμματα », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατεία τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : ἓνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

—Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο. . .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχηνα μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαίρετισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρε-

πείς. Ἐφαίνετο ὥσάν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, πού εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος, — διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὥρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, πού ἦτο εἰς τὸ βᾶθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλῶτων, πού τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὁμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὅχι καὶ τόσο καλὰ.

— Δὲν πειράζει. . . τὸ ἴδιο καὶ ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό. . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι ! . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκή ! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί, ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὥχρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσάι, τὸ ὅποιον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἄπταιστον ἀλλ' ἀρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

—Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτὸν μου. . . ὅχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαψεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζὶ μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω ; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν. . . θ' αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί. . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακό, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε. . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμὸν μου καὶ τὴν ἐπιβολὴν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρός. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἦμουν ταγματάρχευν. . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπιε τὸ τσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

—Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

—Τί θέλετε ;

—Νὰ βγῶ μιὰ στιγμή νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ὁ αἰχμάλωτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—Ἄκουσε, μπὰς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκήρηδες. Ὁ Ἀλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθναλή. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἀλώνια. . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς. . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες, ὅ,τι σᾶς φωτίσῃ ὁ Ἀλλάχ. . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

12. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΑΞΙΔΙ

Καλό ταξίδι, άλαργινό καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καὶ στῆς νυχτὸς τὴν ἀγκαλιά, μὲ τὰ χρυσά σου φῶτα!
Νά 'μουν στὴν πλώρη σου ἤθελα, γιὰ νὰ κοιτάζω γύρου
σὲ λιτανεῖα νὰ περνοῦν τὰ ὄνειράτα τὰ πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στὸ πέλαγος καὶ στῇ ζωῇ νὰ παύη,
μακριὰ μαζί σου φεύγοντας πέτρα νὰ ρίχνω πίσω,
νὰ μοῦ λικνίζης τὴν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νὰ ξέρω ποῦ μὲ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!

«Ἐλεγεῖα καὶ σάτιρες»

Κ. Γ. Καρυωτάκης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
και κεντάει έδω τὸ ρόδο, τὸ αγιόκλημα παρέκει,
και τὶς άντηλιές ύφάινει με ύπομονή και τάξη,
με τὸ ξέφτι μιᾶς άχτίνας και με ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμώνα πιὰ δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν και λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσά του τὰ βελόνια,
και ξεφτοῦν κι οἱ άντηλιές,
και οἱ μαγικές του άχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσά κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωρατίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης και πασκαλόγιορτα και μιὰ άνοιξη γλυκιὰ και ψιλό-
βροχη, πὸν δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἴχαμε τὰ πρόβατα προσωρινά στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφη
και ψηλὴ ράχη άντίκρυ στὸ χωριό μου, και περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε και νὰ τραβήξωμε
γιὰ τὰ ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἔνωρὶς στὸν άρμεγώνα και περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' άρμέξωμε και νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο και ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν άκόμα κάτω άπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἂν και κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
άρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμός τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα άπὸ κάμπους και βουνά,

από ράχες και πλαγιές, από λόγγα και χωριά, από κοπάδια και λακκιές που στέκονταν γύρα γύρα.

Ή ώρα περνούσε και τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἓνας πιστικός πού ἔβγαινε ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

—Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

—Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

—Ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι πού σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, ὁ δεύτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο, πού νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὅχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὁλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατὶ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεῦη μαῦρος χειμώνας μέσα στὴν καρδιά μου.

—Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

—Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; *Ἄλλο πού μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

*Εἶξα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, πού βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

—Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἓνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλά.

—Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

—Ἀχαούχαααα ! ξεφώνισε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγο-

ρήση. Για ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτσο ; Τò μοναστήρ' νά 'ν' καλά κι απέ καλοέρ' ! Τò κοπάδ' σου νά 'ν' καλά ! . . 'Εσεῖς νά 'στε καλά, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά καὶ βιὸ ὅσο θέλ'ς !

'Αλλ' ὅ,τι κι ἂν μόλεγε ὁ πιστικός, δὲν μπορούσε νά μοῦ πρᾶυνη ἢ νά μοῦ μικρύνη τὸν πόνο μου καὶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, ποὺ στόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἕνας ἕνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγώνα. 'Ενῶ πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια τὸ πολὺ σ' ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγώνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ πῇ τί ἀξίζει νά 'χης συρτάρι* στὸ κοπάδι σου καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο ! Ἦταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκείνο τὸ κοπάδι ποὺ ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πῶς ἄκουα νὰ μοῦ λέγη :

—Νὰ βρῆς τὸ Σιοῦτο μας !

Δὲν μπορούσα πλὴν νὰ βαστάξω καὶ ξέσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάν'ς ἔτσο ! Δὲ χορταίν' τὸ μάτ' σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' εἶναι τόσοι ἀνθρώποι ποὺ δὲν ἔχουν οὔτ' ἕνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιαντρίκο.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ 'ρχεται ἕνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φοβερὸς δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης ποὺ ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἀρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια ἀνάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἂν τύχαινε νὰ πέση καμιὰ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο τῆς. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κι ἡ βροχὴ ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιὰμιση ὥρα καὶ πλιότερο περὶπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς ὡς ἐκεῖ.

“Όταν τέλειωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί δὲ θὰ περάσῃ δώθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ ποὺ ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι, μιὰ φωνή — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ βγαίνει ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π’θενὰ ὁλόγουρα! οὔτε θὰ τοὺς πᾶν ὁ νοῦς πὼς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δώθε! “Ἄς εἶν’ καλὰ ὁ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει! Χαχαχααά!

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε! Ἐαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ καλὰ τὸν οὐρανό. Ἐαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπρέτες καὶ τοὺς κοίταξα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμ πὼς νὰ ἐξηγήσωμ τὴν ὁμιλία τὴ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη ποὺ κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὁμῶς, ποὺ ἦταν πολὺπειρος σ’ ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχά :

—Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα ποὺ τό ’χω ἀκούσει μὲ τ’ αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἢ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν ὡς ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἡμασταν τυχεροί. . . Τὸ κριάρ’ μας βρέθηκε! Εἶναι στὸ κοπάδ’ ποὺ βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλ’ς ; Εἶν’ ἅγιο βιὸ τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκόλα.

—Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμ τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμ τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιό μας ;

—Τί νὰ κάνωμ ; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμ στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμ ἀπὸ τὸ κοπάδι ποὺ βόσκει ἐκεῖ πέρα! Νὰ κινήσωμ ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμ καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μὲ δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμ μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας, ἅμα μᾶς ὁμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί θέλουμ ἐκεῖ.

—Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας!

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τὸ 'κοψα :

—Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τῇ φωνῇ σας ποὺ λέγαταν : « Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τούς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ας εἶν' καλὰ ὁ Καλαμὰς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχασὰ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὁμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου - Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

—Γλήγορα, τούς είπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας! 'Αλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή!

Πῆγε ἓνας τους στὸ κοπάδι πόβωσε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμείνωμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἄρνι καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

—Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες! τούς είπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα!

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἄρνι ποδοκόπι, ποὺ τὸ 'σφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ 'φαγαν.

« Διηγήματα τῆς στάνης »

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

*Απὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστρά ξετυλίγεται ἓνας δρόμος καθ'αυτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιὰ καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά. Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

όργιαστικής του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρα», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκράϊος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμο θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ δρασκελίσῃς τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο: καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατό νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἐχτίσε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταῦγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστρὰς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστρὰς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα: εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἔθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἕθνους. Ὁ Μιστρὰς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ Ἕθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταύγετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στὴν ἀδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανεὶς πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἰδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπὸ τὴ νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τίς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τὴν ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τὴν περηφάνια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἕθνους. Ἐφερε τὴν ἐξαίσια ἀνταύγεια τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταύγετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τίς ἐκκλησιῆς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθηση πὼς ἡ καρδιὰ τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστῇ ἀνάμεσα στοὺς πολύτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὁταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζη πρὸς τὴ Μητρόπολη μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθηση πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμον πού τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τίς θλιβερώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓναν κόσμον δυνατὸ, περήφανο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πού ἓνας ξαφνικὸς χαλασμός τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησι καὶ τὴν ἱερὴ σιωπῇ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερὸς ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταύγετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπῇ παραστέκουν σὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πού συνταράζουν τὸν προσκυνητὴ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἁι-Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τὶς βαθιῆς θλιβερὲς πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρᾶ. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξαίσιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ᾄχῃς τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ γνώμῃ γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλεπτο δὲν μπορεῖς νὰ ᾄχῃς δεύτερη γνώμη!

«Μορφές τῆς ἐλληνικῆς γῆς»

Γ. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργοὺς καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατὰστροφωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πιὸ ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοΐας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε. . . ». Εἶναι, ἀλήθεια, σπανιότατο νὰ στρίψῃ κανεὶς τὸ ἀκρωτήριο αὐτὸ μὲ ἄκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δὲν εἶναι ὀρμητικός, τὰ νερὰ ἔχουν μιὰ μυστηριώδη ἀναταραχὴ. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ἀνήλεα τὶς παρυφές τῶν βράχων μ' ἓνα κολασμένο βουητὸ καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα ἀκόμα σημερινὰ πλοῖα νὰ δυσκολεύονται νὰ περάσουν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι στὸ ἄξενο αὐτὸ ἀκρωτήριο κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, ποὺ οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα Ἀδαμάστωρ, — τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα ποῦ, μόλις ἔβλεπε ἓνα καράβι, ἀνατάραζε τὰ νερὰ, γιὰ νὰ τὸ καταποντίσῃ. . .

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμῃ του, ἦταν ἡσυχος. Βλέπαμε νὰ ξετυλίγωνται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκριζὰ τους χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στὴν παρυφὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὀπτασία συγκράτησε τὴ ματιὰ μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησοῦλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἓνα παρατηρητήριο, γιὰ νὰ κατοπτρεύουν τὰ καράβια ποῦ περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στὸ βράχο, τὸ ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἓνας γέρος ἐρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς ποῦ παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δὲν παρέλειπαν ποτὲ νὰ τὸν χαιρετίσουν μὲ τὴ σειρήνα τους, καὶ τὰ μικρὰ καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορὰ ποῦ τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς, γιὰ νὰ τοῦ δώσουνε τρόφιμα, ποῦ ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἓνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἓνα μακρὺ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτὸς ἦταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες ποῦ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραφαν γιὰ τὴ γραφικὴ του ὑπαρξὴ πάνω στὸ ἔρημο αὐτὸ ἀκρωτήριο. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιὸ ἔρημο καὶ πιὸ ἄγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλῆνια νερὰ καὶ τὶς ἀχνὲς βουνοσειρὲς τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, τaráζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας. . .

Ἀπὸ παιδὶ ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἑνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτείες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωσε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πῶς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῇ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἁλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὰ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνή σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἑνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς τὴν θυμῆθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη:

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας. . .

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ἡ μικρὴ πολιτεία, ἡ συμμαζεμένη κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν τῆς κι ἡ ποτισμένη ἀπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατὰστροφμα, τὴν ἀτένιζα σὰ μιὰ ὀπτασία, — τόσο ἀνάρρη κι ἀπίθνη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἂν σβηνόταν ξαφνικά ἀπὸ τὰ μάτια μου. . .

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιᾶς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο, ὅπου μέيناμε. Παίρνοντας ὅμως κανεὶς τὸ δρόμο ποὺ εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἄργεῖ ν' ἀντικρίση σὲ μιὰ καμπὴ τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἂν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεσοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφὴ ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα карабиού, ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγὴ ποὺ τὴν τριγυρίζει.

Ὅταν περάση κανεὶς τὴ βαθιὰ καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη τῆς τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιά σὰ σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη ὀλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά τῆς ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἄχρηστων τειχῶν ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασιᾶς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένειας,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*», καὶ ποῦ σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοικοὺς της, ὅλους σχεδὸν παπουτσῆδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, ποῦ δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρasmus καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο ποῦ στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τεῖχη κι οἱ ἐπάλξεις ποῦ κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσὸ τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, ποῦ φέρνουν ἱλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, ποῦ ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασιν καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασιν, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

“Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ’ τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. “Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἐκφραση τοῦ κάστρου, ποῦ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκίνησις ποῦ τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τῇ νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστιαν σκιά της, — συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἐκφραση τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο, — ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

« Τὰ ξίδια στὴν Ἑλλάδα »

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραῖοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλη Ἀρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῃ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα, βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαυκὲς καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθμοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατῆφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεὲς καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἀρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταγιζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἢ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσῃν ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἰμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπτου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεῦτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἑρείκαι* με τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιδὲς ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἐλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελεῖ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιδὲς αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, με τὴν ἄσωτον, τὴν δασιλῇ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρᾶ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ με ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουςαι, ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ἀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τευχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησιδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὅμοιος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, με χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσιζόν τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαψίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνησιμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀπτικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν αἰοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἐριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἓν στονάρισμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνία εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἴππου ἢ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικά ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰξὺ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμὶ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον, — διὰ νὰ μεταβαίνει τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις», 1920

Ἑμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἁλώνια καὶ μέσα στ' ἁλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκηθρο τοῦ ἁλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουτίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ ἔσερναν πάνω στὰ στάχυα. Αὕτῃ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὥραια τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινὸ τῆς μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερὰ καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές του. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκούρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρύν. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφιᾶς τῆς εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῇ ἀκόμα τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρίνες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσοῦρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιά τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἀπειρες στοές καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασιλίσσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδιὲς ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κOURνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἱπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζῃ νὰ βραδιάζῃ, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾷ τόσο καταθλιπτικά τὸ στήθος ἑνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρυδιὰ μπευτένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀθῶα ἀρνιά τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίαι, ἀφημέναι στὴ μοῖρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀβαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι — κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα ποὺ οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιὰ — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τῇ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρενία κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἕνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ - Ἀλλάχ.

Ἔνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Ἄ π' τ ἡ ν Ἑ λ λ ᾶ δ α », 1954

Στρατὴς Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτῃ μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῇ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἕνα ἕνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα

θὰ μπορέσουμε νά ξεδιαλύνουμε τίς μορφές τοῦ Χώρου καί τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάτια καί τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καί ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καί τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μὲ τίς Κυκλάδες καί ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησί καὶ ἓνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς καὶ ἀκούς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καί τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα... Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διὸς, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τίς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καί σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καί στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καί τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὕδριες καὶ ληκύθους* — ἐξαίσιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ ναυτικὸς νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καί τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καί τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστῆμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεῦν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού οδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησάκια, πού θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρημικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ρωμοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιά μὲ τοὺς ἀσφάλεις ὅρμους καὶ τὰ ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι. . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιά.

Νά καὶ οἱ σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριεῖς πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός* τοῦ Αἰγαίου, θρασύς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλάς*, ἀποστάτης μ' ἐλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσες τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλεοὶ καὶ ὕβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς χριστιανοσύνης. Ἦταν ὥμοι καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν άσυλο στη Μάλτα, ένα ένα τὰ νησιά πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων!

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἄψ'ν τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ ἑλληνισμοῦ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεράυνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένοι, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένοι συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμό του, σμιλεύει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτό του δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι καραβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προὐντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ καραβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῇ στοῦ καραβιοῦ τὴν πλώρη, ἡ στεριά θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἄργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμνίωνα.
Θωρεῖτε κείνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.

Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,

νὰ μὲ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νὰ 'χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμμένα νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος. "Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἄσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐλές, στὸ Μισί-ρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, « πολλὰ παραπονιάρει », νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ τοῦ Καπουδᾶν πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

"Ἐξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μονάδες:

"Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.

Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
πετροβολαεὶ τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαεὶ τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. "Ἄν τὸ θεῖο μποροῦσε νὰ 'χῃ ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν ἀγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρὲς. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς ἀγάπης, φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἑκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἁρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἰστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιάς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλασιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ὁ Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλὸ, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφή, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις. . .

Δὲ θὰ περιμένῃς πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικές πολιτείες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλὲς γραμμὲς τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πραμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἑκλογὴ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζαζουθηνός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

10-5-36

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἡὔρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια

μάτια, όταν έπλησίασε τόν ήρώα του εις τας άκτάς τής νήσου αύτής, ήσθάνθη τήν ανάγκην νά γίνη λυρικός. Καί έγινε θαυμάσιος, όπως ήδύνατο καί ήξευρε νά γίνεται ό ποιητής εκείνος, ό όποιος κατώρθωσε νά χύση από τήν ψυχήν του τήν ποίησιν ενός όλοκληρου λαού. 'Η Κέρκυρα ζωγραφίζεται εις τό τέταρτον ξσμα του 'Οδυσσέως μέ τόσην άβραν χάριν, ώστε μόνη αύτή ή περιγραφή θά ήρκει νά άποδείξη θρυλόν τόν Ισχυρισμόν ότι ήτο τυφλός ό θεός ζωγράφος. 'Ισως είναι καί αύτό μία υπερέφανος υπερβολή των προγόνων μας, επιθυμούντων νά δείξουν πόσην δύναμιν ήμπορούν νά προσλάβουν κάποτε τά μάτια τής ψυχής.

Τό άτμόπλοιο, όταν άφήση τήν μικράν έλληνικήν ήπειρωτικήν παραλίαν, πλέει άριστερά τής ισχυράς καί άποτόμου άκτής, τήν όποιαν πλασιώνουν τά άγρια καί ύψηλά βουνά τής 'Ηπειρου, αίωνίως χιονοσκεπή. Από τήν κορυφήν των, κατά τήν παράδοσιν, μίαν ώραίαν πρωίαν ξεκίνησαν οί πρώτοι Έλληνες, καί οδηγούμενοι από θεϊαν έμπνευσιν, τήν όποιαν εύρίσκομεν άλλην μίαν φοράν οδηγούσαν τους τρεις Μάγους, κατήλθαν πρός νότον καί κατέλαβαν τήν χώραν, ή όποία φέρει τό όνομά των.

Όλα είναι άκόμα άγρια πρός τά δεξιά. Οί βράχοι κατεβαίνουν αίματοβαφείς πρός τήν θάλασσαν, οί άνεμοι πνέουν όρμητικοί, τό κύμα είναι άνήσυχον καί όπίσω από τά ύψηλά φυσικά τείχημαντεύει κανείς ότι ζή φυλή άνυπότακτος, τρεφομένη μέ όρμήν καί μέ υπερηφάνειαν από τήν άγρίαν φύσιν.

'Απέναντι ή Κέρκυρα είναι όλη άβρότης καί γλυκύτης καί χάρις. Μία άκρόπολις ύφούται άπέναντι τής ήπειρωτικής άπειλής. 'Αλλά καί ή άκρόπολις τής Κερκύρας είναι λεπτόν τεχνικόν έργον, ένας μικρός κομψός Δαβίδ, άπέναντι του Γολιάθ τής ξηράς. 'Η φύσις ήσθάνθη τήν ανάγκην, άφού έφάνη άδρά καί έπιβλητική εις τήν 'Ηπειρον, νά φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διά τήν θάλασσαν, καί ή γιγαντιαία γεωλογική μεταβολή, ή άποσπάσασα από τήν ξηράν τό τεμάχιον εκείνο τής γής, ήθέλησε νά δείξη ότι είναι ίκανή καί εις κομψότηας, άφού ήτο ίκανή εις μεγαλείον.

'Εν τούτοις καί εις τήν Κέρκυραν ύπάρχει κάτι άκόμη, τό όποιον δεικνύει τήν συγγένειαν πρός τήν ξηράν. 'Ο Παντοκράτωρ νομίζει κανείς ότι δέν είναι όρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ήπειρωτικόν καί άλβανικόν έσφηνώθη εις τήν μαλακήν γήν τής νήσου. Καί μόνον ή κερ-

εμ.

εμ.
υφ. εφ.
υφ. βλ.
εμ. υφ.

X

κυραϊκή φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσῖναι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἄφρον.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαϊάκων, τὴν ὁποῖαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφάζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἑλλήν ἀρχηγός, δὲν ἔμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένεν εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἑπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κατὰ τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἑπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλεῖ τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδικοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώ-

νουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετιάν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Κέρκυρα.

Ἕνας περίπατος εἰς τὴν πλατείαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατείαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπασ ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακάς του καὶ τὸ πρῶν ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπικτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὕψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον

ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζώντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὀρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρός. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνους, ὑπέδειξε εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια της.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑפוῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὁλόκληρος, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἀγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὀρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἐμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὀρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπινανῶν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκτέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυραϊκὴ φύσις, κάτι διακρίνει μετὰ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλευρῶς, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνηρημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφορῶν μορφῶν, ποῦ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ τοῦ στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινούς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμόν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουήλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὥραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποῦ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, ποῦ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμόν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὤκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἓνας πελώριος ὄφιν γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφή τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ ἐσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμούς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἑξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθοποίησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὥς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του, προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίνεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεία ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίσσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὄρι-

σμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καί, ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλή τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι πού προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκεῖνας πού ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσίοδου.

Περ. «Ἑλληνικὴ δημιουργία», τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῇ πού εἰν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδή,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχή της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραΐδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλικὴ
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χῶματά της·
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρὸς μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τότε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ώρες ώρες κάθομαι και συλλογιέμαι : Πώς μπόρεσα τόσον καιρό και ζω δίχως τη λεσβιακή θάλασσα. 'Ο καημός του Αιγαίου με μαραζώνει σά μιὰ γλυκιά ἀρρώστια. 'Η θάλασσα. . . Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. 'Η θάλασσα. . . θάλασσα. . . Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ με πολλὰ «σ», τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύματὰ της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ ἀμμογιάλι. Ἀχεὶ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του, ἀκοῦς τὶς φωνές τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα στοὺς γύρους του, νά 'ρχωνται ἀπ' ἄλάργα σὰ νὰ μιλᾷ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρανοῦ, πού κατεβαίνει ἓνα γύρω ὁλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἓνα σπῖνο πού ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο λίγο τὸν ἀέρα με μιὰν ἀεραντλία. Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαιμία μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύη, νὰ λουφάζη καὶ νὰ χιμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. 'Ο ἀγέρας αὐτοῦ κάτου, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἔχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. 'Ο ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερά ἀτλαζένιες ρόμπες με τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πᾶ' στὰ κύματα με χρυσὰ πασούμια.

'Ο οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπακερίτσες ποὺ τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιῆς χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμέες τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ βιαστικὰ μὲ τὰ δυὸ τους πιρουνάκια, ἃ μὲ τό' να, ἃ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη, φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὀμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἴσκιο τους ποὺ πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ένας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα* μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδέρι*. 'Ο ἄχὸς πέφτει σὰ βιτισὰ στὰ νερά. 'Ο ταρσανὰς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

"Ένα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοὶ του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στοῦ νεροῦ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς ποὺ 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἑνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νεροῦ ἀπ' τὴ θάλασσα.

Β'

"Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικὰ τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

"Έχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσὰ πασουμάκια.

« Ἡ Ζωὴ ἐν τῷ φῶ »

Στράτης Μυριβήλης

11. [Θ Α Λ Α Σ Σ Α]

Νά σ' άγναντεύω, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
 άπ' τό βουνό ψηλά
 στρωτήν καί καταγάλανη καί μέσα νά πλουταίνω
 άπ' τά μαλάματά σου τά πολλά.

Νά 'ναι χινοπωριάτικον άπομεσήμερ', όντας
 μετ' άξαφνη νεροποντή
 χιμάει μέσ' άπ' τά σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
 ήλιος χωρίς μαντύ.

Νά ταξιδεύουν στόν άγέρα τά νησάκια, οί κάβοι,
 τ' άκρόγιαλα σά μεταξένιοι άχνοι
 καί μέ τούς γλάρους συνοδειά κάποτ' ένα καράβι
 ν' άνοίγουν νά τό παίρνουν οί ούρανοί.

Ξανανιωμένα άπ' τό λουτρό νά ροβολάνε κάτου
 τήν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
 τά πεύκα, τά χρυσόπευκα, κι άνθος τοῦ μαλαμάτου
 νά στάζουν τά μαλλιά τους τά μυριστικά·

κι άντάμα τους νά σέρνουνε στοῦ φωτεινὸ χορό τους
 ὡς μέσα στοῦ νερό
 τά έρημικά χιονόσπιτα — κι αὐτά μέσ τ' ὄνειρό τους
 νά τραγουδάνε, άξύπνητα καιρό.

Έτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινὲ έρωτά μου,
 μέ μάτια νά σέ χαίρωμαι θολά
 καί νά 'ναι τά μελλούμενα στήν άπλα σου μπροστά μου,
 πίσω κι άλάργα βάσανα πολλά.

Ός νά μέ πάρης κάποτε, μαργιόλα σύ,
 στοὺς κόρφους σου άψηλά τοὺς άνθισμένους
 καί νά μέ πᾶς πολὺ μακριά άπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
 μακριά πολὺ κι άπό τοὺς μαύρους κολασμένους. . .

«Τὸ φῶς ποὺ καίει»

Κώστας Βάρναλης

Πίσω από την ράχη μας, τὴ γλώσσα τῆς στεριάς ποὺ μᾶς ἔδενε μὲ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, τὴν ἔφραζε τὸ πέτρινο θεριό. Ἀνατολικά πάλι, μιὰ κορδέλα ἡμερος κάμπτος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά, ἔσφιγγε τὸ βράχινο καύκαλο καὶ στένευε λαστιχάροντας ἴσαμε τὸ γιαλό μας. (...).

Ὅποιος ἔρχεται στ' Ἀνάπλι ἔτσι τὸ πρωταντικρίζει. Πρῶτα μακριά, μέσα στὴν πάσπαλη τοῦ ὀρίζοντα, νὰ χάνεται σὲ θαμπωτική ἀντιφεγγιά πελάγου κι οὐρανοῦ, στὸ σύνορο δυὸ κόσμων. Ὑστερα ὁ δίσκος πιάνει νὰ γυρίζει ἀπαλά, γλιστράει ἀνεπαίσθητα, ὅλο καὶ ξεφεύγει, καὶ οἱ ψηλὲς λεῦκες μὲ τοὺς τανυσμένους κορμούς περνᾶνε σύνταχα δίπλα, σὰν ἴσκιοι. Στὸν κάμπο τοῦ νεροῦ, ἀραγμένο ἀπὸ αἰῶνες, σκαρὶ πρωτόγονο, θὰ ἰδῆς τὸ Μπούρτζι. Καὶ στὰ πόδια τοῦ Παλαμηδιοῦ τὰ σπιτάκια, κατρακυλώνοντας ἀπὸ τὴν ἀρπάγη τοῦ Ἰτς Καλὲ στριμωχτά, σφιγμένα, πρόβατα ποὺ ροβολήσανε πρὸς τὸν κόρφο καὶ σκύβουν νὰ ποτιστοῦν.

Ὀλάκερη ἡ μικρὴ πολιτεία κοιτάζει τὴ θάλασσα. Πίσωθὲ της, ἀγριωπὴ, ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων. Μπροστὰ της ἄλλος κόσμος τὸ γλυκὸ ὄνειρο τῆς θάλασσας, μαυλιστικὸ κάλεσμα φευγάλας, ἀπαλὴ ζάλη τοῦ ρεμβασμοῦ. Τὰ πρωινὰ τῆς ἀνοιξης ἡ τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ἡ μέρα μισανοίγει τὰ βλέφαρά της, καλοσύνη γλυκιά, χερουβικὴ ἔκσταση ἀπλώνεται πάνω σ' ὅλη τὴ φαρδιά ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀργολικοῦ. Μὲ πινελιὲς ἄχνινες, συρτές, γράφεται τὸ Παρθένιο ἀριστερά, τὰ πράσινα σύδεντρα τῶν Μύλων ἀντίκρυ, ὁ σπαθωτὸς κάμπος δεξιά. Καὶ τὸ νερό, δίδυμο στὸ χρῶμα μὲ τὸν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσα. Χαμόγελο ἀπολησμονημένο, καθὼς στὸν ἀτάραχο ὕπνο παιδιοῦ, ροδίζει τὴν ἀέρινη ἀντιφεγγιά του.]

Εἶχε τρία πρόσωπα ὁ γιαλὸς μας, καθένα μὲ τὸ δικό του χαρακτήρα. Πρῶτα, ἀριστερά, πέρα ποὺ στρίβει ὁ κάβος, τὸ πρωτόγονο κι ἀγριωπό. Τὸ ποδάρι τοῦ λιονταριοῦ τανυζότανε δεσποτικὰ μέσα στὸ κύμα καὶ χώριζε τὸ πέλαγο ἀπὸ τὸ λιμάνι. Ἐδῶ, στὴν ἐξώτερη ἄκρη τοῦ κόσμου μας, ὁ βράχος κατέβαινε κρεμαστὸς καὶ βουτούσε στὸ ἀνήσυχο νερό. Ἀγκωνάρια μαυριδερά κι ἀγκαθωτά, τιτανικά συντρίμια, εἶχανε κυλιστῇ κάτω, σ' ἐποχὲς πανάρχαιες. Ἀγριεμένο

τὸ κύμα τοῦ μπουγαζιοῦ τὰ ἔδερνε ὀλημερίς, ἀφροκοπώντας καὶ μουγκρίζοντας μὲ μάνητα τυφλή. Κάθε ποῦ τὰ κύματα σπάζανε, μὲ ἰαχές, ἡ ἀφροβολὴ φούντωνε, ἀνθίζε καὶ τιναζόταν ψηλά, τρόπαιο. Ἀνάσες ἄγριες, μουγκρητὰ μακρόσυρτα, στεναγμοί, δοντιῶν τριξίματα, σύσμιχτη βουὴ ἀπὸ τὸ μακρινὸ πελαγοδαρμό, ἔφτανε κουτροβαλώντας μὲ τὸν ἄνεμο στ' αὐτιά σου. Κουρνιασμένη στὸ μαῦρο βράχο ἡ « Παναγίτσα » ἔκαιγε τὸ καντηλάκι της, φλόγα ἐλάχιστη καὶ τρυφερή, δέηση ἄσβηστη γιὰ τὶς ψυχὲς τῶν θαλασσινῶν ποῦ ταξιδεῦαν.

Ὑστερα ὁ λιμενοβραχίονας σημάδευε τὸ σύνορο τοῦ πολιτισμοῦ. Δεξιὰ ἡ ἀνάπαψη τοῦ λιμανιοῦ, ζερβὰ ὁ ἀσίγαστος σάλαγος τῶν στοιχείων. Ἦταν ἀκατέργαστος τότε ὁ μόλος μας, μιὰ γλώσσα ἀπὸ στρογγυλὰ ἄσπρα βότσαλα, καὶ στὴν πέρα ἄκρη, βράχοι χοντροί, ἀσουλούπωτοι. Ἡ ἀνάβαση, νὰ προχωρήσης πάνω τους ἴσαμε τὴν πέρα ἄκρη, ἦτανε μεγάλη κι ἀνατριχιαστικὴ περιπέτεια. Διαφορετικοὶ σὲ ὕψος, πελεκημένοι ἀπὸ τὴ φύση κοφτά, γλιστεροί, μαχαιρωτοί, στήνανε μύριες παγίδες στὸ κάθε βῆμα. Τοὺς ἀγκάλιαζες σφιχτὰ μὲ τὰ παιδικὰ σου μπράτσα καὶ τὸ ποδάρι σου πᾶσχιζε στὰ τυφλὰ νὰ βρῇ ἀντιστύλι. Τὸ μάγουλό σου, ἀκουμπώντας πάνω τους τὰ βράδια, τοὺς ἐνιωθε τραχιούς καὶ ζεστοὺς. Κρατοῦσανε τὴ ζωτάνια τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ἡ μυρωδιά τους ἦταν ἄχνα πικροῦ θαλασσινοῦ καὶ μελωτῆς λιακάδας. Τότε, τὸ κολλημένο μὲ τρόπο πάνω τους αὐτί σου ξεχώριζε στὰ ἔγκατά τους μιὰ μακρινὴ βουή, κάτι σὰ σκοτεινὸ λυγμὸ ἀγριμιῶν. Θαρροῦσες τὴ θάλασσα μακρύτερα, κι ὅμως ἀπορημένος ἐβλεπες ξαφνικὰ λοῦμπες ὕγρες νὰ παιζογυαλίζουν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου. Τὸ νερό, γλιστρώντας ὕπουλα ἀνάμεσα στοὺς φοβεροὺς ἄρμους, ἔτρωγε τὴν πέτρα, τὴν κοπανοῦσε μυστικά, τὴ σαράκωνε ἀνελέητα. Στ' ἀπόσκια τοῦτα λακκάκια, ἕνας κόσμος ὀλάκερος βλάσταινε κι ἀναδευόταν βουβά, πεταλίδες ἀνθωτές, ἀχιβαδίτσες μὲ καύκαλο φιλντισένιο, καβούρια ποῦ σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά.

Λοιπὸν ἡ δευτέρη ὄψη τοῦ λιμανιοῦ μας ἦταν ἡ προκουαία. Ἐδῶ, τὸ σύνορο τῆς στεριᾶς, εὐθύγραμμο, ἄπλωνε ἓνα λιθόστρωτο φαρδύ, ἀπὸ καλοστρωμένες ἄσπρες πλάκες. Λιγοστές βάρκες, εὐγενικὰ χρωματισμένες, μὲ σχέδιο κομπό, σιγολκινίζονταν, φιλάρεσκα, δεμένες στοὺς χαλκάδες τῆς ἀποβάθρας. Τὰ καλοκαιρινὰ βράδια, κα-

νονικές φάλαγγες μπαίνανε στη γραμμή τὰ τραπεζάκια. Τότε έσβηνε ή θάλασσα κι άναβε ή στεριά. Κάτω άπό τὸ γαλατένιο φῶς τῶν γλόμπων πού άνάβανε κρεμασμένοι ψηλά, ένας κόσμος κομφουντυμένος, μελισσολόι πρόσχαρο, έρχότανε νά ξεχυθῇ σ' ὅλο τὸ μάκρος τῆς προκυμαίας. Στοίχειωνε ξαφνικά ή νεκρή πολιτεία, άπό τὰ στενά της κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ ὀλάκερη πλάση ὀνείρου. Κυράδες καμαρωτές, κορίτσια άνθισμένα, νέοι, άντρες, παιδιά καί γέροι. "Όλος τοῦτος ὁ κόσμος πήγαινε, έρχόταν, γελοῦσε, έσμιγε, χῳρίζε, καί ή βουή του άνέβαινε μέσα στήν ήσυχη νύχτα.

Ξαναβλέπω τὴ γριά δούλα μας νά γονατίζει μπροστά μου στο χαγιατί τοῦ σπιτιοῦ καί νά σφίγγη στὰ σουφρωμένα χεῖλη της δυὸ τρεῖς καρφίτσες. Μοῦ σιάζει τὴν άσπρη ναυτική μπλούζα, μοῦ φρεσκάρει τὸ μαβὶ άφράτο κόμπο τῆς γραβάτας. "Υστερα παίρνει άπό τὴ διπλανή γλάστρα μερικά φούλια καί μοῦ τὰ καρφισώνει πάνω στο στήθος μου. «"Ετσι! Νά 'σαι ὁμορφος, πού θά πᾶς στήν προκυμαία. . .». Τὸ μύρο τοῦτο, πού πλανιέται στὸν άέρα, μύρο άπό φούλια καί θάλασσα, γεμίζει ὀλάκερη τὴν παιδική ζωή μου.

Ἐκεῖ λοιπόν, άργά, μέσα στο σκοτεινὸ μυστήριο τῆς θάλασσας πού λούφαζε πιὸ πέρα, έβλεπες κάποια στιγμή νά γλιστρᾶνε στο σκοτάδι δυὸ στρογγυλὰ μάτια, ένα πράσινο, ένα κόκκινο, καί τὸ κατόπι τους πλῆθος ἄλλα άσπρα καί σπιθωτά. Μούγκρισμα βαρὺ, τρανταχτὸ, συντάραζε ξάφνου τὸν άέρα. Ἡ βουή τῆς στεριάς άποκρινόταν, χαιρετιστήρια. Ἐντιλαλοῦσαν οἱ μαῦροι βράχοι. Οἱ βάρκες άβαράριζαν. Κι ὅλοι, με ξάφνιασμα στερεότυπο ἄλλα πάντα νέο, ψιθύριζαν χαμογελαστοί :

—Τὸ βατόρι! . . .

"Ετσι έρχότανε μέσα στή νύχτα, σὰ φαντασία δαιμονική, τὸ μήνυμα σ' ἑμᾶς τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου. Τὸ στριγκὸ του ξεφωνητό, τὸ βαρύφωνο, σάλπιζε έγερτήριο στοὺς κοιμισμένους βράχους καί στὰ νεκρὰ κάστρα, στὰ μαδημένα σπίτια πού ὀνειρεύονταν, στήν πολιτεία τὴ γλαρωμένη γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο. Ἦτανε κάτι ταχτικό κι ὡστόσο άναπάντεχο, ένθουσιασμός μαζί καί τρόμος, καθῶς τὸ σκάσιμο τῆς κανονιάς. Στο τρίμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ένιωθες νά σιγοσβήνουν καταποδιαστοὶ οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς άνατριχίλας.

"Όμως ἦτανε καί τ' ἄλλο τὸ λιμάνι, τὸ μέσα, ή τρίτη ὄψη τοῦ γιολοῦ μας. Δέ φοροῦσες φούλια, γιὰ νά 'ρθης ἐδῶ, δὲν πάσχιζες νά γί-

νης ὁμορφος, ὄχι. Ἐδῶ ἦτανε τὸ λιμάνι τοῦ ἰδρώτα καὶ τοῦ ἀγκομα-
χητοῦ, σκαμμένα πρόσωπα καὶ βαριά ροζάρικα χέρια. Σὰν ἐρχόσουν
ἀπὸ τὴν προκυμαία, τὰ πρωινά, ξάνοιγες ἀντίκρυ σου στὸν ἀέρα
δάσος πυκνό, βελονωτό, ἀπὸ κατάρτια. Τὰ σκοινιά, σὰν ἀράχνες
κουρελιασμένες, κρεμοῦσαν ἀνάμεσα στ' ἄλμπουρα τὸ πλεμάτι τους.
Μπόχα βαριά, πνιγερή, ἀπὸ ἀμπάρια καὶ φορτία, παστὰ καὶ λάδια,
τυριά, φροῦτα, ἰδρώτα, θάλασσα ψόφια, φύκια πλαδαρά, πότιζε
τὸν ἀέρα. Καὶ ἦτανε καράβια βαριά, τῆς ἀγγάρειας, καΐκια ξεγοφιά-
ρικα, σκοῦνες, τρεχαντήρια, μαοῦνες χοντροκάπουλες, μπρατσέρες.
Τὸ νερό, λιπαρό, ναρκωμένο, σὰ νὰ 'χε δέσει, στεκόταν ἀσάλευτο,
δίχως ἀνασασμό. Σκουπίδια πλέανε πάνω του τυλιγμένα σὲ τουλοῦ-
πες ἀπὸ φύκια κιτρινωπά. Κάπου κάπου ἓνα ψοφίμι.

Ἀπὸ στενὲς τάβλες, ἀκουμπισμένες ἢ μιὰ ἄκρη στὸ καράβι ἢ
ἄλλη στὸ μурάγιο, ἐβλεπες νὰ περνᾶνε τσακισμένοι στὰ δυό, ζα-
λωμένοι τσουβάλια καργαριστά, οἱ χαμάληδες. Βογγοῦσανε πνιχτὰ
σὰν ξεφορτῶναν, στυλώνανε γιὰ μιὰ στιγμή τὴ ραχοκοκαλιά τους,
σφουγγίζανε μὲ τ' ἀνάστροφο τὸ ἰδρωκοπημένο μέτωπό τους. Ὑ-
στερα σκύβανε τὸ κεφάλι καὶ μὲ πόδι βαρὺ γυρίζανε πίσω ὅπουθε
εἶχαν ἐρθεῖ, γιὰ νὰ ξαναρχίσουν. Τὸ πῆγαιν' ἔλα τοῦτο, ὁ μουγκὸς
στεναγμός, ἡ ἄρμη τοῦ ἰδρώτα, ψυχώνανε πέρα ὡς πέρα τὸ κολα-
σμένο λιμάνι τῆς δουλειᾶς.

Καὶ τὰ καράβια ποὺ προσμέναν, τὰ καράβια ποὺ ἀδειάζαν ἔτσι,
λίγο λίγο, ὅλα τους τὰ σωθικά, στέκονταν τετράγωνα μέσα στὸ νερό,
σὰ χτισμένα, λὲς καὶ δὲν ἦτανε νὰ ξεκινήσουν ποτέ. Μὲ τὰ χοντρά τους
παλαμάρια σὰν πλοκάμια ριγμένα στὴ στεριά, σφιχταγκάλιαζαν
τοὺς κοντόχοντρος στύλους. Στὶς πλῶρες τὶς δρεπανωτές, ἐβλεπες
καμιὰ φορὰ σκαλισμένα τέρατα τρομερά, κεφάλια ἀνθρώπινα μ' ἀ-
γριάδα θεριοῦ, καύκαλο μαλλιαρό, μάτια σὰν τῆς Μέδουσας, ποὺ σὲ
κοιτάζανε κι ἔλεγες θὰ μαρμαρώσης.

Ὅμως ἡ ματιὰ σου, γλιστρώντας κάποτε ἀνάμεσα στ' ἀσάλευτα
καΐκια, ξέφευγε πέρα, κατὰ τ' ἀνοιχτὰ τοῦ λιμανιοῦ, κι ἐκεῖ ξαπό-
σταινε. Στρωτή, τεζαρισμένη, ξάνοιγες ἐκεῖ τὴ θάλασσα νὰ καθρε-
φτίζει μὲ λοῦσο μεταξένιο τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἐνα δυὸ τριγωνι-
κὰ πανάκια, ἄσπρα, ἀνάλαφρα γερμένα, καρφιστώνονταν μὲ τὴν
κόχη στὸ ὑγρὸ ἀτλάζι. Οἱ γλάροι, νωθοί, γράφανε μεγάλες ρά-
θυμες καμπύλες καὶ βουτούσανε, φτερακίζαν, πάλι φεύγανε ξυρίζον-

τας με τὴ φτερούγα τὸ νερό. Γαλήνη μεγάλη, θεϊκιά, μύρο ἀνάνερο, τῆς ἀπεραντοσύνης, ἐρχόταν ἀπὸ κεῖθε. Κι ἐβλεπες πὼς ἡ ὠμή ζωγραφιὰ τοῦ πρώτου πλάνου, ἡ πῆχτή, καὶ ἡ ἄλλη, ἡ εὐαίσθητη, τοῦ βάθους, συνταιριάζονταν με τρόπο ἄρμονικὸ κι ἀπρόσμενο. Ἐβλεπες πὼς οἱ δυὸ τοῦτες ὄψεις τῆς ζωῆς ἔχουν ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕλικὸ πλαστῆ, καὶ πὼς δὲν εἶναι κόσμος ξένος τ' ὄνειρο, ὄχι, παρὰ πὼς εἶναι τὸ ἀπλωμα τῆς στιγμῆς, ἡ προβολὴ σὲ ρέμβη, τ' ἀντικαθρέφτισμα σὲ μιὰ πλάση λεύτερη ἀπὸ τὰ χοντρά δεσμὰ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου.

Τὶς νύχτες, ὅταν ἡ προκυμαία σβηνότανε καὶ σώπαινε, τὸ λιμάνι τοῦτο ὄνειρευόταν. Ἐχανε τὸ σύνορό του ὁ οὐρανός, ψήλωνε ὁ κουμπές, ἔλιωνε μέσα στὸ σκοτάδι, καὶ ἡ ἀστροφεγγιὰ ἀπλωνε τὸ δίκτυ τῆς τὸ φωσφοριστό. Ἀραιὰ λυχνάρια τοῦ λαδιοῦ, σὰν καντηλάκια νεκρικά, ἀνάβανε ἐδῶ, ἐκεῖ, στὰ καίκια. Γινότανε βαρὺ τὸ χνότο τῆς θάλασσας, καθὼς ἀνασεμιὰ ἀπὸ στήθος ποῦ ἀπόστασε καὶ κυλίστηκε στὸ μέγαν ὕπνο. Καὶ στὴ νύχτα μέσα, λιβανίζανε κάποια τραγούδια ναυτικῶν, νυσταγμένα, μουρμουριστά, ποὺ κάνουν μουσικὴ τὸ γήτεμα τῆς θάλασσας, τὸν καημὸ τοῦ γυρισμοῦ καὶ τὸ πικρὸ προμάντεμα τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ ἀγύριστου, τοῦ αἰώνιου.

« Ἀ π ρ ῖ λ η ς »

Ἀγγελος Τερζάκης

13. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθούντα ἀπ' αἰώνων ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιοιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*,

εἰς τῆς βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὕρισκει κάπου εἰς κανέν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελίδονον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρτετὲ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποῦ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποῦ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολὸς καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως ποῦ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

«Π α λ α ι α ι Ἀ θ ῆ ν α ι»

Δημήτριος Καμπούρογλου

14. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρῃ τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετῃ κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*
Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλουδία,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν

χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ίσκιωμένα ὀρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιές μὲ πράσινο μετὰξι.
Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὄμορφο κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἤχους ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. Ἕνας ψαράς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.
Κάμπον πλατύν πλατύν μὲ σμαραγδένιο νῆμα
ὀλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
μὲ δάφνες, μὲ μυρτιές καὶ μὲ δασιὰ πλατάνια,
μὲ ἀηδόνια, μὲ φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
τὸν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
πὼς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
πὼς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
ποὺ σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
καὶ ξάφνου σαΐτια στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
στρέφεται αὐτό, κοιτάει μὲ πόνον τὴν πληγὴ του,
πάσχει ν' ἀπαλαχτῇ, δὲν δύνεται τὸ μαῦρο,
κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
βοήθεια λὲς ζητάει.

Ὀλούρα ἀπὸ τὸν κάμπο
πλήθος μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
μὲ ὀλόχρυσά σπαρτά, μὲ θημωνιές, μὲ ἁλώνια.
Πράσινα ἀμπέλια ἄλλου μὲ κίτρινα σταφύλια
κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
ποὺ μπαίνουν μὲ πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
μὲ νύφην, μὲ γαμπρό, μὲ φλάμπουρα*, μὲ ψίκι*.
Δράκους ἄλλου κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,

κεντάει κι έναν γιαλό με ζαφειρένια πλάτια·
στην ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἐμορφίαν καὶ νιότη
καὶ πλοῦτον καὶ ἀρχοντιά καὶ στὰ λευκά της χέρια
τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
'Ανάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

« Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893

Κώστας Κρυστάλλης

15. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μὲς στὸ βουνό τὸ πέρα
ποὺ πότε πότε ἀνάβεται καὶ πότε πότε σβηθεται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκουίζει,
κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
μὲς στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
καὶ μὲς στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
καὶ μολογάει πὼς ἀγαπάει ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη. . .
"Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
γι' ἄρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου κάπου ἀπλώνει
κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἓνα τραγούδι,
τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
"Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
σίντας ξεβγαίνη τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
"Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
"Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στὰ κόθρα μέσα.

*Άλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἄρνοπόκι.
 *Άλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 *Άλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 *Άλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καὶ ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 *Άλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἀρνὶ» μαθαίνει.
 *Άλλος τὸν ὁμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ ποῦ τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.
 Κι ἓνας ἀπ' ὅλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποῦ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωὴ, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρησιτάλλης

16. Η ΠΑΡΑΓΚΟΥΛΑ

Θαμπωτικὰ πράματα! Ὅρμηνεμένα ὅλα στὸ θάμπος!
 Διπλὰ περιμαντρώματα ἀπὸ δρυῖ, καί, μέσα κεῖ
 τὸ καπνισμένο τζάκι μιᾶς παραγκούλας.

Ἡ Ἀγάπη τὴν κατοίκησε ἀπαρχῆς κι ἡ ὅλη
 προαίρεση τῆς Ἀγαθότητος. Ἐκεῖνη
 αὐτοῦ τῆς ἔδωκε τὸ τζάκι τῆς λησμοσύνης:
 οἱ ἴδιες οἱ δρυῖς τὸ θρέφουνε καὶ τὸ πυρώνουν.

Δὲν τὴν ἀγγίζει μέρας φῶς, παρὰ σὰν καταστάλαγμα
 καὶ τῆς νύχτας, τὸ δίνει ἐντὸς τῆς
 κιτρινισμένη λάμπα, μὲ τί ἥλιων ἀνταύγειες.

Ἄν ἴσκιος ἓνας εἶναι ἀπλωμένος μέσα,
 εἶναι οἱ πλατιεὲς φτεροῦγες τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Δὲν γνώρισε τὸ φυλλορρόημα· οὔτε καὶ ποὺ θὰ τῆς ἔρθῃ,
γιατὶ ἔχει τὸ θεμέλιο βαθύ, μὲ τοὺς πασσάλους
μπηγμένους μέτρα κάτω
σὲ γῆς ἀδόνητη καὶ στέρη.

Ἡ Καταιγίδα εἶναι γιὰ ἐκεῖ γιορτὴ ἀναστάσιμη·
κι ὁ Κεραυνός, ἂν πέσῃ κάπου,
—ὦ, μὴ δὲν ζῇ σὲ τούτου τὴν ἀναμονή,
σὰν σὲ δόξας κορύφωση καὶ ζωντάνιας ;

Ἡ Ἀγάπη τὴν κατοίκησε ἀπαρχῆς. Χέρι μὲ χέρι.
Ὡ, τί ἀφοσίωση στὴ σιωπῇ. Λόγος δὲν πέφτει. Οὔτε ράβδος,
ἔξω ἀπὸ τὴ μεγάλη, γιὰ τὰ πρόβατα, τὴ δεσποτικιά.

Ὅξω τοῦ κόσμου, ὅξω τοῦ θανάτου, θεσπεσία ζωὴ
τῆς ἁρμονίας, μὲ τοῦ χρόνου τὰ χωρίσματα
κατεβασμένα. Ἀναμονὴ τοῦ ξημερώματος γιὰ χαρά,
ὄχι γιὰ κόπο. Λατρεῖα τοῦ πηγαδιοῦ γιὰ τὸ νεροκουβάλημα.

Γύρω γύρω φωλιάσαν πουλιά μύρια
ἀπὸ τὰ πιὸ καλοκελάχθητα. Ἕνα Κανάρι ξεχωρίζει.
Πῶς ζῇ σὲ τόπο μᾶλλον βορινό. Κι ἐνῶ
εἶναι βουνίσιο τὸ περιβάλλον, πῶς ἓνα θάλπος σταθερὸ
κι αἰώνιο χαρίζει τὴν πιὸ μαγεύτραν Εὐκρασία.
Σὰν ἔρθῃ (κι ἔρχεται συχνὰ) τὸ ἄσπρο τὸ χιόνι καὶ λευκαίνει
τὴν περιοχὴ, ἔ, τότες βάλνεται καὶ καπνίζει
πιότερο καλεστικά ὁ Φουγάρος· καὶ βρίσκει σκαμνί,
καὶ βρίσκει θέρμη ὁ ἀργοπορεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος,
ὁ κάθε λογῆς διαβάτης,
σὲ μνήμη ἀνιστόρητη, ποὺ θὰ τοῦ μείνῃ.

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ ποὺ κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

Μαῦρο σκυλὶ δὲν ἔχει εἴσοδο αὐτοῦ μέσα,
ποὺ κουλουριάζεται μονάχα μιὰ ὠριμη γάτα.
Κακὸς λόγος δὲν ἀκούγεται, οὔτε κὰν
ὁ λόγος ἔχει ἐν γένει πέραση καμιά.

Τὰ πρόβατα, τὰ ἔχουν μακριά. Μόνο γιὰ τὰ κουδούνια
ν' ἀπηχᾶνε, καὶ τὰ βελάσματα. Κάπου κάπου,
μὲ στάλες στὴν κάπα βροχῆς, δροσιᾶς ἢ χιονιοῦ,
φτάνει καὶ κάποιος Τσοπάνος γιὰ ὁρμήνια. Ἡ εἰσοδὸς του
εἶναι ἡ ἴδια μὲ τῆς μοναχικῆς Χαρᾶς, σὰ ρίχνεις
κούτσουρο καινούριο στὴ φωτιά, γερὰ ρετσινωμένο !

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ ποὺ κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

« Ἐκλογὴ » τ. Β'

Τ. Κ. Παπατσώνης

17. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπτότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του
πάνου σ' ἐκεῖνο τὸ κατατόπι, γιὰτὶ δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογι-
στῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τὴ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτω-
μένη μέσα στὴν ἐρημία της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλ-
λογίστηκα πάντα. Δυσχειμέρη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν
Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἅνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα
τὰ βουνὰ καὶ νὰ 'ναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν
ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοὶ
ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι
βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται
κανεὶς, πῶς ἀπὸ κεῖνη τὴν περικλειστὴ χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρ-
μένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνά,
ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων
μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὁλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. «Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι» ἢ «γηλεχεῖς» καὶ «χαμαικοῖται». Ἀνθρώποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμῃ τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαגיάζανε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οἱ παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, ποὺ ὑπηρέτησαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποὺ τὶς εἶπανε «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νὰ πῇ), οἱ γυναῖκες οἱ γριὲς τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτω ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιὰ τὴ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερῶτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποὺ ἔκανε τὸ στεριωμένο στὴ ρίζα τῆς χάλκινο λεβέτι*, καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα ποὺ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἐπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολίτες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς

ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημοὺς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἓνας ρωτάει γιὰ τὴ δουλειὰ πού ἔχει στὸ νοῦ του νὰ κάμῃ, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θὰ ’ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στὸ σπίτι του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἀπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμπτυλες ξεκίνησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἓνα ἀπάγκιασε* στὴ λιβυκὴ ἐρημιὰ, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στὸ ψηλὸ « ἡμερόδεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἱδρῦσουν « χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἀμμωνας Δίας στὴ Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξι θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ πού καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στὸ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἐγίναν ἓνα ἡ Διώνη μὲ τὴν Ἀφροδίτῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλαί στοὺς ὑποφῆτες ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τὴ δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριὰ, στὰ πεπρωμένα τ’ ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρῶτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περικλεισθῇ, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ πού ἔρχεται ἀπὸ τ’ ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, πού φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγοῦδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ’ ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ’ ὅλα τὰ νερὰ πού περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης — ἡ δύναμη πού ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ μυστικά της! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιὰ του, τὰ κατὰμαυρα φρύδια! Κι ὁλόγυρα ὁ λαὸς πού θρεφόταν μὲ βελανίδια, πού πλάγιαζε χάμου, πού ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφία του, νὰ κοιτάζῃ

τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρουο τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα!

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πᾶσα στιγμή σ' ἕναν κόσμο καινούριο! Νὰ ἔναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

18. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ Ὄρος. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιάς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὄρους, γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὠραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἔτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζής — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὄρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἕνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιῆς γενειάδες, τὸ κυλιν-

δρικό καλημαύχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριά ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ἀγιορείτη ποῦ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπήκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς τέχνης ποῦ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποῦ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θὰ πῇ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ' ἐξοχὴν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικὸ, ποῦ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ Ὄρος! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκῇ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν Ἄθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποῦ βυθίζει τὸ Ὄρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἐλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπῃ νὰ χάνωνται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκίνος, — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πὼς κάτι γνωρίμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνωνται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ Ἄθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρί θὰ γεράσῃ καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῇ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας!

« Ἀ γ ι ο ν Ὄ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

19. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφή τοῦ Ἄθως νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἄθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα, γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄερα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα, κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθως. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὀξιά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυροὺς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴν καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πὼς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια —, φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζῃ καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες,

φωλιάζουν στis λαγκάδες, κατεβαίνουν στη θάλασσα. Είναι μοναστηράκια με μορφή αγροτικών σπιτιών. Μέσα κατοικούν δυο καλόγεροι με τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιούνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, ποὺ ὑψώνει τὸ ἑλαφρὸ τύμπανό τῆς με τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπιτία, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιά δὲν εἶναι ποτὲ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους δὲν ἐννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται με τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελιά χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστηράκια καὶ οἱ « κελιῶτες » ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες με τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελιά ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπεισόδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας, ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα με τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἑξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρῶσος ἀσκητής, με τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινί του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτισε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια τῆς ἐπείνασαν κι αὐτὸς πῆγαινε σὲ μακρινὴ σκῆπη νὰ δουλέψῃ, γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἕνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος τῆς. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει

ή θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἥρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της καὶ στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀ γ ι ο ν Ὁ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

20. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, ποὺ εἶναι τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη βασιλίσσά της, κι ἡ Ἑδεσσα μάνα της, βρυσομάνα, κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμοῦ ἡ λαχτάρα.

Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καὶ Βιστρίτσα*

δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν, καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου, γιὰτὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες

κυλᾶνε πάντα ἀπάνου της καὶ τῆνε πλημμυρίζουν,

πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιὲς καινούριες φάρες*,

καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἄργα διαβαίνουν,

ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,

σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χωμάτα της

τὸ γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο,

ποὺ κάποτε στυλῶνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια

στο Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ τοῦ ἀπάνου·

καὶ πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,

καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει

σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπώντας.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα

καὶ διαβατάρη ἀπὸ παντοῦ, σπιτωθήκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε,

κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα,
 κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
 κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδό-
 πης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμὲς ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν
 τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ
 κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ
 τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς
 στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἐβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ
 τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητὴς
 Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα
 τοῦ Ὁρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης
 « ἀργυρορρότην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὁρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέ-
 μνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἑρινύες, λούστηκε,
 ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ
 τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιатρεία καὶ ἐξάγνιση, ποὺ γιὰ θύμῃς
 τῆς ἔχτισε τὴν Ὁρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, ποὺ οἱ Θράκες, κουρεύνοντάς τὴν
 τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δείπνα, γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ
 νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαί-
 μονων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα »
 μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοὶ. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμ-
 πάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐ-
 μολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κά-
 τω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν
 Ὁρεστιάδα. Ἀλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ
 τρίκλωνο τοῦτο ποὺ γίνεται μ' ἐμένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χά-
 νωνται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς
 καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς ποὺ δὲν ξε-

κόλλησε ποτέ από κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πᾶει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ, ποὺ ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετᾶδωκε ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὴς καὶ τραχιές.

Οἱ ἱτίες, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἱσκιερὲς πυκνώνουν τις ὄχθες μου. Ὄταν ὁ βοριάς πσουχτερός χιμῆξῃ ἢ ἡ νοτιὰ φυσήξῃ, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ἱτίες τις χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικὸ χορὸ. Κι ἀναζοῦν τ' ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἄργὸ ἄργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλῃ φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶσ' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῇ θρακιώτικῃ, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴν ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τὸ σταφύλι συναζέται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μούστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλίου καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾷς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλίου τ' ἀχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ζωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰστροηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγῆτρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : "Αχ, ἴχ, ἔχ! Στους τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. "Αχ, ἴχ, ἔχ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλίου, τὸ ριζιμὸ του στοὺς ληνοὺς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στὶς τῆνες.

"Ὅλ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τῆ Μακρογέφυρα — ζωτικὸ τὸ παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναῖκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνετα διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατὰ-πηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχῶν ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ «ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιστος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ «λιπαντῆς» καὶ ὁ «ὑδροδότης», ποὺ ταξιθεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ πε-

ριγιάλια απέθαντος, ατέλειωτος, πολύζωος και δυνατός. Μὲ γεννᾶ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμίων τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

« Νέα Ἑστία », τ. 38, 1945

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

22. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Ὁ πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

— Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἀργὰ γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετσί καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀτόμαχοι τῶν ἀρμένων* τῶρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν:

— Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι ὀλάκερο μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τοὺς καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τοὺς, δὲν μπορούσα νὰ λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνεις τὶς ψυχὲς καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στειρολίθαρα*.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερό

τά έκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λουμίνι μ' ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου ποὺ τὸ ἔκανε μπάρκο τρικοῦβερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὁμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τὴν ἐμπατὴ τοῦ λιμανιοῦ, ποὺ τὸ πῆρε τὸ ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσῃς ὅλους ! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινας.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία — πῆγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι — τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ρούχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγούδια τους :

Ὁμορφος ποὺ 'ναι ὁ γεμιτζής* ὅταν βραχῇ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ρούχα του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, ποὺ παρακινουσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζής* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμεουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, βουβὴ καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἄφρους τ' ἀκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἡχάη, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιὰ τῆς γῆς, γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω παζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ

κυνηγίση, νά νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἄλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νά σηκώνη τὴν ἄγκυρα, νά βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνές τῶν ναυτῶν ποὺ γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, ποὺ ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νά μὴν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τὶς ψυχές ὅλων καὶ χυνόταν βουβή ἡ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλίας· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὀρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νά διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρουο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεῖπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἄρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι φαρότρατα νά 'χης φαῖ καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουν πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σ' ἐμένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι — πάρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νά δείξουν τὴν ἀπονιὰ του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νά τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγὼ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νά ἤθελε νά παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νά μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρῶτος ἐγὼ. Πρῶ-

τος ; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλὰ στή σταύρωσιν* κι ἔβλεπα κάτω τῇ θάλασσᾳ νὰ σκίζεται καί νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικῇ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψέ! . . . ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι! . . .

« Λ ό γ ι α τ ῆ ς π λ ώ ρ η ς » (ἀπόσπασμα)

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

23. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος εἶναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος εἶναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί, ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μὲ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

* * *

Ἡ παλαμίδα. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα. . . Σχίζεις τὴν κοιλία της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα. . . βουλιάζεις, μαζί μὲ τὸ πιρουνί σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ «εὐχαριστῶ» τὴν κατηγοροῦμε. «Οὐφ! εἶναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἄσχημα!». Μυρίζει; Χμ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει; Γιατὶ εἶναι μπόλικη καὶ

φθινή. Για ἄς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο ποὺ μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἔνας στρατός, ποὺ ταξιδεύει χοροπηδώντας καί. . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ παλαμίδα. Πλέει καὶ καταβροχθίζει ὅ,τι βρῇ στὸ δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαί, δὲν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ ψαράδες σκάζουν! Νὰ τις βλέπης νὰ πηδοῦν μπροστὰ σου καὶ νὰ μὴν τσιμποῦν! Δὲν θὰ πιάσουν τὰ κρύα; λέει ὁ ψαράς. Θὰ σκορπίσῃ ὁ γαῦρος, θὰ χαθῇ τὸ « ψιλὸ » καὶ τότε τὰ λέμε. Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς; Θὰ χτυπήσῃς καὶ στὴ συρτὴ τὴ δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατὶ οἱ συστηματικοὶ ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικά οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καὶ τὶς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! Ὅταν ὁμως τὶς μπλοκάρουν μέσα σὲ μέρος στενὸ, δὲν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ὡραῖο, θεαματικὸ πολὺ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καῖκι, μὲ τὴ μηχανὴ καὶ μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τὴ θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ!. . . Ἔνας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. Ὁρθίος ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά!. . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καὶ νὰ οἱ παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό! Οἱ μαῦρες ράχες τους φαίνονται καὶ χάνονται. Παίζουν καὶ κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ μικρόψαρα. Ἀπὸ ψηλὰ οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τὶς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητό. . . Κλώθουν, σβουρίζουν στὸν ἀέρα καὶ σέρνονται πέρα, σὰν ἓνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά ποὺ τὰ σήκωσε καὶ τὰ πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στὰ φτωχὰ μικρόψαρα! Ἄν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν στὴ μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυβδη.

Ὡστόσο τὸ καῖκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καὶ τὸ ζώνει μὲ τὰ δίχτυα. Καὶ τότε νὰ δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πάει νὰ σπάσῃ ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερὰ ψάρια ποὺ χτυπᾶνε στὸ κατὰστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρά καὶ κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πῶς ἡ παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἀλλὰ ἐσεῖς νὰ μὴ βασιζέστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καὶ νὰ μὴν τὴ θεωρῆτε ἀφευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατὶ ὑπάρχει καὶ κόκκινη. . . βαφὴ καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὐκολα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ τ' αὐτιά, καὶ τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καὶ σὲ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο, γιὰ νὰ χωράῃ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι φιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου! . . . Πιὸ πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

ἽΟ κολιὸς καὶ τὰ χούγια του. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιατί δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο γιὰ νὰ ἔναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρό. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνει γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχῃ. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρί γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζώνει ὀρισμένα ψάρια καὶ φυσικὰ καὶ κολιοὺς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύῃς εἰδικὰ κολιοὺς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῇ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατὶ συρτῇ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῇ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποῖα ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερά καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν

ἐποχή. Στὴν καθ'αυτὸ ἐποχή του, δηλαδή τὸν Αὐγούστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρῶι πρῶι, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιालὸ γιालό.

—Γιालὸ ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῇ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νὰ ἔναι τὰ νερά ζεστά. Ζεστά καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται, ὥσπου νὰ πιάσης τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιὸς ἔχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατὶ ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρῶι μὲ θέλετε ; λέει στοὺς ψαράδες. Ἐδῶ εἶμαι ! Βράδυ μὲ ζητᾶτε ; Ἀπίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἓνα δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί... κατεβῆτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάση μόνο ὁ τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θὰ πιάση βέβαια ἢ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδή τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἀγνωστὴ διεύθυνση μαζί μὲ τὶς παλαμίδες καὶ τὰ σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἄλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορὰ, τὴν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ караβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἓνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεῖα ἀγνωστὴ καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνάει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποῦ πιάνουμε ; Ἀπὸ ποῦ πέφτουν ; Ἀπὸ τὸν οὐρανό ; Ὁχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτησι τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρὶ γρὶ, καὶ περισσεύει κι ἓνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιά φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει ὁλόκληρη. . . διλοχία ἢ καί. . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῇ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῇ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογᾷ ἡ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περιέργως, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ τὸ . . . φαινόμενο. Καὶ τότε. . . βρέχει ψάρια. Εἶναι οἱ κολιοὶ πού πετᾶνε οἱ τρατάρηδες μ' ἀπλοχεριὰ στὴ γαλαρία. . .

* * *

Ὁ τσίρος. Ὁ Ἰανός, ὁ ἀρχαῖος θεὸς πού ἔδωκε τὸ ὄνομά του στὸ μῆνα Ἰανουάριο, εἶχε δυὸ μορφές. Ἄλλες δύο μορφές ἔχει καὶ τὸ σκουμπρί. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, εἶναι τετράπαχο ἢ ἀδύνατο. Κι ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴ, πουλιέται ὡς σκουμπρί ἢ ὡς τσίρος. Τὸ ὄνομά του δηλαδὴ εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ πάχος του. Ἄς ἀρχίσουμε ὅμως τὴν ἱστορία του ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε ἀνοιξη, ἡ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ γεμίζει ἀπὸ χρυσοπράσινους ἱριδισμούς. Εἶναι τὰ σκουμπριά, πού κατεβαίνουν ἀπὸ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Μεσόγειο, γιὰ νὰ παραθερίσουν. Ὅσα πιαστοῦν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, εἶναι ὁλόπαχα. Εἶναι αὐτὰ πού τρῶμε φρέσκα ἢ παστὰ ἢ καπνιστά. Κατόπιν ἀδυνατίζουν — μὲ τὴ γέννα. Ἀδύνατα σὲ σημεῖο ἀπελπιστικό, σχεδὸν ἀγνώριστα, ξαναπαίρνουν τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιὰ τὰ μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Ὅσα πιάνονται στὴν περίοδο αὐτῇ, εἶναι γιὰ πέταμα. Καὶ πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ οἱ ψαράδες τὰ πετοῦσαν. Ἐπειτα ὅμως σκεφθῆκανε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τὰ κρατήσανε λοιπὸν καὶ τὰ χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τὰ κάμανε τσίρους.

Ὅποιος ἔχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, ἐπάνω στὴν ἀκμὴ του καὶ στὴ λάμψη του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ μελαγχολήσῃ στὸ θέαμα, στὸ ἀντίκρισμα τοῦ τσίρου. Τί κατάντημα! Παραλλήλως ὅμως θὰ θαυμάσῃ καὶ τὸ πρακτικὸ μυαλὸ τῶν ψαράδων πού καταφέρανε νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ ξερακιανὸ σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα ὅμως ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ἀναπηδᾷ καὶ ἓνα ἄλλο νόημα, πιὸ βαθύ : ὅτι ὑπάρχει πάντοτε περιθώριο γιὰ τοὺς ξεπεσμένους ὅτι,

ὅταν κανεῖς φθάση στο « μὴ περαιτέρω », ἀρχίζει νὰ παίρνη ἐπάνω του ἀπὸ ἄλλη μεριά. Τὸ ξεπεσμένο σκουμπρὶ γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καὶ ὁ σαχλὸς λογογράφος κριτικὸς περιωπῆς ἢ. . . μορφωτικὸς σύμβουλος.

Τὸ σκουμπρὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καὶ εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάλι περισσεύει πράγμα. Μὴ φαντασθῆτε δὲ ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς, ὅσο θέλεις· ὑπὸ ἓναν ὅρον : νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι, ὅταν μπαγιατέψη.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῇ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιοὺ λόγους νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῇ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ' αὐγά. . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μισὴ αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἁθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ἐ δ ὦ β υ θ ὅ ς »

Θέμος Ποταμιάνος

24. ΔΕΙΠΝΟΣ

Στὸ δῶμα, ἀπάνω στο βουνόν, ἔτοιμος εἶν' ὁ δεῖπνος.
Γλυκὸ εἶναι τοῦ λαδιοῦ τὸ φῶς σὰν τὸ γλυκὸ καρπὸ του,
θροφὴ στὰ μάτια, μὲ γλαυκὴ στοὺς χάλκωμα τῇ ρίζα. . .
Σὰ γαληνὸς ἀστερισμὸς στο σπίτι ὁ λυχνοστάτης.
Καὶ τὸ τραπέζι μὲ λινὸν εὐωδιασμένο ἐστρώθη,
ἀπάνω του οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω κι ἡ κερήθρα,
κι ἡ ἑλιά γλυκιὰ στὰ στόματα, καθὼς τὸ φῶς στὰ μάτια.
Καὶ ἡ ἀνυφάντρα ἐδείπναγε, καὶ ἡ νιὰ μοιρολογήτρα,
γυναῖκες γλυκομέτωπες, ἡ Λυγιά δίπλα ἐδείπνα,
ποῦ τὴ φλογέρα ἀπίθωσε στὸν ἀργαλειὸν ἀπάνω,
καὶ ἡ Γλαύκη, μεγαλόφωτη γυναῖκα, ἀναπαμένα

στο μέτωπό της τὰ μαλλιά πού 'χε σὲ δυὸ φτεροῦγες
χρυσές, καὶ πό φεγγε ἦσυχά τὸ μέγα μέτωπό της.

Κι ἦσυχῃ ἐσπέρα ἐφώταγε μὲς στὰ βαθιά μας φρένα,
στὰ παραθύρια τ' ἀνοιχτὰ βαθιὰν Ὀλύμπια νύχτα,
μὲ τὰ βουνὰ σὰν τὸν ἀχνὸν ἀπ' τὸ λειψὸ φεγγάρι,
μὲ τ' ἄστρα πόπιναν τὸ φῶς στῆς ἡρεμίας τὸ λάδι.
Θροφή στὰ μάτια, σὰν ἡ ἐλιά στὸ στόμα, ὁ λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τὰ φρένα μας μὲ τὴν Ὀλύμπια νύχτα.
Τὸ λάδι ἔφεγγε μέσα μας, βαθιά, τὴν καλοσύνη,
κι ἡ νύχτα τὴν ἀγέρωχῃ γαλήνῃ καὶ τῇ σκέψῃ.
Πίσω ἀπ' τ' ἀλαργινὸ βουνό, πού ἐδιάφεγγε σὰν ἄχνα,
κατέβαινε κι ὁ πόνος μας μαζὶ μὲ τὸ φεγγάρι,
πού ἐπύρωνε, ὡς βασίλευε, τὴ σιωπηλὴ ἀγωνία.

«Λυρικὸς βίος» τ. Α'

Ἀγγελος Σικελιανός

25. ΝΥΧΤΑ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

Ἀποσπεροῦ στὸ σπίτι μας κανεὶς δὲν ἐκοιμήθη,
κι ἂν γύρναγε στὸ στῶμα του μὲ στεναγμούς γλυκοὺς,
ἀνάλαφρα τὰ μάτια μας, κι ὁλόδροσος, τῇ λήθῃ
τῶν ὁμορφῶν ἡμερινῶν δὲν ἔβρισκεν ὁ νοῦς.

Ἀνέρα σὰ νὰ πλέαμε 'πὰ στ' ἄχαρά κρεβάτια
καὶ νὰ 'χε μέινει ἡ θύμησις σὰ ρόδο μὲς στὰ ρόδα,
ὁ ὕπνος, πού κλείνει μοναχὰ τὰ βαρυμένα μάτια,
τῇ μυρωμένῃ ἔννοια μας — ἀλὶ — δὲν ἐπροβόδα.

Ὅσο πού ἀργὰ στὸ χάραμα μὲ μιὰ γλυκιὰ καρδιά,
σὰν ἐκατόφυλλο ἀνοιχτὴ, τὰ μάτια σιγοκλειοῦμε·
ὅμως τοῦ κάκου ὁλόγρυπνο τὸ νοῦ δὲν ξεγελοῦμε,
κι ἡ γαλήνῃ λαχτάρει μὲς δὲν ἔχει τελειωμό,
καὶ λέμε μὲ χαρούμενο καὶ ποθερὸ καημό :
πρῶτῃ φορὰν ἐνιώσαμε τὴν ἔννοια ὡς εὐωδιά,
πρῶτῃ φορὰ ἡ ἀγρύπνια μὲς ἦτανε σὰν τραγούδι
κι ἡ ἀγωνία μὲς ἀπαλὴ πνοὴ πού 'γγίζει χνουδί. ...

« Ἄ π α ν τ α »

Ρῶμος Φιλόφας

26. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Δίπλα μας, πάνω στο ἄρμα του, ταξίδευε ὁ Ἡνίοχος.
 Ἀκολουθοῦσαν πίσω μας οἱ Φαιδριάδες.
 Ἀντίλαλοι παράξενοι γύριζαν μὲς στὴ νύχτα,
 μιὰ νύχτα ποὺ δὲν ἔμοιαζε ὅπως τὶς ἄλλες νύχτες
 τοῦ κόσμου· τόσο πού, μπρὸς τῆς, παραμερίσαν
 ἀκόμα κι οἱ βασιλικὲς νύχτες τῶν παιδικῶν μου χρόνων.
 Ἦτανε τόσο διάφεγγα ὅλα καὶ ξεχωρίζαν
 τὰ βουνὰ τόσο φωτεινά, ποὺ ἔμοιαζε σάμπως κάποιος
 συμπαντικός λαμπαδηφόρος, τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος
 Ἀποσταλμένος, τρέχοντας στὰ ὕψη, νὰ μᾶς συνόδευε
 φωτίζοντας μ' ἓνα πυρσὸ πάνω μας τὸν ὀρίζοντα.

Πάνω ἀπ' τὰ ἐλάτια τοῦ βουνοῦ, ὀλόχρυσο, παιχνιδίζοντας,
 ἔτρεχε ἀνάλαφρο μαζί μας τὸ δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ,
 σὰν ἀλαφάκι, ὥσπου ἔδωσε τέλος κι ὁ κόσμος ἄλλαξε
 σάμπως νὰ γύρισε ὁ Θεὸς σελίδα. Σάμπως νὰ γίνε
 πάνω μας μιὰ παράξενη ἀνοιξη, ὁ οὐρανὸς
 ἔμοιαζε μὲ κλαδὶ ἀνθισμένο. Ὁρθίος ὁ Ἡνίοχος
 στὸ πλái μας πάντα, λάσκαρε κάθε τόσο τὰ γκέμια,
 κοίταζε πάνω του τὸ σύμπαν καὶ χαμογελοῦσε.

Βλέπαμε ὁ ἓνας μας τὸν ἄλλο παραξευμεμένοι.
 Δὲν ξέραμε ἂν ἦτανε νύχτα στὴ γῆ ἢ μέρα,
 κάπου, σὲ κάποιον κόσμον ἄλλο. Καὶ δὲν ξέραμε
 τί εἶχε συμβῆ πάνω στὴ γῆ. Νιώθαμε τὴν ψυχὴ μας
 θησαυρισμένη μουσική. Φεύγαμε κι οἱ καρδιές μας
 χτυποῦσαν ὅπως τὸ πρῶι οἱ καμπάνες. Θὰ τελειώσῃ ;
 Μέσα μας ζούσαμε ἓνα φόβο. Τοῦτο τὸ ταξίδι
 μπορεῖ σὲ λίγο νὰ τελειώσῃ : Θεέ μου, θὰ τελειώσῃ ;
 Καὶ τί θὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ φῶς ὅλο ποὺ ἀναδιπλώνεται
 καὶ ξεχειλίζει καὶ κυλάει παντοῦ, σὲ μιὰν ἀδιάκοπη
 ἄμπωτη, σὰ νὰ μὴ χωράῃ ; Τὰ πάντα ἔλαμπαν σάμπως
 νὰ βγήκανε ὅλες οἱ ἀνοιξες τῶν αἰώνων στὸ στερέωμα
 καὶ βάδιζαν σιγὰ σιγὰ, βαστάζοντας ἀστέρια
 καὶ λουλούδια στὰ χέρια τους.

(Καί γιά πρώτη φορά
 νιώθαμε πώς ὑπάρχουνε στὸν κόσμον αὐτὸν
 ὥρες ποὺ εἶν' ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο. Πού δὲν ξέρεις
 πόσο διαρκοῦνε. Μῆνες ; Χρόνια ; Αἰῶνες ;
 Πού ἰσοζυγιάζουν ὅλη μας τὴ ζωή).

Ἄς μὴν τελειώσῃ !

Χωρὶς κουβέντα, χωρὶς ψίθυρο, σὰ νὰ 'χαν
 οἱ λέξεις ὅλες εἰπωθῇ, σὰ νὰ μὴν ἔκανε,
 σὰ νὰ μὴν ξέραμε καμιὰ γλώσσα, ὅπως τ' ἀστέρια
 καὶ τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ, σιωποῦσαμε. Ἐνα δάκρυ
 εἶναι μιὰ γλώσσα ποὺ μιλεῖ μ' ἀναρίθμητες λέξεις,
 κάτω ἀπ' τὴν ἀγιοσύνη τοῦ στερεώματος,
 ὅταν γυρνᾷς ἀπ' τοὺς Δελφούς, μὲ μόλις
 συγκρατημένους τοὺς λυγμούς. Νομίζαμε
 πὼς κάτι ἀκούονταν ἀπαλά, σάμπως πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της
 νὰ 'παιζεν ἡ Σαπφὼ τὴ λύρα της· ἐνῶ, ὅλα σιωποῦσαν
 κι ἐμεῖς, καὶ τ' ἄστρα, κι οἱ ποιητὲς τῶν αἰώνων, καὶ τ' ἀγέρι
 τὸ κοιμισμένο στὶς ἐλιές πάνω καὶ δὲν ἀκούγονταν
 παρὰ μόνον οἱ ἀντίλαλοι τῶν Φαιδριάδων,
 ποὺ βοῦιζαν κι ἀντιβοῦιζαν μέσα σὲ ὅλη τὴ νύχτα,
 τὴ νύχτα αὐτὴ τὴν πιὸ ὁμορφὴ τῆς ζωῆς μας ποὺ ποτὲ
 δὲν θὰ ξανάρθῃ, ἀντίλαλοι ποὺ ἔμοιαζαν σάμπως κάποιος
 πρωτὰγγελος μὲς στὴ σιωπὴ, ὄρθιος, νὰ ἐπαναλάβαινε :

«ὦ, μά τὸν Δία! Τί χρειάζονται οἱ λέξεις στὴν ἀγάπῃ ;».

Πέφτουν σὰν κρίνα οἱ διάττοντες, οἱ ἀντίλαλοι σαλεύουν
 τὶς γιαισεμιές τῶν οὐρανῶν. Δὲν εἶχε μείνει πόρτα
 κλειστή. Λουλουδί ἀνάνθιστο. Ἄστρο σβηστό. Χαμῆλων
 ντυμένη ὅλες τὶς χάρες της ἡ παντοδυναμία!
 Καὶ καθὼς ταξιδεύαμε, νιώθαμε ὡς νὰ μὴν ἦταν
 δρόμος κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας καὶ γῆς. Σὰ νὰ μᾶς πῆγαινε
 λικνίζοντάς μας πάνω του ἓνα τρελὸ ποτάμι!

Ξέχειλιν θάλασσα, καρδιά, ὅπου θέλεις πῆγαινέ μας!

«Ὁδοιπορία»

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἄστεϊος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχή καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρῃ.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μέ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μέ νερό καὶ παξιμάδι.

« Ἀ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βηλαράς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ 01/11/75

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθηση νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη ; ἓνα τὶ κλεισμένο καὶ σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ... Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γίνεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἤμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθηση τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπῖτι τοῦ γειτόνου. « Ποιὸς νὰ 'ναὶ ἐκεῖνος ὁ ξένος ; καὶ ποῦθεν ἔρχεται ; καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; καὶ τί νὰ θέλῃ ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρετρίά του ἤμπορούμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περιέργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρῶει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουν· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουν· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιέργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγερεῖο καπνίζει καὶ τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναῖκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιὰ του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπὴς τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἔλεεινός καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Ἀσπαραγός

Βιογραφία ἡς τοῦ
κυρίου ἡς ἀνδρῶν.

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

6/11/75.

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιὰ* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βα-
ραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν
εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρισκῃ δουλειά, καὶ δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῇ
τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίση του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυ-
ρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ
ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἑγεμο-
νίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθὺς νὰ δουλεύῃ·
καὶ δὲν ἄργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὲς βοήθειες στοῖς σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπεὶδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν
γνώρισιν καὶ ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ
ἐπιχείρησή του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές
του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν
ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως.
Οἱ γνώσεις ἔπειτα καὶ ἡ ἰκανότητα πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ
πλοῦτου του, τὸν ἰκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κἀν κακὴν παρρησίαν
μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπρόνιά του στὰ
γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει
εἰς εὐτελεῖ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταύτῳ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγίαν καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστὴς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴν σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτα* ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

μικρὴν εἰσαγωγήν διὰ τὸν δοκῆσιοφον. ἢ ἕως ἄρα
 Ὁ δοκῆσιοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην φαντασίαν.
 ἰδεάν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ
 ζῇ μέγας μὲ τὴ φαντασίαν του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπι-
 τρέπουνε. . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδεάν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλη ἀγάλη καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει διόλου γνώριση.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ του φέρνει στὴ φλυαρίαν, εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὅπου ἀπὸ λίγο

έννοεῖ πολύ. . . ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκό*, διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τὲς περιοδεῖς τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσίαν· ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολουθῶς εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος· κι εἴτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοσοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἴησις πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίᾳ ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε. . .

—Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν!

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα*!..

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς, . . . ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῇ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἄρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, σιναπισμούς, βεντοῦζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστείζεται σκληρῶς μαζί του, ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονas. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνῃ ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοὺς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν!

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτρεῖ ἀνῆσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶρον συννεφάκι. Συμβουλευεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τὶς προάλλες — διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων — εἶχε πάθει ἀποπληξίαν — ὅχι αὐτός, μπά! Θεὸς φυλάξοι! — τὸ θερμόμετρόν του, σταματῆσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμοὺς. ὦ, δυστυχία! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἀλλάξαν. Καὶ ἔτσι. . . τῇ γλίτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ. . . ὅλους γύρω του!

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατὰμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χρονογραφήματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

να κρίνουμε τὸν Νιρβάνα ὡς εὐγνωμονεῖ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἔπιπλον, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ φιLANAΓΝΩΣΤΑΙ φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένη, κανένα βιβλίον, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—“Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιLANAΓΝΩΣΤΗΣ δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτὲ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποῦ ἔδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸν κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πατρίον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα ἐκεῖ ποῦ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσετά λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς

καπνιές και την στεατίνη, που εικονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματόετο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματόετο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποῦ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζομαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἐπιπλὸν εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓνα διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιρβάνας

7. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ διδασκαλία τῶν κλασικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα ἔναν ἔχει κυριότατο σκοπὸ : τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τὶς πηγές. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε. Κι οἱ πηγές αὐτές εἶναι οἱ θαυμασιότερες πνευματικὲς κι αἰσθητικὲς πηγές τῆς ἀνθρωπότητας. Κι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος στάθηκε ἀξεπέραστος στὰ οὐσιαστικότερά του στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ὅλων τῶν λαῶν κι ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ποτές ἡ ἀνθρώπινη σκέψις δὲν πῆγε σὲ τόσο βάθος καὶ ποτές ἡ τέχνη δὲν ξεπετάχθηκε σὲ τόσον ὕψος. Καὶ ποτές τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας δὲν ἔφτασε σὲ τόσην τελειότητα σ' ὅλες τὶς περιοχές τοῦ καλοῦ ἀπὸ τὶς τέχνες τοῦ λόγου ὡς τὶς τέχνες τοῦ χώρου κι ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ πρᾶματάκια, ὡς τὰ πιὸ μνημειώδη.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ἀναγνώρισαν τὴ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία τῶν κλασικῶν κειμένων — καὶ κυρίως τῶν ἐλληνικῶν — καὶ σ' αὐτὰ ἀπάνω

θεμελιώνουνε τή σοβαρή πνευματική κι αίσθητική καλλιέργεια τῶν νέων. Δέν μπορεῖ κανεῖς νά καταλάβῃ καλὰ τὸ νεώτερο πολιτισμό, ἂν δέν ξέρῃ ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ξεκίνησε, γιὰ νά φτάσῃ ἐδῶ πού βρίσκεται. Γιατὶ τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ τ' ἀξιολογώτερα φανερώματα ἔχουνε τὴν καταγωγή τους στὸν ἀρχαῖο πολιτισμό. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νά τὸν ξέρουν αὐτὸν τὸν πολιτισμό ὅσοι θέλουνε νά λέγωνται ἄρτια μορφωμένοι ἄνθρωποι καὶ πολὺ περισσότερο ὅσοι πρόκειται ἀργότερα νά παίξουν ἓναν δημιουργικὸ ρόλο στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴν τέχνη.

Ἀλλ' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχουμε κι ἓνα λόγο παραπάνου νά ξέρομε τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν ἱστορία τῶν προγόνων. Κανένας σοβαρὸς ἄνθρωπος ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ὅσο μπορῶ νά ξέρω, δέν ἀρνήθηκε αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Οὔτε λογιότατος οὔτε δημοτικιστὴς. Οἱ πρωτοπαλικάροι τοῦ δημοτικισμοῦ θέλανε νά γίν' ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ὄργανο τῆς παιδείας μας καὶ γι' ἄλλους βέβαια λόγους, ἀλλὰ καὶ γιατί μονάχα μὲ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα μπορούμε νά νιώσουμε καλύτερα κι ἀμεσότερα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ διαφορὰ μεταξύ λογιότατων καὶ δημοτικιστῶν δέν ἦτανε διαφορὰ ἀρχῆς, ἀλλὰ διαφορὰ μέσων καὶ κυρίως σκοποῦ. Οἱ λογιότατοὶ πολλὰ χρόνια εἶχανε βάλει σκοπὸ τῆς κλασσικῆς μόρφωσης τὸν «ἐξευγενισμό» τῆς γλώσσας· οἱ δημοτικιστὲς θέσανε σκοπὸ τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ σὰν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητος. Ἐκείνων τὸ ἰδανικὸ ἦτανε μιμητικὸ, αὐτῶν δημιουργικὸ.

Καὶ τώρα τίθεται τὸ ζήτημα τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ λογοτεχνικὲς μεταφράσεις εἶναι ἀπαραίτητες στὴ διδασκαλία κατὰ τὸ λεγόμενο *στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς*, γιὰ νά νιώσῃ ὁ μαθητὴς ζωντανότερα τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ νεκροῦ κειμένου μετουσιωμένη στὴ νέα γλῶσσα. Ὅταν ὁ καθηγητὴς διδάξῃ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, στὸ τέλος θὰ διαβάσῃ τὸ ἴδιο κομμάτι ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Πάλλη. Ὅση ἀπόσταση κι ἂν ὑπάρχῃ ἀνάμεσα στὸ πρωτότυπο καὶ στὸ ξανάπλασμά του, τὸ κέρδος τοῦ μαθητῆ θὰ εἶναι μεγάλο.

« Αἰσθητικὰ - κριτικὰ »

Κώστας Βάρναλης

8. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ πόλεμος μᾶς ἀφήρπασε ἓνα ἔξοχον ποιητὴν, ἓνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἓνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μετ' ὅλην τὴν αἰμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

— Ἐρίβα, Μαβίλη ! Ἐρίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ, κατάρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « Ἐπερίμενα ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποῦ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωας ! Ἐλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροχίτων. Ἀλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῇ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μετ' ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόοπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι' αὐτὸ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπερίμενεν ποτὲ τόσον μεγάλην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν. Ἡ ὥραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὥραϊον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μετ' ὅλην τὴν θάνατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,

γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐξοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολέμων ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιερ-
γῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐκλείπουν
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ
εἰλικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγρα-
ψε — κυρίως σονέτα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγα-
λυτέρους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους
μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλατ-
τώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς
τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην
ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν
προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικιστὰὶ καὶ καθαρευου-
σιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζί εἰς μίαν φιλο-
λογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ
τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα
τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μα-
θῆτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ
νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν :
— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κα-
τήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ
ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες,
γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον
ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περικλ. « Διὰ π λ α σ ι ς τ ὶ ὡ ν π α ῖ δ ὡ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

9. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὄνειρου καὶ τοῦ θανάτου,
ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνησιν δαιμονικὴ καὶ
τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὄρο
μ π α λ ἄ ν τ α ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξιν « παραλογή », ἐξαιρετικὴ

θέση ἔχει τὸ ἑλληνικὸ « Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ », ὁ « Βουρκό-
λακας ».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπη τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο « Νυκτερινὴ περπατησιὰ » στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιά τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῇ εὐνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἵδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἐβγαίνει ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικὰ, τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ « σεισμὸς γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμὸ τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλητρο τῆς ἀνωνυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἵππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρεύουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴ, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἐκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιὸς της, ὁ Κωσταντῆς, τῆς ὀρκίστηκε πῶς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιά πίσω στὸ σπίτι της, γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξύ ὁ Κωσταντῆς πέθανε. Τὸν ὅρκον ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴ μάναν του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴ.

Αὐτό εἶναι μέ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξαίσια τεχνικὴ τῶν ὀγδόν-
τα δυό του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν
ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν
ποίησιν κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες,
κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφές
των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περίφημη «Λεονώρα» τοῦ
Μπύργκερ εἶναι κατώτερη του, ὅποιος συγκρίνῃ τὰ δυό ἔργα θὰ
τὴ βρῇ πολὺ λογικῇ.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα
στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ
ἀδερφοῦ. Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἕλληνες. Εἶναι,
θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἷμο.
Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγουμε τὸ σοβινισμὸ* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτη-
μα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ
ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μέ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ
μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἱλιγγιώδης φυγὴ
τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς
παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μέ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ
ὁποία διετύπωσε μέ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἠθικὲς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ
γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ
σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῇ τὰ
πολὺ κατώτερα του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πι-
στεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπῆγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου
ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν
ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίαι τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμην
καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πὼς μέ τὴ μελέτῃ του στὰ 1885 ἐγκρέμισε,
κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη
(1884) πὼς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψε
ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυό εἶναι
μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ
σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ
δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς

Σλάβους: « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰδίου αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καὶ ἀσκητικά βιβλία καὶ πληθύν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ῥῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν ἀκριτικὸ λεγόμενον κύκλο — καὶ αὐτό, τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν*, τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ ἀκριτικοῦ ἔπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πῶς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 πού γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῇ. Ἀπεναντίας. Ὁ Βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὰς πηγὰς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὰς μορφάς, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πῶς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκρισις τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὰ καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενитеμό τῆς κόρης. Ὁ Κωνσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενитеμό καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πῶς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετῇ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἑννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ

τάμα του. Ὁ Κωνσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρά λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τίς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ σημειώσωμε τίς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἡ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάνα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωνσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῇ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποία ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποὺ εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του, γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῇ γιὰ τὸν ξενитеμό τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῇ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ, γιὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ.

Χ Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ : Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὅρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των — νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἴδουν — τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνήμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὅρκου ὅπως στὸ ἐλληνικόν, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιοῦνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάχνουν ψωμὶ γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ

λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μύθος πηγαίνει ἴσα στο σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὁμως ποτέ.

† Τὸ βουλγαρικό τραγούδι (πρώτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὁλόκληρο τὸ ἔργο : οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανοῦκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στοῦ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχει ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἡ θ ι κ ῆ εὐ γ έ ν ε ι α, πράγμα πὺ δὲν γίνεται στοῦ ἑλληνικοῦ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δευτέρη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικό τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ — εἶναι ὁμοιόγραφο.

* Ἀς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στοῦ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

* Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πὺ δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερὰ σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ πὺ σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του. *

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαγιωάννου

10. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

ΧΜάνα μέ τούς έννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
τήν είχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δέ σοῦ τήν εἶδε!
Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
στ' ἄστροι καί στόν αὐγερινό ἐπλεκε τὰ μαλλιά της.

Προξενητάδες ἦρθανε ἀπό τή Βαβυλώνα,
νὰ πάρουνε τήν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.

«Μάνα μου, κι ἂς τή δώσωμε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω,
ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε».

«Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντῆ, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.

Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
κι ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ποιὸς πάει νὰ μοῦ τή φέρη;».

«Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τή φέρω».

ΧΚαὶ σὰν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
καὶ μπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ έννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στόν κάμπο.

Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.

«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα!

Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης;
Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
ἂν τύχη πίκρα γῆ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τή φέρης».

Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριὰ κατάρρα,
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.

Κάνει τὸ σύγγεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τή φέρη.Χ

Χ Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.

Βρίσκει την και χτενίζονταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.

Ἀπὸ μακριὰ τῇ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35

«Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε».

«Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα;

Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω».

«Ἐλα, Ἀρετὴ, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι». 40

Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει. ✕

✕ Στὴ στράτα πού διαβαίνουνε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,

μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :

«Ποιὸς εἶδε κόρην ὁμορφὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος !». 45

«Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια;».

«Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε».

Καὶ παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους !». 50

«Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους; ».

«Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν».

«Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».

«Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἀι-Γιάννη 55

καὶ θύμιασέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι».

Καὶ παρεμπρὸς πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

«Γιὰ ἰδὲς θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στὸν κόσμo,

τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος !».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετὴ καὶ ράγισε ἡ καρδιά της. 60

«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;».

«Ἄφῃς, Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν».

«Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὁμορφo μουστάκι ;».

«Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου ». ✕ 65

✕ Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

- Βαριά χτυπᾷ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
- Υλ. Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει. *Εἰσὶν*
 Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.
 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70
 βλέπει τὸν μπάλασμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιά παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 «Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετοῦλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα».
 «Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάνα».
 «Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα;». 80
 «Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο. †

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ» *Λημοτικὸ*

Εὐθρότης & ἀγαθότης 41. Οἱ ἈΡΧΑῖΟΙ

Δὲ μὲ μέλει τώρα νὰ πεθάνω! Μὲ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ εἶδα τὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καὶ στὴ Ρώμη μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρὸς τόπος καὶ γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἦρθαν καὶ νοῦς καὶ σκέψη κι ἰδέες. Αὐτὴ μᾶς ἔκαμε ἀθρώπους. Ἀθήνα τὴ λὲν καὶ ποτὲς ὄνομα στὸν κόσμο, μὲ τόσο λίγες συλλαβές, δὲ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νὰ πῆς καὶ τὰ λὲς ὅλα. Μὲ σέβας τὸ χῶμα της νὰ πατήσης, ἐσὺ ποῦ ἔρχεσαι σὲ τέτοια χῶρα· τὸν οὐρανὸ ποῦ βλέπεις, τὸν ἔβλεπαν καὶ τότες οἱ μεγάλοι· τὸν ὀρίζοντα ποῦ κοιτάζεις μὲ τόση χαρά, τὸν κοίταζαν τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερὲς ἰδέες, ἐβγαίνουν προίησι καὶ φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τὴν ἴδια θάλασσα θεωροῦσαν ποῦ θωρεῖς τώρα κι ἐσὺ.

es por los.

μαχικω
της της
εμπνευσης
συλτης.

Ἐδῶ ζοῦσε λαὸς μοναδικὸς στὴν ἱστορία. Ἄλλος δὲ θὰ βρεθῇ ποὺ νὰ τοῦ μοιάξῃ· μποροῦμε νὰ τὸ ἔχουμε καύκημα καὶ δόξα, μολόνου κι ἐμεῖς δὲ θὰ τοῦ μοιάξουμε ποτέ. Ὁ πιο πρόστυχος ἄνθρωπος ἐ-
νωθε μέσα του τί θὰ πῇ τέχνη καὶ ποίηση, ἤξερε, χωρὶς νὰ τοῦ τὸ
μάθῃ κανεὶς, ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ τ' ὠραῖο. Δὲν εἶχε δάσκαλο παρὰ
τῇ φύσει. Γιὰ νὰ γίνουν ἔργα μεγάλα, δὲ φτάνει ἓνας μόνον νὰ τὰ κάμῃ·
χρειάζεται ἡ συνέργεια ὁλωνῶν· πρέπει νὰ τὰ καταλάβουν ὅλοι κι
ὅλοι νὰ τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαὸς ὅλος. Σὲ κάθε πέτρα
χάραξε τὴν ιδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σὰ βούλα μέσα σὲ κάθε μάρ-
μαρο, σὲ κάθε στίχο. Στους ναοὺς καὶ στὰ βιβλία, στοῦ Παρθενῶνα
τὸ μέτωπο καὶ τὶς κολόνες, μᾶς ἄφησε τὴν καλύτερή του διδασχὴ. Μᾶς
ἔμαθε τί θὰ πῇ εἰλικρίνεια καὶ τέχνη. Ψευτιὲς ἐδῶ δὲν ἔχει· δὲν ἔχει
πολύπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιὰ πέτρα ἀπάνω στὴν ἄλλη καὶ βγῆκε
ὁ Παρθενῶνας. Πιο ἀπλὰ μέσα, πιο ἀπονήρευτοι τρόποι δὲ γίνονται.
Ὁ Ἀθηναῖος δὲ γύρευε νὰ θαμπώσῃ τὸν κόσμον, νὰ μᾶς γελάσῃ μὲ
τέχνες, μὲ σοφίες καὶ μὲ γύρους. Δὲν ἦταν ὁ σκοπὸς τους νὰ φαντά-
ξουν. Ἐνα μόνον κυνηγοῦσαν, πῶς νὰ ποῦν τὴν ιδέα τους, πῶς νὰ τὴν
παραστήσουν ἀπλὰ καὶ φυσικά, γιὰ νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ καθένας.

δὲν τοὺς ἔμελε γιὰ τίποτις ἄλλο, κι ἴσια ἴσια, γιατί δὲν εἶχαν ἄλλο σκοπό, κατόρθωσαν κι εἶχαν τόση τέχνη.

Τὴν Ἀκρόπολη τὴν εἶδα ὅπως βέβαια δὲν τὴν εἶδε κανένας ξένος· γιὰ τοῦτο σᾶς μιλῶ μὲ τόση ζωηρότητα. Νὰ μάθετε τί τρέχει· ἴσως δὲν τ' ἀποδείχνω, μὰ πολὺ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι. (. . .).

Μ Ἀμα ἀδειάσω λίγη ὥρα τὸ χειμῶνα, — ὅταν πέφτουν ὅζω τὰ χιόνια πηχτὰ πηχτὰ καὶ κάθουμαι ἤσυχα κοντὰ στὴ φωτιά μου, — πολὺ μ' ἀρέσει νὰ κουβεντιάζω μὲ τοὺς ἀρχαίους! Πιάνω ἓνα βιβλίο καὶ τὰ λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί! Πόση χαρὰ μὲ περεχύνουν τὰ λόγια τους! Πόσο θυμῶνω, ἅμα θυμῶσουν· πόσο κλαίω, ἅμα δακρύνουν· πόσο μὲ διασκεδάζουν τὰ παραμύθια τους καὶ πόσο μὲ γλυκαίνει τὴν ψυχὴ ἢ καλὴ τους, ἢ ψηλὴ τους φιλοσοφία καὶ ποίηση. Τὰ ἔχουμε πολὺ καλὰ μαζί. Δὲν κάμνουν τὸν περήφανο· φτάνει νὰ τοὺς ἀγαπᾶς μὲ τὴν καρδιά σου, νὰ μὴν τοὺς ἔχῃς γιὰ σοφολογιότατους καὶ μὲ πολλὴ καλοσύνη σὲ ξεσκεπάζουν τὶς ιδέες τους, σὲ φανερώνουν τὶς ὁμορφιές τους καὶ πιάνουν τὰ λόγια. Πολὺ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι! Ὅλο πιθυμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμε καμιὰ μέρα.

Τ' ἀξιώθηκα κι αὐτό, ὅ τι πάτησα στὴν Ἀθήνα. Κόντευε μεσημέρι· γρήγορα γρήγορα ἔτρεχε ὁ καθένας ἀπὸ τὴ ζέστη νὰ χωθῇ μέσα στὰ κελάρια. Ἔτσι κρύφτηκαν ὅλοι καὶ στοὺς δρόμους δὲ φαίνονταν πιά ψυχὴ. Ὁ ἥλιος φωτοβολοῦσε, ποὺ σὲ θάμπωνε τὰ μάτια. Ὅλα τὰ ἔβλεpes κατάσπρα, ἢ Ἀθήνα γυάλιζε σὰν τὴ ζάχαρη· ἔλεγε ποὺ εἶχε χλωμιάσει κι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν ἀντηλιά. Ἡσυχία δὲν ἔχω στὸ ταξίδι· πρέπει νὰ εἶμαι πάντα στὸ ποδάρι. Σηκώθηκα λοιπὸ νὰ πᾶω στὴν Ἀκρόπολη. Προτοῦ ν' ἀνεβῶ, στάθηκεν κάτω μιὰ στιγμή καὶ κοίταξα ἄπάνω, νὰ διῶ. Τί βλέπω ; ὅλους τοὺς ἀρχαίους μαζωμένους στὴν Ἀκρόπολη, ξιπόλητους κι ἀσπροντυμένους, μὲ τοὺς μακριοὺς χιτῶνες. Τὰ πρόσωπά τους ἦταν κάπως χλωμά, μὰ πάντοτες ὠραῖα. Προχώρησα καὶ τοὺς εἶδα ἀπὸ πιὸ κοντά. Περπατοῦσαν καὶ μιλοῦσαν ἀναμεταξύ τους. (. . .). Ἄλλοι πάλε ἔρχονταν ἴσια μὲ κάτω, στοῦ Διόνυσου τὸ θέατρο, καθοῦντανε γύρω γύρω στὰ скаμνιά καὶ πρόσμεναν — ποῖος ξέρει τί ; ἴσως καμιὰ παράσταση ποὺ δὲ θὰ γίνη ποτέ. Ἄλλοι ἦταν καθισμένοι μὲ τὴν ἀράδα στὰ скалоπατία τοῦ Παρθενῶνα, κοίταζαν τὸ χόρτο ποὺ εἶχε φυτρώσει στὶς πέτρες ἢ θωροῦσαν τὴ θάλασσα μπροστὰ τους. Εἶχαν ὁμιλίες κι ἔσκυφε ὁ ἓνας νὰ πῇ κάτι τ' ἄλλουνοῦ. Ὁ Σωκράτης ἔτριβε

“Ενας γέρος, μέ τὰ μαλλιά σὰν τὸ χιόνι, ἡμέρα καὶ γλυκὰ τραγου-
δοῦσε κάπου κάπου τῆς ἀνοιξης τὴν καλосύνη, τοῦ ἀηδονιοῦ τῇ λα-
λιά, τοῦ Κολωνοῦ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀσπράδα. Ἦταν ὁ Σοφο-
κλῆς, ὁ μεγαλύτερος ἀπ’ ὅλους, ὁ Σοφοκλῆς ποὺ ἀναπτε ἡ καρδιά του
καὶ ποὺ ἔβγαζαν οἱ στίχοι του φωτιά, κάθε φορά ποὺ μιλοῦσε γιὰ
τὴν οὐράνια Δίκη, γιὰ τὶς Ἑρινύες ποὺ τοὺς φονιάδες φονεύουν· κρύ-
φτονται οἱ Ἑρινύες μέσα στὰ λαγκάδια καὶ στοὺς βράχους — κι οἱ
βράχοι θὰ καταντήσουν τρομάρα γιὰ ὅσους δὲν εἶδαν ποὺ πίσω
ἀπὸ τοὺς βράχους εἶναι κρυμμένες οἱ χαλκόποδες θεές. Ὁ καλὸς ὁ
Αἰσχύλος μονολογοῦσε· πότε τὸν ἔβλεπες σὰν ἱερέας νὰ λειτουργᾷ,
πότε νὰ πολεμᾷ σὰ στρατιώτης. Συνήθιζε ποῦ καὶ ποῦ νὰ βάζη στὶς
τραγωδίες του μέσα καὶ δυὸ τρεῖς ξένες λέξεις· τὶς εἶχε μάθει στοὺς
περσικοὺς πολέμους. Ἀπὸ μακριά, ὁ Εὐριπίδης τοὺς κοίταξε καὶ τοὺς
δυό. Γελοῦσε σὰν τὸ μαριόλο. Ὅταν ἔκλαιγε, ἔκλαιγε σατυρικά. Κα-
νεῖς ὅμως δὲν εἶχε τὴ φωνή του, κανεῖς δὲν εἶχε τὸ πάθος του, ἅμα
ἔψαλνε τὴν ἀγάπη. Ἐγγραφε κείνη τὴν ὥρα μιὰ στροφὴ κι ἀντιστρο-

φή για μία του τραγωδία' μολοντούτο δὲν ἔμοιαζε λυπημένος. Ἦταν ὅλος χαρὰ καὶ μὲ φάνηκε πῶς τὰ ἔξυπνά του τὰ μάτια μιλοῦσαν κι ἔλεγαν κρυφὰ κρυφά: — «Στάσου, νὰ τοὺς πιάσουμε τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς δωρισμοὺς ποὺ ὅλο γυρεύουν. Κανένα χορὸ νὰ τοὺς φτιάξω, ποὺ τίποτις νὰ μὴν καταλάβουν οὔτε κείνοι οὔτε οἱ σοφοὶ Εὐρωπαῖοι κατόπι». Ὁ Ἀριστοφάνης δὲν τοῦ τὰ μασοῦσε τὸν ἔκαμνε κουρέλι. Τὰ ἔλεγε χοντρά κι ὥστόσο πάντα μὲ χάρη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαναν ἀπὸ τὰ γέλια.

Ὁ Περικλῆς, ὁ ἀληθινὸς πατέρας τῆς δημογορικῆς τέχνης, μ' ἓνα του λόγο κόρωνε τὸ λαὸ ἢ τὸν ἡσύχαζε πάλε: γίνονταν ἀστραπή καὶ βροντή, ἀναποδογύριζε τὴν Ἑλλάδα — κι ἔμοιαζε θεός. Ὁ Δημοσθένης, ἄλλο θεριό. Ἀχ! τί φωνὴ ἦταν ἐκείνη! Σὰν τὶς φλόγες πετοῦσαν τὰ λόγια του κι ἀναφταν τὶς καρδιές: ἦταν πυρκαϊά. (. . .).

Ὁ φίλος ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἄλλες φροντίδες. Κοίταζε πῶς νὰ πλουτίσῃ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, πῶς νὰ χωρέσῃ τὸ κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου πιότερη μάθηση, πιότερες γνώσεις, πῶς νὰ καταλογίσῃ ὅσα ξέρει, πῶς νὰ κάμῃ τὴν ἐπιστήμην νὰ προδέψῃ: στάθηκε ὁ πρῶτος δάσκαλος τῆς Εὐρώπης. Περπατοῦσε μὲ τοὺς μαθητάδες του κι ἔλεγε λόγια ποὺ μποροῦσε κι ὁ Πλάτωνας νὰ τ' ἀκούσῃ. Τὰ σημείωναν οἱ μαθητάδες γρήγορα γρήγορα καὶ στὰ πεταχτά: ἔτσι σώθηκαν πολλὰ τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅταν τὰ βλέπουμε τυπωμένα, μᾶς ἔρχονται κάπως ξερά καὶ ψυχρούτσικα: μὰ τώρα ποὺ τὸν ἀκουγα, ποὺ τὸν εἶχα μπροστά μου, ἐνιωθα τὴν καλοσύνη του ὅλη, τὴν τρυφερὴ του ψυχὴ, τῆς καρδιᾶς του τὴ γλυκύτητα καὶ τὴ χάρη. Ποιὸς μπόρεσε ποτέ καὶ ποιὸς θὰ μπορέσῃ νὰ μιλήσῃ μὲ τόση ἀγάπη καὶ μὲ τόσο ὕψος γιὰ τὸ Θεό; Ποιανοῦ μάτια εἶδαν τόσο καθαρὰ καὶ χάρηκαν τόσο πολὺ νὰ διοῦν τὴ Δικιοσύνη; Τὴν ὄψη της, λέει, μήτε ὁ ἔσπερινός της ἀξίζει μήτε ὁ αὐγερινός: ἡ φύση τόσο ὠραία δὲν εἶναι! Ποιὸς ἐνόησε καλύτερα ποὺ ἡ ἐνέργεια εἶναι ὁ γενικὸς νόμος τοῦ κόσμου; Κι ὅταν κλαῖς κι ὅταν ἔχῃς κανέναν καημὸ καὶ λυπᾶσαι, ἔλεγε τὴν ὥρα ποὺ τὸν ἀκουγα στὴν Ἀκρόπολη, μπορεῖ μολοντούτο νὰ μὴν εἶσαι δυστυχησμένος, ἀφοῦ μέσα σου νιώθεις τὴν ψυχὴ σου κι ἐνεργᾷ. Κανένας καρδιογνώστης δὲν ἀνάλυσε μὲ τέτοια δύναμη κι ἀλήθεια κάθε πάθος τῆς καρδιᾶς μας. Δὲ βρέθηκε ἄλλος σὰν τὸ Σταγειρίτης, γιὰ νὰ ξεδιαλύνῃ τὰ μυστικὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ζωῆς. Κανεὶς δὲν εἶχε κρίση πιὸ σωστὴ καὶ νοῦ πιὸ γενναῖο. Τόσο λαμπρὰ δὲ μίλησε κανεὶς γιὰ τὴ

34
Αθηναίους
Μορφὴ καὶ
Πνεύματος.

φιλία, πού δὲν ἀρέσει τὴ μοναξιά καὶ πού χαίρεται περισσότερο μετὰ τὴν ἀγάπη πού χαρίζει παρὰ μετὰ τὴν ἀγάπη πού παίρνει. Ἄνοιγε ἡ καρδιά μου νὰ τὸν ἀκούω. Μ' ἔρχονται ὅλο νὰ πάω νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι.

Ὁ Ξενοφώντας κι ὁ Πλάτωνας φιλοτιμοῦνταν ποῖος θὰ μιλήσει πρὸ καλὰ γιὰ τὸ Σωκράτη. Ὁ Ξενοφώντας τὰ ἔλεγε στρατιωτικά κι ἀπλά. Ὁ Πλάτωνας ἔβαζε καὶ τὸν Πλάτωνα μέσα. Φαιδραίνονταν ἡ ψυχὴ μετὰ τὴ μιλιὰ του. Ὅλα του τὰ λόγια ἦταν ἓνα χαμογέλιο. Δὲν κοίταζαν τὰ μάτια του καταγῆς· ἔλεγε μάλιστα πὼς μόλις πατοῦσε τὸ χῶμα. Κοίταζε ψηλὰ ψηλὰ στὸν οὐρανό, σὰ νὰ γέμιζε φῶς ὁ μεγάλος του νοῦς. Σὲ φαίνονται πού θεωροῦσε, μέσα μέσα στὰ γαλάζια τ' οὐρανοῦ, ὁλωνῶν τῶν πραγμάτων τὴ μορφή καὶ τίς ιδέες, καὶ τὸν περὶ τοῦ ἐξαιτίας χαρὰ πού τέλος ξεσκεπάζονται μπροστὰ του ἡ ἀλήθεια.

Πίσω στὸν Παρθενώνα ἦταν ἴσκιος καὶ στὸν ἴσκιο μέσα κάθονταν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφάνης. Λίγο λίγο προχωροῦσαν· ὁ ἥλιος ὅζω εἶχε τότε δύναμη, τόσο φῶς, πού τὸ μέρος ἐκεῖνο φαίνονται ἀκόμη πρὸ μαῦρο· ἔμοιαζε σὰ νὰ ἦταν κανένα βαθὺ βαθὺ σκοτάδι· ἔλεγε πὼς ἐβγαίνουν οἱ φιλοσόφοι μέσα ἀπὸ κανένα χάος καὶ πὼς πίσω τους εἶχαν νύχτα καὶ καταχνιά. Ὅσο πρόβαιναν ὅμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τὸ πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια πού τρέχουν καὶ γιὰ τὸν κόσμον πού σὰν ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος βαστοῦσε στὰ δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρὰ μικρά, γύρευε νὰ τὰ κόψῃ καὶ δίδασκε πὼς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Γιὰ τοῦτο χαίρουνται καὶ γελοῦσε. Ὁ Ἀναξαγόρας τοὺς κοίταζε κι ἔλεγε πὼς χρειάζεται Νοῦς, γιὰ νὰ στρώσῃ τὸν κόσμον, γιὰ νὰ συγυρίσῃ τὴ φύση, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τ' ἄτομα καὶ νὰ ζωντανέψῃ τὴν ὕλη. Μετὰ πόση διάνοια, μετὰ πόση κρίση καὶ γνώση, πρῶτοι τοὺς ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σώπαιναν οἱ γλῶσσες καὶ τὰ κεφάλια, κατάλαβαν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ φύση, εἶδαν πὼς μιὰ καὶ μόνῃ ἀρχή, ἓνας γενικὸς νόμος κυβερνᾷ τὸν κόσμον, πὼς ὁ οὐρανὸς κι ἡ γῆς, πὼς ὅλα τὰ φαινόμενα πού βλέπεις εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα καὶ μέσα τους ἔχουν ἓνα σύστημα μοναδικὸ πού ἐνώνει τὸ καθεὶς τὸ ἓνα μετὰ τ' ἄλλο. Πολὺ πρὸ σοφοί, πολὺ πρὸ μεγάλοι στάθηκαν ἐκεῖνοι κι ἀπὸ τὸ Σωκράτη κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Κουβέντιαζαν κρυφὰ κρυφὰ ἀναμεταξύ τους καὶ δὲν μποροῦσε ν'

ἀκούσης τί ἔλεγαν. Κοντὰ στοὺς φιλοσόφους καὶ λίγο πιὸ πίσω, γιατί ἔμοιαζαν ἀκόμη πιὸ παλαιοί, στέκουνταν ἕνα σωρὸ τραγουδιστάδες. Ἀνέβαιναν κι ἐκεῖνοι στὴν Ἀκρόπολη. Ἐρχουνταν ἀπὸ τὴν Αἰολίδα κι εἶχαν περάσει κάμποσα χρόνια στὴν Ἰωνία. Διγούνταν παραμύθια τοῦ λαοῦ κι ἀθάνατες ἱστορίες. Εἶχαν ὅλοι τους στὸ μέτωπο γραμμένο τὸ ἴδιο ὄνομα, Ὁμηρος. Ἐνας ὅμως ποὺ ἔμοιαζε σὰ λοχαγός, περπατοῦσε μπροστά, ἔκρυφε τοὺς ἄλλους μὲ τὴ μεγάλη του ράχη, μὲ τ' ὠραῖο του τὸ κεφάλι καὶ τοὺς περιμάζωνε πίσω του μὲ τρόπο ποὺ δὲν τοὺς ἔβλεπες πιά καὶ ποὺ φαίνονταν ὁ μόνος Ὁμηρος ἐκεῖνος νὰ εἶναι. Οἱ φιλόσοφοι κι οἱ τραγουδιστάδες εἶχαν ὁμιλίες. Ἐλεγαν οἱ φιλόσοφοι: — «Ὁ νοῦς τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένος· πρῶτοι τοῦ δώσαμε ζωή. Φιλοσοφία δὲν ἤξερε καὶ τοῦ μάθαμε φιλοσοφία». — Ἐλεγαν οἱ τραγουδιστάδες: — «Ἡ φαντασία τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένη· πρῶτοι τῆς δώσαμε ζωή. Ποίηση δὲν ἤξερε καὶ τοῦ μάθαμε ποίηση». Ἀθάνατα λόγια! Ἀθάνατος ὁ λαὸς ποὺ μπόρεσε μιὰ μέρα νὰ τὰ πῇ!

Τί νὰ σᾶς τὰ πολυλογῶ; Τί νὰ περάσω ἕναν ἕναν ὅσους ἀπάντησα στὴν Ἀκρόπολη; Ὅλες οἱ δόξες τῆς Ἑλλάδας βρίσκουνταν ἐκεῖ πέρα...

«Τὸ ἀξίζει μου»

Γιάννης Ψυχάκης

12. Η ΡΩΜΑΙΪΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ

Ἐδῶ στὴν Ἀνατολή καὶ πρὸ πάντων στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουνε πληθὸς λαϊκοὶ τεχνίτες ποὺ ζήσανε στὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα καὶ ποὺ ναι ὁλότελα ἄγνωστοι στοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης. Κανένα φωτισμένο μάτι δὲν ἔπεσε ποτές ἀπάνω στ' ἀριστουργήματά τους. Ὁ ἀρχαιολόγος ἔφταξε ἴσαμε τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἢ λίγο παραπέρα καὶ σταμάτησε, ξοφλώντας μὲ τὰ λόγια «παρακμή καὶ θάνατος».

Μεγάλη πλάνη νὰ 'χη κανένας τὴν ἰδέα πὼς ἡ τέχνη ἀνθίζει ὅσο ἀνθίζει κι ἕνα κράτος καὶ πὼς πέφτει μαζὶ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ παρακμή του. Στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπάρχει ἀκμὴ τῆς ζωγραφικῆς στὴν ἀνατολικὴ χριστιανοσύνη. Οἱ ράτσες ποὺ βρεθῆκανε κάτ' ἀπὸ τὸν Τοῦρκο, χριστιανοὶ ὅλοι τους, δὲν πά-

ψανε νὰ κάνουνε τέχνη ἴσαμε τὸν 10' αἰῶνα, δηλαδή ἴσαμε τὶς μέρες μας.

Σὲ τοῦτα τὰ χρόνια τῆς λεγόμενης «παρακμῆς», ἀγράμματοι καλογέροι καὶ λαϊκοὶ φτιάξανε «εἰκονογραφικοὺς τύπους», ὅπως τοὺς λένε, πολὺ σπουδαίους καὶ σύμβολα πιὸ βαθιὰ ἀπὸ πολλὰ πού 'χανε δημιουργηθῇ πρωτύτερα. Γιὰ παράδειγμα φέρνω τὸν ἅγιο Γιάννη Πρόδρομο, πού τὸν παρασταίνουνε σὰν ζωτικὸ ὄρνιο, μαῦρο καὶ μὲ φιλὰ ποδάρια, μὲ κεφάλι ἀναμαλλιασμένο, σὰ ληστή ἢ ἄρματολό, μὲ κάτι φοβερὲς φτεροῦγες. Στέκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἄγριες ράχες ἀπὸ στουρναρόπετρα, ἔχοντας γερμένο τὸ κορμί του κατὰ μπρός. Μὲ τὸ 'να χέρι του ἀνασηκωμένο ψηλά, μιλάει στὸν Χριστό, πού προβάλλει μέσ' ἀπὸ τὸν οὐρανό. Στὰ ποδάρια του, μέσα σὲ μιὰ λεκάνη, εἶναι τὸ κομμένο κεφάλι του· κι ἐκεῖνο δείχνοντας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λέγει τὸ παράπονό του, γραμμένο σ' ἓνα χαρτί πού κρατάει ἀπὸ τ' ἄλλο χέρι: «Βλέπεις, Γιὲ τοῦ Θεοῦ, τί παθαίνουνε ὅσοι ἐλέγχουνε τὰ σφάλματα ἐκείνων πού δὲν παραδέχονται τὰ λάθη τους! Κοίταξε τὸ κεφάλι μου, ὁ 'Ηρώδης μου τό 'κοψε γιὰ σένα!». Αὐτὸ τὸ παράξενο φτερωτὸ πλάσμα σὲ καρφώνει στὸν τόπο. Κατὰ τὴν ιδέα μου, σπάνια ὁ ἄνθρωπος φτιάνει δημιουργήματα μὲ τέτοιο βάθος.

Στὴν ἴδια βασανισμένη ἐποχὴ πού εἶπα, βλέπει κανεὶς κι ἄλλα τέτοια λαϊκὰ ἔργα, γιομάτα πάθος, ὅπως εἶναι ὁ ἄβας Σισώης, πού στέκεται ἐκστατικὸς μπροστὰ στὸν τάφο λέγοντας: «Βλέποντάς σε, τάφε, ἀνατριχιάζω! Μηδὲ ὁ Μεγ' -'Αλέξαντρος δὲ γλίτωσε ἀπὸ σένα!». Πλῆθος ἄλλα τέτοια ἀριστουργήματα γινήκανε τὰ τελευταῖα χρόνια, πού θὰ τὰ γράψω σὲ ἰδιαίτερο βιβλίο.

Στὴν ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς σχηματίστηκε ἓνα παράξενο πνεῦμα, βαθὺ καὶ πολὺ λεπτό, τὸ ρωμαϊκό, «ρούμ» τούρκικα. Οἱ χριστιανοὶ πού βρεθήκανε κάτ' ἀπὸ τὸν Τοῦρκο εἶχανε αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Οἱ ζωγραφιὲς μέσα στὶς ἐκκλησιὲς εἶναι γιομάτες πάθος καὶ παλικάριά. Τὸ λαϊκὸ πνεῦμα πού βασιλεύει μέσα σὲ τούτη τὴ βάρβαρη ἐποχὴ, τοὺς δίνει βάθος καὶ ἐσωτερικότητα.

Τότες εἶναι πού οἱ λιγνὲς φιγοῦρες, ὅπου φανερώνονται σὰ φαντάσματα ἀπάνω στοὺς τοίχους τῆς σκοτεινῆς ἐκκλησιᾶς, παίρνουνε μιὰ ζωερὴ κίνηση, οἱ πολεμιστὲς ξαφνιασμένοι περπατᾶνε μὲ τὰ ποδάρια ἀνοιχτὰ καὶ κινούμενα σὰν σὲ μάχη, μὲ τ' ἄρματα καὶ τὰ

ρουχα άνεμίζοντας στὸν ἀγέρα, μὲ τὸ σπαθὶ ὅς' ἀπὸ τὸ θηκάρι. Οἱ προφῆτες στὸ θόλο, γύρω στὸν Παντοκράτορα, δὲ στέκονται ἀκίνητοι ὅπως στ' ἀρχαιότερα χρόνια, παρὰ τρέχουνε φτεροπόδαροι, μ' ἀνοιχτὰ σκέλια, γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο ποὺ ἀπὸ μέσα του προβάλλει ὁ Χριστός, δείχνοντάς τον μὲ τὸ 'να χέρι ἀνασηκωμένο καὶ κοιτάζοντας συχνὰ πρὸς τὰ πίσω, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἐκεῖνες οἱ φτεροπόδαρες φιγοῦρες στ' ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Τότες εἶναι ποὺ οἱ καβαλάρηδες πολεμάρχοι Ἁγιος Γιώργης κι Ἁγιος Δημήτρης, ἀπάνω στ' ἄτια τους ποὺ 'χουνε τὰ φουσκαμένα στήθια, τὰ στρογγυλὰ καπούλια καὶ τὴν οὐρὰ δεμένη κόμπο, περπατᾶνε ἀντάμα ἀγκαλιασμένοι μέσα σὲ ντερβένια, σκεπασμένοι κι οἱ ἴδιοι καὶ τὰ φαριά τους μ' ἓνα σωρὸ βάρβαρα στολίδια, φοῦντες καὶ χάμουρα.

Τότε πρωτοφαίνεται ὁ μελαγχολικὸς καὶ γλυκὸς τύπος τοῦ παλικαριοῦ μὲ τὸ σεμνὸ μουστάκι στριμμένο ἀλαφρά, ποὺ τὸν βλέπει κανένας ὑστερώτερα, στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά, μὲ τὸ βαθὺ θλιμμένο βλέμμα, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Γκούρας, ὁ Φωτομάρας, ὁ Διάκος, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι κλπ., αὐτὸ τὸ παράξενο σουλούπι, ἀρχαῖος καὶ μαζί βάρβαρος, φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀσία κι ἀδερφωμένος μὲ τὸ ντόπιο αἷμα, ἀπόγονος «τῶν ἀντρειωμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων».

Ὁ «ἀρχαῖος Ἕλληνας» εἶναι πάντα μέσα στὴ φαντασία τοῦ λαικοῦ μᾶστορα, καὶ τὸν ζωγραφίζει μ' ἓναν τρόπο φοβερό. Περικεφαλαῖες μὲ φανταστικὰ σκέδια, ποὺ 'χουνε ἀπάνω τους φτερὰ σὰ φλόγες, θώρακες γιομάτοι πλουμῖδια, μὲ μέδουσες στοὺς ὤμους καὶ στὸν ἀφαλὸ, μὲ φουστανέλες φαρδιές καὶ πετούμενες, μὲ χαντζάρια γυριστά, μὲ τουζλούκια* κεντημένα. Τ' ἀνοιχτὰ ποδάρια τους εἶναι καλὰ στεριωμένα στὴ γῆ, περπατώντας μαζί καὶ σταματημένα, μ' ἀνοιχτὲς πατοῦσες, ἀνθρώποι σὰν ἀληθινοί, μὲ μιὰν ἀπερίγραφτη ζωντάνια.

Μεγάλοι μαστόροι, δυνατὲς κι ἔμορφες ψυχές!

« Ἔργα » τ. Γ'

Φώτης Κόντογλου

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ ἐλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν ἄλωση.

Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμός, καὶ στεναγμός καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαρამύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις!

ἔχασασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν Πόλιν τὴν ἀγία,

τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.

Τίς τὸ ἔπεν ; τίς τὸ μῆνυσε ; πότῃ ἔλθεν τὸ μαντάτο ; 5

Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,

καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·

«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »

—«Ἐρκομαι ἅκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,

ἅκ τὴν ἀστραποχάλαξην, ἅκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10

ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.

Ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἅμῃ μαντάτα φέρνω

κακὰ διὰ τοὺς χριστιανοὺς, πικρὰ καὶ δολωμένα·

οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἦρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,

ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».

Μὴ τὸ ἔπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87

ἤλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !

Εἶπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·

ἤλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, 90

σελήνην ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν Πόλιν.

Μὴ σοῦ φανῇ παράξενον τοῦτον ἀπού σοῦ λέγων·

κόσμον μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,

ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.

Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95

τὴν Πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,

καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·

ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλην,

ἔκτισε τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100
 ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη 'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου ποῦποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεοί,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν.
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοσὴ 'Ε. Κριαρά, 1956)

Ἀγνώστου

2. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ « ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ »

Ἀκρίται ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκρίται, διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετερήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοι ἄγῳνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος δικαίως τοὺς ἀνέγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὅλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλύτεραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν Ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαίνισασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ιδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἶπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφούνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραιὼν καὶ ἀληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἑνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων, τὰ ὁποῖα προϋπήρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικά κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων»

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ με ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔν εύρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἀνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος με στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τ. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλὴ μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευσσάρονι ἀνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πᾶω στοὺς μαῦρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάχιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικάψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση;».

10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἓνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει:

«Ἐγὼ εἶμαι ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ πᾶω ὅθε κι ἂν εἶναι.

15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.

Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,

- μά για χατίρι τῆς κυρᾶς νά μακροταξιδέψω,
 όπου μ' ἀκριβοτάγιζε στο γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι όπου μ' ἀκριβοπότιζε στή χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νά μὴ σέ φάη ἡ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σέ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ* χωράφι ».

- Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 30 Στὴ στράταν όπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 «Θέ μου, νά βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νά κλαδεύη».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 «Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νά μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στο γάμο ;
 40 —Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στο σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις».

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 Στὴ στράταν όπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 «Θέ μου, νά βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νά ποτίζη».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὗρῆκε τὴ μανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
 «Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποὺ σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
 ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.

- Πές μου νά ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στὸ γάμο;
 —“Ἄν ἔχης μαῦρο γλῆγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν’ ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις».
 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ στὸ σπίτι του νά φτάση,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀγαστενάζει.
 «Τί ἔχεις, κόρη μ’, καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
 τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν’ καλὰ, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
 60 —Φωτιά νά κάψ’ τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —“Ἄν εἶν’ ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν’ ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νά βγῆς νά τὸν σκοτώσης,
 μόν’ εἶν’ ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τὰ προικιά μου.
 65 —“Ἄν εἶν’ ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νά τὸν κεράσης».
 Χρυσὸ ποτήριν ἄρπαξε νά βγῇ νά τὸν κεράση.
 «Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη».
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ’ ἄργυρὸ μαχαίρι,
 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ καὶ πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλῆγορον, εἶδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν’ ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

Δ. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τονε τρομάσσει!
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ’ ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θά τονε σκεπάσῃ,

5 πῶς θά σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο!

- Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνιει.
Στὸ βίτσιμά* 'πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*
Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χῶσιά*, μακρὰ τονε βιγλίζει,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε. ✓

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θά πεθάνη.
Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
νὰ 'ρθῇ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ 'ρθῇ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
νὰ 'ρθῇ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἡύρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
—«Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;».
—Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
Τώρα εἶδα ἓναν ξιπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο,
20 πού 'χει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιὰ*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια*
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του».

- Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια*
κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει*
25 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

τὸ σὺ μὲν
τὸς ἐστὶν
ἐν αὐτῇ

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Ὁ Διγενὴς φονεῖ τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ζωὴ τῆς γυναίκος του, καὶ νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, ποὺ ἠθέλησαν νὰ τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτοὺς.

(στίχοι 3122 - 3244)

- 3122 «Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
- 3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
«Ἀρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω».
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : «Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
«Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
- 3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος]
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν».
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν του ἐσθήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁρμὴν ἀνδρειοτάτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθὶ του,

- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
 μέ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
 καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
 κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν·
 ὁμως ὁ γέρον ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,
 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
 Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὤρμησαν πρὸς ἐμένα,
 καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρῶν ἐκαυχῶντο.
 Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὁρμήν, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
 καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
 οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι
 ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσάν ἀγρίοι,
 διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὁποῦ εὗρουν.
 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐξήτει·
 νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
 Ἰωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
 εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
 Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτῃ οὕτως·
 3170 «Οὔτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν».
 Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ
 ἐκεῖνος, δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
 τίς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
 Ὅποταν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικήν μου ράβδον,
 3175 ἐφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
 καὶ αὖθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
 Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
 ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
 ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
 3180 Ὡς εἶδε ὁποῦ μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
 λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
 «Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
 εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
 τὸν Ἰωάννην ἐκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·

- τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
 ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
 καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
 ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,
 καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μὲ τὸν καβαλάρην τῆς ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σέ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσάν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοῖς,
- 3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποίησον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἰκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
 τὸν Κίνναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 «Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπεὶδὲ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμοὺς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
 καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*·
 Ἐχάλασθήκετε ἑσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
 ἐπεὶπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,

- ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθήσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρη*·
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·
 ὅσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 'Εγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω».
 'Εχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων.
 ('Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἠλπίζει ζωῆς ἀξιοθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 'Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσασι μεγάλως τὸν 'Ακρίτην.
 «'Εγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν 'Ακρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἄνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὅπῃ οἶσθα,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 'Ανδρεῖαν ἔχεις περιστῆν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπεράν σάν τὸ λαμπρὸν φεγγάριον».

(Ἐκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

3. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ὅμως κάπου κάπου συναντᾷ κανεῖς καὶ δροσεράς ἀπηχήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας : Ἰ μ π ἔ ρ ι ο ς καὶ Μ α ρ γ α ρ ὡ ν α, Φ λ ὡ ρ ι ο ς καὶ Π λ α τ ζ ι α φ λ ὡ ρ α, Κ α λ λ ί μ α χ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ο ρ ρ ῶ η, Α ὕ β ι σ τ ρ ο ς καὶ Ρ ο δ ᾶ μ ν η, Β ἑ λ θ α ν δ ρ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ᾶ ν τ ζ α. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποιήμα παραθέτομεν ἀποσπάσματα :

- Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὁκάτις¹, 25
 (τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὥς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκέισε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐεῖδεις, ἡγαπημένους δύο.
 Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχὴς δεξιότης²,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν³ μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρίον, 35
 καὶ εἰς ἄρμελοτόπλασιν⁴, ἐν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας!—
 ὑπὸ πατρός ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσῃ,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πᾶρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

 Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν⁵ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον·
 «Ὁρῇ καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁶
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον. . .». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σύρριζον τὴν καρδίαν τῆς ἀνέσπασεν ἡ λύπη,

1. ὁκάτις: κάποιος (ὁκάτι: κάτι). 2. δεξιότης: τοξότης.—3. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—4. ἄρμελοτόπλασις: ἡ ἁρμονία τῶν μελῶν.—5. μουσική: μουσικὸν ὄργανον.—6. νάπη: δασώδης κοιλάς.

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα, 1155
 ἤρξατο κλαίειν κλάμματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,
 νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω!
 Ἄντι στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ; 1165
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ;
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατήρ ἐμός καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἄπο τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχὴς, ἡ ἐλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξένη;
 καὶ ποῖα στράτα, ποῖαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία;
 Ἔδε ὅπου ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην!
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτας σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα;».

(Ἐκδοσις Ἑ. Κριαρᾶ)

4. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλη ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μετῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῇ γύρω στὸν πύργο τοῦ καστρου.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὁ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ὁ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

Ὅκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης, ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδι, εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου, ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους. Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδι, καὶ εὐθύς ἐκατοννεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθούμεν. Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον, ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον, καὶ ἄλλες ἐκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου· ἤθελες ἶδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε, τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν. Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλὰκις ἐντρανίζης*, ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου, καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*, ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον· ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλὰκις ἐντρανίσῃς, ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν ὡς ἔν' τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον, καὶ ἤθελες ἶδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου, νὰ ἔνι ὡς κάλλις ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν. Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους, ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυ τοῦ κάστρου, λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου : «Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το !». Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὡραιότατον καὶ νὰ λάμπῃ ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὰς πλευρὰς του ἀνάγλυφα τῶν δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ' αὐταὶ ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὁποῖες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μηνῶς λαμβάνομεν τὴν σχετικὴν περιγραφὴν γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου·
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτίᾳ καὶ ἐκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἕλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸ ἓναν του τὸ χερίν
ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων :
«Πρόβδος* εἰμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέξεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχῃ ἐμπρὸς του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἓναν του χερίν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χερί νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
«Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω τὸ εἰς χαρὰν μου».
Τὸν Μάιον ἡῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μάλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ᾗ στεφάνι ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτίν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι:
«Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλόν, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα».

(Ἐκδοσις J. A. Lambert)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

Ἀγροάκριτος, ὁ	— Ἑλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος
ἀγρίμι, τὸ	— ἡ ἀγρία αἰξ, ὁ αἰγαγρος, κάθε ἀγριον ζῶον
ἀδιαφόρετος	— αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει προσδεύσει, ἀνωφελὴς
Ἀκαδημία τοῦ Γκιλφορδ	— Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκιλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863)
ἀκαμασιά, ἡ	— ἡ ὀκνηρία
ἀκαμάτης, ὁ	— ὀκνηρὸς
ἀκωκή, ἡ	— ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα
ἀλιβάνιστος, ὁ	— ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ
ἄλμπουρο, τὸ	— ὁ ἱστὸς τοῦ πλοίου
ἄλφιτον, τὸ	— τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος
ἀμαδολογῶ	— παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον)
Ἀμίδες, οἱ	— κάτοικοι τῆς πόλεως Ἀμίδας, εὑρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν
ἀμφιλύκη	— τὸ λυκόφως
Ἀμφιτρίτη	— Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος
ἀνάγκη, ἡ	— ἡ ταραχὴ
ἀνασπῶ	— σφύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ
ἄντιτα	— ἀντί
ἀντλητήριον, τὸ	— ὁ πρὸς ἀντλησιν καδίσκος
ἀντρανίζω	— σκοτίζω, ἐνοχλῶ
ἀπαγκιάζω	— καταφεύγω εἰς ὑπὴνεμον μέρος
ἀπάρτι	— κατὰ μέρος
Ἀπέργης	— σύγχρονος γλύπτης
Ἀραγκὸ Δομίνικος	— Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853)
ἀργάτης, ὁ	— βαροῦλκον τοῦ πλοίου
ἀρόφρητος	— ἀναρίθμητος, ἀπειράριθμος
ἄρμενα, τὰ	— οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἱστία τοῦ πλοίου
ἀρνοσύγουρα, τὰ	— τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν
ἀρύομαι	— ἀντλῶ, λαμβάνω
ἄσκαωμα, τὸ	— δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὐκόλον κίνησιν τῆς κώπης
ἀσπαίρω	— σπαράζω
ἀστόριωτος	— κοπτερός, ἀχόρταστος
ἄτσαλος	— ἀπρόσεκτος, «ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν», χονδροκομμένος εἰς τὴν κατασκευὴν
ἄφλαστον, τὸ	— ἡ καμπύλη πρὸς τὴν τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της

ἄφρων

Ἀχερονασία, ἡ

— αἴφνης

— λίμνη τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἀδου

B

Βαλαύρα, ἡ

βαλμάς, ὁ

βάνδα, ἡ

Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ

βασιλιὰς

Βενιαμὶν ἐκ Τουδέλας

βελονωτὸς

βερέμης

βετεράνος

Βίαις

βίγλα, ἡ

Βίσμαρκ Ὁθων

Βιστρίτσια, ἡ

βιτσιά, ἡ

βίτσιμα, τὸ

βούκινο, τὸ

βρωμα, τὸ

βύας, ὁ

— ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας

— ὁ βοσκὸς ἵππων

— γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν

— ὁ ποταμὸς Ἀξιὸς

— ὁ σουλτάνος

— Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ.Χ. αἰῶνος

— βελονωτὰ ὕπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μικρὰν βελόνην

— γκρινιάρης, καχεκτικὸς

— ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροπλόμος

— εἷς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πιρήνης (625-540 π.Χ.)

— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιὰ

— ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898)

— ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων

— τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας)

— τὸ τίναγμα τοῦ σώματος

— τὸ πολεμικὸν κέρας

— φαγητὸν

— τὸ πτηνὸν μπουφος

Γ

Γαβαλᾶς Λέων

γαντζοῦδι

Γέλων

γεμιτζής, ὁ

γιαλεύω

γιουρτανί

γκράς, ὁ

γλάκιο, τὸ

γομάριον, τὸ

γρίβας, ὁ

— Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν II' αἰῶνα

— ἡ πόρπη, ἡ καρφίτσα γενικῶς : κοσμήματα μὲ πόρπας

— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας

— ναυτικὸς, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικὴ)

— πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς

— περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα

— ὀπισθογεμεὲς τυφέκιον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν

— τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου

— τὸ φορτίον

— ὁ ἵππος μὲ φαῖον χρῶμα

Δ

Δάνδολος	— Δόγης Βενετός
δαψίλευα, ἡ	— ἡ ἀφθονία
δορυγάρχιος	— ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου
Δυσδαίμονα	— ἡρωϊκῆς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Οθέλλου

Ε

ἐγκρημιατῶ	— ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα
ἐδᾶ	— (κρητικόν) τῶρα
ἐδειρα	— (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως
ἐθνικοί	— εἰδωλολάτραι
εἰδύλλιον, τὸ	— ποίημα με θέμα ἐκ τοῦ βουκολικοῦ ἢ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου
Ἑκατόλογα	— δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ 12' αἰῶνος
Ἑλισάβετ, ἡ	— αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἔκτισε τὸ 'Α-χιλλεῖον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898)
ἐλυτρον	— περιχύμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα
ἐνθύμησις	— ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονολογικὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραψαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῦχοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχειρῶς — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραχικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμῃ αἰώνων τῆς τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «κτίσεως κόσμου», ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6961 (ἥτοι 5508 + 1453 = 6961)
ἐνούσιος	— ὑπάρχων, πραγματικὸς
ἐνστατος πόλεμος	— ὁ πεισματώδης πόλεμος
ἐντρανίζω	— παρατηρῶ ἐπιμόνως
ἐπιπολῆς	— ἐπιπολῆως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν
ἐρείζη	— θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτὸν
ἔριξαν τὰ ποινάρια	— ἀπέβαλον
εὐωχία	— πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης

Ζ

ζω(α)φόρος	— τὸ μεταξὺ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ ἰωνικοῦ νχοῦ τμήμα, κοσμούμενον με γλυπτὰς παραστάσεις
------------	--

II

- Ἡγεμονίες, οἱ — ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία
- (-)
- Θεοτόκης Ἐμμανουήλ — πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837)
- θεωρία, ἡ — τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατὴς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς παραστάσεις
- Θῆβες ἐκατόμυτες — ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέντρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος
- θυμωδῆ, ἡ — ὁ θυμὸς
- θὼς ὁ, ἡ — τσακάλι

I

- Ἰάγος — ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ «Θέλλος». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ καταχθονίου συκοφάντου
- Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ — ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας
- Ἰβηρες, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Κάυκασον Ἰβηρίας
- Ἰβήρων μονή, ἡ — μία τῶν μεγλυτέρων μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὀρους

K

- καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν — ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα
- καλαφάτισμα, τὸ — τὸ κλεισίμωτον τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου
- Κάλβος Ἀνδρέας — διαπρεπὴς ποιητὴς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867)
- καλπουζανιά, ἡ — ἡ πονηρὰ πράξις
- κανίσκι, τὸ — τὸ δῶρον
- κανταριάζω — περιορίζω
- κασίδι, τὸ — τὸ κράνος
- καστέλλιον, τὸ — τὸ φρούριον
- κατεργάτης — σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον (= πλοῖον)
- κάτεργον, τὸ — εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιοφόρου
- κατοῦνα, ἡ — σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος κωμόπολις τῆς Ἀκαρνανίας
- κατοπιεῖω — καταυλιζῶ, κατασκηνώνω
- κεντηνάριον, τὸ — μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ
- κεσάτι, τὸ — ἡ ἑλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων
- Κιβόρα — τὸ θέμα τῶν Κιβυραϊκῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου
- κλειδοκράτα, ἡ — ἡ καλὴ νοικοκυρά
- κνώδαλον, τὸ — ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων

κολονάτο, τὸ	— ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἑνὸς ταλίρου
κομπασάρω	— κρατῶ τὸ κομπάσο (= γεωμετρικὸν ὄργανον, πιξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν
κότσι, τὸ	— τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὁστάριον
κοσμητῆς, ὁ	— πολιτικὸν ἀξιωμα
κουβέρτα, ἡ	— τὸ κατάστροφμα τοῦ πλοίου
κουβικουλάριος, ὁ	— ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος
κουμπιές, ὁ	— τροῦλος, θόλος
κουρσεῖω	— λεηλατῶ, ληστεύω
κοῦρσος, τὸ	— ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία
κουρτεσιά, ἡ	— ἡ φιλοτιμία

Λ

λάγιο ἀρνί, τὸ	— μὲ μαῦρον τρίχωμα
λαγνεία, ἡ	— ἐπιδιώξεις σωματικῶν ἀπολαύσεων
λακίζω	— τρέχω γρήγορα, φεύγω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄	— ἱδρυτῆς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
λατομημένος	— (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς
λεβέτι, τὸ	— μέγας λέβης, καζάνι
Λεγκράν Αἰμίλιος	— Γάλλος νεοελληνιστῆς (1841-1903) γράφας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλογροίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων
λήκνθος, ἡ	— ἀρχαῖον ἀγγεῖον
λιοκόρνο, τὸ	— μυθολογικὸν ζῷον, ὅφιν μὲ ἓνα κέρατον
λογάρι, τὸ	— ὁ θησαυρὸς
λύγος, ἡ ὁ	— λυγαριά

Μ

μαγνάδι, τὸ	— λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος
μανοῦ, ἡ	— γιγιά
μάρομαρνη	— λάμψις, ἀκτινοβολία
Μαρτινόπολις	— πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος
ματσόλα	— ξύλινο σφυρί
μελίχιδες	— ναυτικοὶ ποὺ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου
μετερίζι	— ὀχύρωμα, πρόχωμα
Μισίρι, τὸ	— ἡ Αἴγυπτος
μισοκάναλα	— εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ
Μοάβ	— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκράς Θαλάσσης, μὲ βραχύδην ὄρη

- μόδι, τὸ — μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά)
 Μολῶχ — θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον πρὸς
 ἐξιλέωσιν βρέφη
 μονράγιο, τὸ — τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπά-
 ζουν τὰ κύματα
 μουσσούδι — ρύγχος ζῴου
 μουστῶμα — ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη
 μπαλάντα — εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος με λυρικά καὶ δρα-
 ματικά στοιχεῖα
 μπάρκο τρικούβεργο — μέγα ἰστιοφόρον με σταυρωτάς κεφαλὰς καὶ με τρία
 καταστρώματα
 μπουγάι, τὸ — στενὸς πορθμὸς
 μπουνάτσα, ἡ — ἡ γαλήνη
 Μπύργκερ — περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747-1794). Ἐγγραψε
 ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν δρα-
 ματικότητά των

N

- ναῖσκε — ναί, μάλιστα
 ναπολεόνιον, τὸ — τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφραγκον
 νεανίσκος, ὁ — Σφίζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει
 τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, μέχρις ὅτου ἐπανεέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ
 πρωτομάστορά της, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν
 πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ
 ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός
 ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ
 νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος, ἀναμένων
 τὴν ἐπάνοδόν του
 νευρέα, ἡ — τὸ κύρωμα
 ντεληπόταμο, τὸ — τὸ ὀρμητικὸ ποτάμι
 ντέρτι, τὸ — ἡ λύπη, ὁ πόνος
 ντραλίζομαι — ζαλίζομαι
 Νόμφιος ποταμὸς — παραπόταμος τοῦ Τίγρητος

Ξ

- ξόμπλι, τὸ — ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα
 ξυλόγατα — φάκα, μυάγρα

Ο

- ἽΟθέλλος — ἥρωες τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προ-
 σωποποίησις τίς ζηλοτυπίας
 οἷση — ἀλαζυνεία, ὑπερηφάνεια
 ὀρμιά — λεπτὸν νῆμα, διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων
 ὀρμάνι, τὸ — δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι)

II

πάκτα, ἡ	— ἡ εἰρήνη
παλαμάρι, τὸ	— χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηρὰν
παράλης, ὁ	— ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος
παταγή, ἡ	— ἡ προσταγή
παραφοσσεῖω	— περιβάλλω διὰ τάφρου
παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρη	— ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του
πίσπαλη, ἡ	— σκόννη
πεζόβολο, τὸ	— εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς
πεντάφαρδος	— πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος
περιδινώ	— περιστρέφω, στριφογυρνῶ
πετροίτης, ὁ	— εἶδος ἰέρακος
πίων	— παχύς, εὐφυρὸς
πλουμιά, τὰ	— ποικίλματα, στολίδια
ποδοκόπι, τὸ	— ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοπορίαν
πολισμᾶνος	— ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ
Πολίτης Νικόλαος	— σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγράψας πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας
πολυλβία, ἡ	— ὁ μέγα πλοῦτος
πόμα, τὸ	— τὸ ποτὸν
πόμοιλα, τὰ	— τὰ ὀρειάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου
ποταπή	— πόσον μεγάλη
ποτόκια, τὰ	— τὰ μέρη ὅπου κασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μουργκες) τοῦ ἐλαίου
πρόβοδος, ὁ	— ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβοδος τοῦ καιροῦ», αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μὴν Μάρτιος
προπηλακίζω	— ἐπιχρίω μὲ πηλόν, προσβάλλω
πρυνήσια, τὰ	— τὰ σχοινία, διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηρὰν
προσφωνίζω	— ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιεῖαν

P

ρεγγῶ,	— ροχαλίζω
ρικνός	— κατὰξηρος, ζαρωμένος
ρησος ὁ	— ὁ λύγξ (ζῷον ἐπιθετικόν)
Ροβινσόν, ὁ	— ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἀγγλοῦ συγγραφέως Δανιὴλ Ντεφόε, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719

- ρορνιά — ὑδρορρόη
 ρούπια, ἡ — νομισματική μονάς τῶν Ἰνδίων καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν
 ρούφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα)

Σ

- Σάβας Κωνσταντῖνος — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἕλλην ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914)
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαλεοὶ κάτοικοι τῆς Ἰδης
 σαχτούρι, τὸ — μικρὸν ἀκτοπλοῖκον πλοῖον τῶν Ὑδραίων
 Σγούρος Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204
 Σεβὰχ Θελασσινός — ὁ ἥρωας μῦθς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίλιαι καὶ μιὰ νύκτες)
 σεργάρι — ζῶον προσορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον (βλ. καὶ σερτάρι)
 σεφέρι, τὸ — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατεῖαν, πόλεμος
 σημαδιακός — αὐτὸς πρὸς ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαιρετός, σπάνιος
 σιλονέτα — περίγραμμα
 Σιοῦτο-Κάλεσιος — ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ με χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν
 σκηνοπηγία — μεγάλη ἰσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον
 σκιρτάσας, ὁ — τὸ χοροπήδημα πρὸς ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαρὰν
 σκίσησε (τὰ καλὰ), — εὐχαριστήσου τὰ καλὰ, διασκέδασέ τα
 Σκόπας ὁ Πάριος — διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος
 σκοπός, ὁ — ἡ προσοχὴ
 σκούνα, ἡ — διστηλὸν ἱστιοφόρον με τετράγωνα ἱστία
 σκουτάριον, τὸ — ἡ ἀσπίς
 σκουτάριος, ὁ — ὁ ἀσπιδόφορος στρατιώτης
 σοβινισμός — ἑξάλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμὸς
 σοβῶ — βᾶλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω
 σουρτουέκης, ὁ — ὁ ἀλτήτης
 σπάλα — ὠμοπλάτη, πλάτη
 σπιλάδα — ἀπότομος ριπὴ ἀνέμου

σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον
Σλατοβρέκι, τὸ	— ὅρος τῆς Μακεδονίας
σταυροδόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς
σταίρωση, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἰστίων τοῦ πλοίου
στειρολίθαρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει
στέμφυλον, τὸ	— τὸ στίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονόρισμα	— λυπητερὸν ἄσμα
συντυχία	— σύμπτωσις
σουλῶνι, τὸ	— τὸ κριάρι πού ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι. (βλ. καὶ σερτάρι)
σφυδιάζω	— σπαρταρῶ

Τ

ταρσανάς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον
ταχινῇ	— αὐγῇ, πρωὶ
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς με ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των
Τληπόλεμος	— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας
τολύπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίων
Τομιαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεὺς (1802-1874). Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἔσματα
Νικόλαος	— βλέπε Βενιαμίν
Τουδέλας Βενιαμίν	— περικνημίδες ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα
τονζιλούκια, τὰ	— κατεσκευασμένοις εἰς Τύνιδα, ἐρυθρὸς
τοννεζι	— τὸ τέχνασμα
τρακτᾶτον, τὸ	— ἡ τάφος
τροάφος, ὁ	— μικρὸν ταχύπλοον ἰστιοφόρον με ὅζεῖαν πρύμνην
τρεχαντήρι	— ἡ ἀντλία
τροόμπα, ἡ	— ἡ σάλπιγξ
τρομπέτια, τὰ	— ἐμπροσθογεμέες ὅπλον
τρομπόνι, τὸ	— εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαϊμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν
τρονκάνι, τὸ	— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανὸς
Τσάμης	— πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου
τσουγκιάς, ὁ	—

Υ

ὑπολαῖς	— μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα
---------	----------------------------------

Φ

φάρα, ἡ	— ἡ πατριὰ
φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ	— ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὁρμητικός, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικούς καὶ πρὸς πόλεμον
Φαρμακωμένη, ἡ	— ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνεαι λαϊκὸν ἄσμα
φέρομελι	— χρυσοποίκιλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι
φεστόνι	— εἶδος κεντήματος
φιγρός, ἡ	— δρυς
φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ	— ἡ σημαία
Φόσκολος Οὔριος	— ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827)
φορσάτο ἢ φορσάτον, τὸ	— τὸ στρατεῦμα
φούστα, ἡ	— εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιαφόρου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του
Φωριέλ	— Γάλλος ἱστορικός καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων (1824)

Χ

χαγιατί, τὸ	— στεγασμένος ἐξώστης οἰκίας
χάλαρο, τὸ	— τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης
χαμπέρι, τὸ	— ἡ εἰδήσις, ἡ πληροφορία
χαράκι, τὸ	— ὁ ὀγκώδης λίθος
χαριπί, τὸ	— διακοσμητικὸν μαχαίριδιον, κρεμάμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελοφόρου
χειροσκούταριον, τὸ	— ἄσπις
χίτη	— χιτὴ
χορημάζω	— κραυγάζω
χορῆζω	— ἀξίζω
χουσόβουλον, τὸ	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε χρυσῇ βούλᾳ (σφραγίδι)
χουσιά, ἡ	— ἐνέδρα

Ψ

ψίζι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὅφους του καὶ διὰ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκλαϊκίσῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς καὶ χρονογράφος. Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πύργον τῆς Βουλγαρίας τὸ 1884 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1974. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐγένετο διδάκτωρ, καὶ κατόπιν ἐσυνέχισε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων Σορβόννη. Ἔργα : «Κηρῆρες», «Τὸ φῶς ποὺ καίει», «Σκλάβοι πολιορκημένοι», «Ὁ Σολωμὸς χωρὶς μεταφυσική», «Ἡ ἀληθινὴ ἀπολογία τοῦ Σωκράτη», «Ζωντανοὶ ἄνθρωποι», «Τὸ ἡμερολόγιον τῆς Πηνελόπης», «Οἱ δικτάτορες», «Ἀτταλὸς ὁ Γ'», «Ὀργὴ λαοῦ» κ.ἄ.

Μετέφρασεν ἐπίσης πολλὰς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ κωμωδίας καὶ ἐδημοσίευσε πλῆθος χρονογραφημάτων, ὡς καὶ κριτικῶν καὶ αἰσθητικῶν ἔκθερων.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιά ν ν ο ς Ἐ π α χ τ ί τ η ς. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτόχιστα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιωκὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν τοιχοκρατίαν καὶ τὴν ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος μὲ ἰδιάζον ὄφος καὶ τεχνιοτροπίαν.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κροκεὰς Λακωνίας τὸ 1912. Μέχρι τοῦδε ἔχει δημοσιεύσει πολλὰ ἔργα, ὅχι μόνον ποιητικὰ ἀλλὰ καὶ πεζά. Ποιητικὰ : «Κάτω ἀπὸ σκιὰς καὶ φῶτα», «Κατεβαίνοντας τὴ σιγὴ τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καὶ ἡ σιωπὴ», «Τὰ θολὰ ποτάμια», «Ἐξοδος μὲ τ' ἄλογο», «Γράμμα στὸν Ρόμπερτ Ὀππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δυὸ ἄνθρωποι μιλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνῃ τοῦ κόσμου», «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης», κ.ἄ.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῖδρυθὲν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον του «Βίοι Παράλληλοι», εἰς τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἐθνικοὶ εὐεργεταί, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν.

Δι' αὐτοῦ μανθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρακοβούλου Ζωιπούλου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΤΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος τοῦ καὶ ἀνεμίχθη εἰς διαφόρους κινήσεις πρὸς ἐπεδίωκον προοδευτικὰς σκοποὺς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα τοῦ διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὅφους τοῦ.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΓΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγεννήθη εἰς Μήθυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὁμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 μέχρι τοῦ 1970 καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἄλλα.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1906 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1967. Ἠσχολήθη μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ δοκίμιον καὶ τὸ θέατρον. Ἔργα: «Ἐλεύθερο πνεῦμα», «Ὁρμας ἀργίας», «Ἀργώ», «Εὐριπίδης Πεντοζέλης», «Τὸ δαμόνιον», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πνευματικὴ πορεία», κ.ἄ.

Ἵπῃρξε, κατὰ περιόδους, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐκ τῶν κορυφαίων ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1863 καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1933. Ἄφησε μικρὸν ποσοτικὸς ποιητικὸν ἔργον ἀλλὰ πλῆρες πρωτοτυπίας καὶ γνησίου προσωπικοῦ ὅφους.

Τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Κ. Καβάφη ἀνεγνωρίσθη σὺν τῷ χρόνῳ, σήμερον δὲ εἶναι διεθνῶς γνωστόν.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ 1883 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Φράμπουργκ τῆς Γερμανίας τὸ 1957. Ἠσχολήθη μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τοῦ γραπτῶν λόγου. Ἵπῃρξεν ἰδιαίτερος ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ ἀκταλόντης ἐργάτης τῶν γραμμάτων. Τὸ ἔργον τοῦ εἶναι πολὺ γνωστὸν διεθνῶς.

Κυριότερα έργα του είναι τὰ ἐξῆς : «Ὀδύσσεια», «Θίος καὶ πολιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ», «Ὁ καπετὰν Μιχάλης», «Ἀναφορὰ στὸν Γκρέκο», «Ὁ φτωχοῦλης τοῦ Θεοῦ», «Ταξιδεύοντας», κ.ἄ.

Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης πολλὰς μεταφράσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν καὶ ξένων ἔργων.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ἵπῃρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνομία «Ἀθηναιογράφος».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912-1913 ὡς καὶ τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικὰς περιγραφὰς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεσχινὰ τῆς Ἠλείας. Ἵπῃρτέθη ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλῃ προσοχῇ τὴν γλῶσσαν, τὰ ῥῆθρα καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἔργων του : «Ὁ ζητιάνος», «Λόγια τῆς πλώρης», «Παλιὰς ἀγάπες» κ.ἄ.

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Τρίπολιν τὸ 1896 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Πρέβεζαν τὸ 1928. Ἔργα : «Ὁ πόνος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων», «Νηπενθῆ», «Ἐλεγεία καὶ σάτιρες».

Μετέφρασε πολλὰ ποιήματα ξένων ποιητῶν. Τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Κώστα Καρυωτάκη ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. Λογοτέχνης καὶ ζωγράφος. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Κυδωνίας τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1897 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1965. Τόσον τὸ ζωγραφικόν, ὅσον καὶ τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον του, εἶναι ἐξαιρετικῶς πλούσιον. Ὁ Φ. Κόντογλου διεκρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, τὴν προσήλωσίν του εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ὁρθόδοξον θρησκευτικὴν του πίστιν. Λογοτεχνικά ἔργα : «Πέδρο Καζά», «Βασάντα», «Ἡ πονεμένη Ρωμιούσση», «Τ' Αἰβαλί ἡ πατρίδα μου», «Γιαβὰς ὁ θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές», κ.ἄ.

Ἐγραψεν ἐπίσης πολλὰ τεχνικὰ κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν, εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακρίθεις ὡς εἰς τῶν μεγάλων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ «Προλεγόμενα» τῶν ὁποίων ἔγραψε σφωδράτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξύ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρρεύουσας.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διετέλεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσε πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συράκων τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ. Ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρῆσαν μὲ τελειότητα, αἱ δὲ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγάζει τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφανεύθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικός καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐχθολογήσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνειδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1882 εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ ἀπέθανε τὸ 1966 εἰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἴδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Συγγραφεὺς. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1905 καὶ ἀπέθανε τὸ 1968. Ἔργα: «Διασπορά», «Αὐτοτιμωρούμενος», «Σελίδες ἡμερολογίου», «Στιγμές», «Τὸ πολεμικὸ ἀφήγημα», «Τὸ πλατὺ ποτάμι», «Ὀδοιπορικὸ τοῦ 43», «Στρόβιλος».

Ἐδημοσίευσεν ἐπίσης μεταφράσεις ξένων ἔργων.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Έγεννήθη εἰς Συκαμινὰ τῆς Λέσβου τὸ 1892 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1969. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διείσδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔργα: «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», «Ἡ δασκάλια μετὰ τὰ χρυσὰ μάτια», «Παναχία ἡ γοργόνα» κ.ἄ.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γεντείρας του.

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριανούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Έγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσχολήθη μετὰ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτῆρος τοῦ τοπικοῦ ἐκάστης χώρας, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΥΛΟΣ. Έγεννήθη εις τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 1895. Ἀσχολεῖται, κυρίως, μετὰ τὸ χρονογράφημα. Ἐγραψεν ἐπίσης θεατρικὰ ἔργα («Ἡ τρίτη πράξις», «Ὁ κόσμος ποὺ ἔρχεται», «Μὴ μετῶς τὰ χρόνια σου»), καθὼς καὶ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μετὰ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἐθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανοήσιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί με τὸν Σολωμὸν ὁ μεγάλυτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὅφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἑφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1940. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολέμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὅφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. Ποιητὴς. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὸ 1964 ἔλαβε τὸ ἀ' κρατικὸν βραβεῖον ποιήσεως. Ἔργα : «Ἐκλογὴ Α'», «Ἐκλογὴ Β'», «Ἀσκησις στὸν Ἀθῶν», «Ὅπου ἦν Κῆπος», «Μολδοβλαχικὰ τοῦ μύθου» κ.ἄ.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰς οἰκονομικὰς μελέτας.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησίαν τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ὑπῆρξε πρωτεργάτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοικῶν τῆς Θράκης. Ἀπέθανε τὸ 1967.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐχει γράψει ἀρίστὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΕΤΣΑΛΗΣ — ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ. Συγγραφεὺς. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν πεζογραφίαν καὶ κυρίως μὲ τὸ μυθιστόρημα. Ἔργα : «Μαρία Πάρνη», «Οἱ Μαυρόλυκοι», «Ἡ καμπάνα τῆς Ἁγίας - Τριάδας», «Ἡ κυρὰ τῆς Ὑδρας», κ.ά.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εις τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῇ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εις τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εις τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εις τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς ἀρχαίολογίας καὶ μυθολογίας εις τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσῆγαγε πρῶτος εις τὴν Ἑλλάδα τὴν λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἐχει διεθνῇ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Έγεννήθη τὸ 1879 εις τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εις τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μὲ τὸ Ἑθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1895 εις Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μὲ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Ἐκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. Έγεννήθη εις τὴν Σμύρνην τὸ 1900 καὶ ἀπέθανεν εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1971. Ποιητικὰ ἔργα : «Στροφή», «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο γυμνασμάτων», «Ἡμερολόγιον καταστρώματος Α'», «Ἡμερολόγιον καταστρώματος Β'», «Κίχλη», «Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν...».

Πεζογραφήματα : «Ἐξί νύχτες στὴν Ἀκρόπολιν», μυθιστόρημα, «Μέρες 1935 - 1941» καὶ «Μέρες 1945 - 1951», ἡμερολόγιον. Αἱ κριτικαὶ μελέται του συνεκentrώθησαν εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Δοκιμῆς».

Ὁ Γ. Σεφέρης ἡσχολήθη ἰδιαίτερος μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ

έργου του "Αγγλίου ποιητού Θ.Σ. "Ελιοτ. Μετέφρασεν επίσης κείμενα ἐκ τῆς "Αγίας Γραφῆς, ὡς καὶ ἐκλεκτὰ κείμενα πολλῶν ξένων ποιητῶν.

Γενικῶς, τὸ ἔργον τοῦ Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμὸς διὰ τὴν σύγχρονον λογοτεχνίαν μας.

Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι στιγμῆς Νεοέλλην λογοτέχνης, ὁ ὁποῖος ἐτιμῆθη ὑπὸ τῆς Σουηδικῆς "Ακαδημίας μετὰ τὸ βραβεῖον Νόμπελ διὰ τὴν λογοτεχνίαν (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Ἐκ τῶν κορυφαίων Νεοελλήνων ποιητῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1884 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1951. Καθαρῶς ποιητικά ἔργα του: «Ἀλαφροῖσκιωτος», «Πρόλογος στὴ ζωὴ», «Στίχων», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τὸ Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικά», «Ἀντίδωρον». Ἐπίσης ἐξέδωκε καὶ τὰς ποιητικὰς τραγωδίας: «Ὁ διθῡραμβος τοῦ Ρόδου», «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη», «Σιελιαν», «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τὰ «Ἄπαντά» του ἐκδίδονται εἰς σειρὰν τόμων ὑπὸ τὸν τίτλον «Αυρικὸς βίος».

Ὁ Σικελιανὸς, μαζὶ μετὰ τὴν σύζυγόν του Εὐάν, ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώσας κατὰ τὸ 1927 καὶ τὸ 1930 σπουδαίας πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τοὺς Δελφοὺς.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνουργιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἐλληνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τοιμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα. τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Σ α τ α ν ἄ ρ ο».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παρίσι τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἐλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἐλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιησεώς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ὑπαίθριον, πρὸς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς τοικίλλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου. Ἀπέθανεν τὸ 1975.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη εἰς Νάυπλιον τὸ 1907. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἡ συγγραφικὴ προσφορά του εἶναι πλου-

σία. Έργα πεζογραφικά : «Ή παρακμή τῶν Σκληρῶν», «Ή μενεξεδένια πολιτεία», «Ή πριγκιπέσσα Ἰζαμπώ», «Ταξίδι μετὸν Ἑσπερο», «Δίχως Θεό», «Μυστική ζωή» κ.ἄ. Θεατρικά : «Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ», «Γαμήλιο ἐμβατήριον», «Ὁ σταυρὸς καὶ τὸ σπαθί», «Θεοφανώ», κ.ἄ.

Έγραψεν ἐπίσης πλῆθος δοκιμίων, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Έγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὄφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Έσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς ἓκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγραμμάτα του.

ΦΙΛΥΡΑΣ ΡΩΜΟΣ. Ποιητὴς. Έγεννήθη εἰς Δερβένιον Κορινθίας τὸ 1898 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1942. Έργα : «Ρόδα στὸν ἄφρό», «Τυρισμός», «Κλεψύδρα», «Πιερότος», «Θυσία» καὶ τὸ πεζογράφημα «Θεατρίνος τῆς ζωῆς».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡσχολήθη μετὰ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Λογοτέχνης καὶ γλωσσολόγος. Έγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1929. Ὑπῆρξε καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σορβόνης. Έργα : «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ μοναξιά», «Τὰ ἱστορικὰ ἐνὸς καινοῦριου Ρομπινσώνα», «Ἀγνή», «Στὸν ἴσκιο τοῦ πλατάνου», «Τὸ ταξίδι» κ.ἄ. Έδημοσίευσεν ἐπίσης καὶ πολλὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας.

Ὁ Ψυχάρης ἠγωνίσθη σθεναρῶς διὰ τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ὑπῆρξε μέγας ὑπέρμαχος τῆς δημοτικῆς γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στους αγίους τόπους, Κώστα Ουράνη	6
3. 'Η γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
5. Διπλὸ ὄραμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπρινὸς φάλαξ, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ πανανθρώπινο ἐμβατήριον τῆς 'Ελλάδας (ποίημα), 'Αγγ. Σικελιανού	28
2. [Τὸ χρέος], Ν. Καζαντζάκη	28
3. Στὶς Θεριοπίδες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	30
4. 'Η ναῦς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	31
5. Ναυσικᾶ (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	39
6. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	40
7. 'Επιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσουντα	41
8. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	45
9. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	46
10. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	46
11. 'Η βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	50
12. 'Η κυρὰ τῆς 'Γῆρας, Θ. Πετσάλη - Διομήδη	54
13. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	62
14. 'Ο δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	64
15. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενῆς, β) Τα λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	65
16. 'Ο Διγενῆς κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	66
17. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	67
18. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	69
19. 'Η μύνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	69
20. 'Ηρώων καὶ μαρτύρων αἶμα, 'Ιωνος Δραγούμη	73
21. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	78
22. 'Η Σουλιοτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	79
24. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	81
25. 'Ο ἐδικητής, 'Ανδρ. Καραβίτσα	81
26. Πάνω σ' ἕναν ξένο στίχο (ποίημα) Γ. Σεφέρη	85
27. 'Η 'Αγία Σοφία, 'Αλεξάνδρου Μωραϊτίδου	87
28. 'Η καμπάνα, 'Ιωάννου Κονδυλάκη	89
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	93
30. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, 'Αδαμ. Κοραῆ	94

31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	96
32. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	101
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσούλη	101
34. ['Η ἀνακωχή], Γ. Θεοδοτοῦ	104
35. Νυκτερινὴ ἀναγνώριση, Π. Παλαιολόγου	108
36. ['Η πηγὴ], Γ. Μπεράτη	110
37. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	112
38. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	113
39. Ὕμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	113

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τὸ πρῶτο σκαλὶ (ποίημα), Κ. Καβάφη	115
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη 'Εφταλιώτη	115
3. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	118
4. Ἄνθος τοῦ γιαιλοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	119
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	123
6. Τὸ Μεσολογγίτικο (ποίημα), Μ. Μαλακάση	128
7. 'Η καλὸσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	129
8. 'Η Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρακρίστου	130
9. 'Η ἑλληνικὴ καλὸσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	133
10. 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	137
11. 'Ο αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	138
12. Τελευταῖο ταξίδι (ποίημα), Κ. Καρυωτάκη	141

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	142
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	142
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου	146
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	149
5. Παρὰ τὸν Ἄλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	153
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	156
7. Δωδεκάνησα, Διον. Ἀ. Ζακυνθοῦ	159
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	164
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστὴ Παλαμᾶ	50.5
10. 'Ο καμὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	172
11. [Θάλασσα] (ποίημα), Κ. Βάρνηλη	174
12. Τὰ καράβια, Ἀγγ. Τερζάκη	175
13. Τὸ πετρογελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	179
14. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	180
15. 'Ο σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	182
16. 'Η παρακούλα (ποίημα), Τ. Παπατσώνη	183

17. Δωδώνη, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	185
18. 'Η Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	188
19. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	190
20. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	192
21. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	193
22. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρ. Κερκαβίτσα	196
23. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	199
24. Δεῖπνος (ποίημα), Ἀγγ. Σικελιανοῦ	204
25. <u>Νύκτα πρωτομαγιάς</u> (ποίημα), Ρώμου Φιλύρα	205
26. Ἐπιστροφή ἀπὸ τοὺς Δελφούς (ποίημα), Ν. Βρεττάκου	206

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ – ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	208
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	209
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	210
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	211
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	212
6. Ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	213
7. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βάρναλη	215
8. Ἡρως ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	217
9. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	218
10. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικόν	224
11. Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	226
12. Ἡ ρωμαϊκὴ ζωγραφικὴ ἢ καταφρονημένη, Φ. Κόντογλου	232

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ – ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	235
2. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας»	236
3. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	245
4. Λύβιστρος καὶ Ροδάμη, Ἀγνώστου	247
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ	250
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	260
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	269

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

1	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
2	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
3	ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
4	ΕΚΔΟΣΗ
5	ΕΚΔΟΣΗ
6	ΕΚΔΟΣΗ
7	ΕΚΔΟΣΗ
8	ΕΚΔΟΣΗ
9	ΕΚΔΟΣΗ
10	ΕΚΔΟΣΗ
11	ΕΚΔΟΣΗ
12	ΕΚΔΟΣΗ
13	ΕΚΔΟΣΗ
14	ΕΚΔΟΣΗ
15	ΕΚΔΟΣΗ
16	ΕΚΔΟΣΗ
17	ΕΚΔΟΣΗ
18	ΕΚΔΟΣΗ
19	ΕΚΔΟΣΗ
20	ΕΚΔΟΣΗ
21	ΕΚΔΟΣΗ
22	ΕΚΔΟΣΗ
23	ΕΚΔΟΣΗ
24	ΕΚΔΟΣΗ
25	ΕΚΔΟΣΗ
26	ΕΚΔΟΣΗ
27	ΕΚΔΟΣΗ
28	ΕΚΔΟΣΗ
29	ΕΚΔΟΣΗ
30	ΕΚΔΟΣΗ
31	ΕΚΔΟΣΗ
32	ΕΚΔΟΣΗ
33	ΕΚΔΟΣΗ
34	ΕΚΔΟΣΗ
35	ΕΚΔΟΣΗ
36	ΕΚΔΟΣΗ
37	ΕΚΔΟΣΗ
38	ΕΚΔΟΣΗ
39	ΕΚΔΟΣΗ
40	ΕΚΔΟΣΗ
41	ΕΚΔΟΣΗ
42	ΕΚΔΟΣΗ
43	ΕΚΔΟΣΗ
44	ΕΚΔΟΣΗ
45	ΕΚΔΟΣΗ
46	ΕΚΔΟΣΗ
47	ΕΚΔΟΣΗ
48	ΕΚΔΟΣΗ
49	ΕΚΔΟΣΗ
50	ΕΚΔΟΣΗ
51	ΕΚΔΟΣΗ
52	ΕΚΔΟΣΗ
53	ΕΚΔΟΣΗ
54	ΕΚΔΟΣΗ
55	ΕΚΔΟΣΗ
56	ΕΚΔΟΣΗ
57	ΕΚΔΟΣΗ
58	ΕΚΔΟΣΗ
59	ΕΚΔΟΣΗ
60	ΕΚΔΟΣΗ
61	ΕΚΔΟΣΗ
62	ΕΚΔΟΣΗ
63	ΕΚΔΟΣΗ
64	ΕΚΔΟΣΗ
65	ΕΚΔΟΣΗ
66	ΕΚΔΟΣΗ
67	ΕΚΔΟΣΗ
68	ΕΚΔΟΣΗ
69	ΕΚΔΟΣΗ
70	ΕΚΔΟΣΗ
71	ΕΚΔΟΣΗ
72	ΕΚΔΟΣΗ
73	ΕΚΔΟΣΗ
74	ΕΚΔΟΣΗ
75	ΕΚΔΟΣΗ
76	ΕΚΔΟΣΗ
77	ΕΚΔΟΣΗ
78	ΕΚΔΟΣΗ
79	ΕΚΔΟΣΗ
80	ΕΚΔΟΣΗ
81	ΕΚΔΟΣΗ
82	ΕΚΔΟΣΗ
83	ΕΚΔΟΣΗ
84	ΕΚΔΟΣΗ
85	ΕΚΔΟΣΗ
86	ΕΚΔΟΣΗ
87	ΕΚΔΟΣΗ
88	ΕΚΔΟΣΗ
89	ΕΚΔΟΣΗ
90	ΕΚΔΟΣΗ
91	ΕΚΔΟΣΗ
92	ΕΚΔΟΣΗ
93	ΕΚΔΟΣΗ
94	ΕΚΔΟΣΗ
95	ΕΚΔΟΣΗ
96	ΕΚΔΟΣΗ
97	ΕΚΔΟΣΗ
98	ΕΚΔΟΣΗ
99	ΕΚΔΟΣΗ
100	ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΓ' 1975 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΗ 110.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2606/5-6-75
'Εκτύπωσης — Βιβλιοδεσία : ΑΦΟΙ Γ. ΡΟΔΗ — 'Αμαρουσίον 59 — 'Αμαρούσιον

